

Lietuvų totoriai

Nr. (164–166)

2017 m. sausis - 2018 m. gegužė

ISSN 1822–2072

2018 m. musulmonų švenčių ir atmintinų datų kalendorius

Krikščioniško kalendoriaus data	Mėnulio kalendoriaus data	Šventės bei atmintinos datos pavadinimas
2018 m. kovo 19 d.	1439 m. Radžab 1 d.	Šventų mėnesių pradžia
2018 m. kovo 22 d.	1439 m. Radžab 4 d.	Regaib naktis
2018 m. balandžio 13 d.	1439 m. Radžab 26 d.	Miradž naktis
2018 m. balandžio 30 d.	1439 m. Šaban 14 d.	Beraat naktis
2018 m. gegužės 16 d.	1439 m. Ramadan 1 d.	Pirmoji Ramadano diena
2018 m. birželio 10/11 d.	1439 m. Ramadan 26/27 d.	Kadr naktis
2018 m. birželio 14 d.	1439 m. Ramadan 30 d.	Arafato diena
2019 m. birželio 15 d.	1439 m. Šavval 1 d.	Ramadan bairamo pirmoji diena
birželio 16 d.	Šavval 2 d.	Ramadan bairamo antroji diena
birželio 17 d.	Šavval 3 d.	Ramadan bairamo trečioji diena
2018 m. rugpjūčio 20 d.	1439 m. Zul Hidžah 9 d.	Arafato diena
2018 m. rugpjūčio 21 d.	1439 m. Zul Hidžah 10 d.	Kurban bairamo pirmoji diena
rugpjūčio 22 d.	Zul Hidžah 11 d.	Kurban bairamo antroji diena
rugpjūčio 23 d.	Zul Hidžah 12 d.	Kurban bairamo trečioji diena
rugpjūčio 24 d.	Zul Hidžah 13 d.	Kurban bairamo ketvirtoji diena
2018 m. rugsėjo 11 d.	1440 m. Muharram 1 d.	Naujieji metai
2018 m. rugsėjo 20 d.	1440 m. Muharram 10 d.	Ašure (Atgailos ir pasninko diena)
2018 m. lapkričio 19 d.	1440 m. Rabi Al-Avval 11 d.	Mevlud (Pranašo gimtadienis)

Kaune prisimintas Aleksandro Tuhan-Baranausko žygdarbis bei paminėtas Lietuvos totorių apgyvenimo LDK 620 metų jubiliejus.

KĘSTUTIS ZENONAS ŠAFRANAVIČIUS

Kauno apskrities totorių bendruomenės pirmininkas

Seniai norėjome pagerbti Aleksandro Tuhan-Baranausko atminimą. Rugsėjo 29-osios vidudienį prie namo Kaune, Puodžių g. 14 (iki 1950 m. Gardino g. 21) rinkosi žmonės. Lietuvos totoriaus jaunuolio, paaukojusio ant Tėvynės Lietuvos aukuro savo gyvybę, atminimą atvažiavo pagerbti Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininkas prof. Viktoras Pranckietis. Šiame name iki 1944 m. gyveno Motiejaus ir Zofijos Tuhan-Baranauskų šeima. Joje augo penki vaikai – Aleksandras, Jonas, Stepas, Marytė ir Tamara. Motiejaus ir Zofijos Tuhan-Baranauskų sūnus Aleksandras (gim. 1920 m. spalio 17 d.) priklausė jūrų skautų organizacijai, kai 1941 m. birželio 22 d. prasidėjo nacistinės Vokietijos ir Sovietų Sąjungos karas. Kitą dieną jis dalyvavo Lietuvos patriotų sukilime, kuris istoriografijoje buvo pavadintas birželio sukilimu. Aleksandras Tuhan-Baranauskas birželio sukilimo metu, keldamas Lietuvos tautinę vėliavą Kauno jachtklube, ta-

rybinio kareivio buvo nušautas. Jaunuolį palaidojo musulmonų kapinėse prie Kauno mečetės. Po Aleksandro Tuhan-Baranausko žūties, artėjant frontui, bijodama sovietų represijų 1944 m. liepos pradžioje Tuhan-Baranauskų šeima pasitraukė iš pradžią į Austriją, po to į Italiją, o vėliau pateko į Didžiąją Britaniją, kurioje šeimos palikuonys gyvena iki šiol.

Lietuvos patrioto au-
ka dėl Lietuvoje veiku-

Aleksandras Tuhan-Baranauskas

sio okupacinio režimo ilgus metus buvo neteisėtai užmiršta. Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras atliko jo žūties aplinkybių tyrimą ir pavedė žinomam skulptoriui Jonui Jagėlai paruošti paminklinės lentos projektą. Nam savininkai neprieštaravo lentos pakabinimui. Aleksandro Tuhano-Baranausko atminimo įamžinimo idėjos autorius – Lietuvos totorių bendruomenių sąjungos pirmininko pavaduotojas Motiejus Jakubauskas.

Prieš atvykdamas į memorialinės lentos atidengimo ceremoniją Puodžių g., Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininkas Viktoras Pranckietis, apsilankė Kauno mečetėje ir pabendravo su muftijumi Romu Jakubasku, Lietuvos totorių bendruomenių sąjungos vadovais, Kauno musulmonų religinės bendruomenės atstovais. Prieš ceremoniją prie namo, kuriame gyveno Aleksandras Tuhano-Baranauskas, gausiai rinkosi jo giminaičiai, Lietuvos totorių bendruomenės nariai, VŠĮ „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės atminties rūmai“, Kauno bajorijos atstovai, kiti garbingi svečiai. Atminimo lentą atidengė Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininkas Viktoras Pranckietis ir Kauno apskrities totorių bendruomenės pirmininkas Kęstutis Zenonas Šafranavičius, Susirinkusiems Seimo Pirmininkas Viktoras Pranckietis, Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro direktorė Teresė Birutė Burauskaitė ir Kauno apskrities totorių bendruomenės pirmininkas Kęstutis Zenonas Šafranavičius pasakė kalbas, muftijus Romas Jakubauskas perskaitė ištrauką iš Šv. Korano. Paminklinės lentos atidengimo ceremonijoje dalyvavo Seimo narys doc. dr. Mindaugas Puidokas, Kauno miesto savivaldybės atstovai, LDK generolo Juzefo Beliako Lietuvos totorių karo istorijos klubo narys Danielius Dzenajavičius, pasipuošęs 1790 m. Priešakinės sargybos 4-ojo pulko uniforma. Renginio dalyviai turėjo galimybę pabendrauti ir įsiamžinti su Seimo Pirmininku.

Vėliau renginys persikėlė į Kauno įgulos karininkų ramovę, kurioje įvyko mokslinė-praktinė konferencija, skirta totorių įsikūrimo LDK 620-osioms metinėms pažymėti. Konferencijoje pranešimus skaitė bendruomenės nariai ir renginio svečiai.

„Lietuvos totoriai: šeši istorijos šimtmečiai“ – pranešimą tokia tema perskaitė prof. dr. Adas Jakubauskas. Karo istorikas Arvydas Pociūnas konferencijos dalyvius supažindino su įvykiais Kaune 1941 metų birželio sukilimo metu. Aleksandro Tuhano-Baranausko sūnėnas Aleksandras Vilčinskas pasidalijo prisiminimais apie dėdę Aleksandrą ir tolimesnį šeimos likimą po karo. 1941 m. birželio sukilimo įvykiai, kuriuose dalyvavo Aleksandras Tuhano-Baranauskas, buvo dinamiški, sudėtingi ir svarbūs Lietuvai. „Savi tarp savų. Krymo totoriai Kaune 1945

Aleksandro Tuhano-Baranausko kapo buvusiose Kauno totorių kapinėse nuotrauka

– 1957 metais“, pranešimas, kurį perskaitė prof. Asija Kovtun, gyvenanti Lietuvoje nuo 1945 m. Kaune prabėgo jos vaikystė, jaunystė, čia gyvena jos šeima. Lietuvos totorių folkloro kolektyvas „Ilsu“ (vadovė Almira Parmaksizoglu) ir daininikė Rima Kazėnienė atliko dainas totorių kalba.

Renginio dalyviai Kauno įgulos karininkų ramovėje apžiūrėjo eksponuojamą fotografijų parodą. Medžiaga parodai buvo panaudota iš Tuhano-Baranauskų šeimos, Kauno regioninio valstybės archyvų, kolekcionieriaus Giedriaus Černiausko, istoriko Kęstučio Linkaus rinkinių. Parodoje eksponuotos anksčiau neskelbtų nuotraukų ir dokumentų kopijos. Parodos medžiagą bus galima pamatyti kuriamo virtualaus totorių muziejaus tinklalapyje, adresu:

www.ltim.lt.

VŠĮ LDK atminties rūmai vadovas Danielius Vervečka Lie-

Atminimo lentelės prie namo Kaune, Puodžių g. 14 atidengimo akimirkos ir pati lentelė

tuvos totorių bendruomenių sąjungos narius prof. A. Jakubauską, M. Jakubauską, K. Z. Šafranavičių apdovanojo pasižymėjimo ženklais už LDK istorijos ir kultūros paveldo puoselėjimą. Konferencijai pasibaigus neformalioje aplinkoje svečiai galėjo pasivaišinti Lietuvos totorių nacionalinių pyragų – šimtalapių ir kitomis vaišėmis.

Renginį organizavo Kauno apskrities totorių bendruomenė, rėmė Tautinių mažumų departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, Kauno įgulos karininkų ramovė. Informaciniai rėmėjai: Vytauto Didžiojo karo muziejus, Kauno regioninis valstybės archyvas.

Konferencija «Lietuvos tautines bendrijos: 100 metų su Lietuvos valstybe»

2018 m. sausio 20 d. Tautinių bendrijų namai surengė mokslinę konferenciją „Lietuvos tautinės bendrijos valstybės 100-mečio istorijos kontekste“. Joje daugiausia dėmesio buvo skirta tautinių bendrijų padėčiai tarpukario laikotarpiu aptarti, valstybės ir tautinių bendrijų santykių analizei, kitataučių vietai valstybės istorijoje ir kitiems klausimams.

A. Jakubauskas: totoriai aktyviai įsijungė į Lietuvos valstybės atkūrimą
„Lietuvos totorių bendruomenė 1920–1940 m.“ – tokia buvo Lietuvos totorių bendruomenių sąjungos pirmininko, Pasaulio Krymo totorių kongreso Generalinio sekretoriaus pavaduotojo, Mykolo Romerio universiteto profesoriaus dr. Ado Jakubausko pranešimo tema.

Kaip pažymėjo pranešėjas, totorių greitas nemažai prarėto I asis Pasaulinis karas. Labai daug totorių pasitraukė į Rusijos gilumą. Dalis jų po karo ten ir pasiliko. Atkūrus Lietuvos valstybę, liko tik trys tiktinčiųjų parapijos – Raižiuose, Kaune ir Vinkšnupiuose. Dėl Vilniaus krašto okupacijos bendruomenė buvo atskirta. Lenkijos pusėje liko net 19 parapijų ir didžioji dalis žmonių – apie 6 tūkst. Lietuvoje tuo metu buvo vienas tūkst. totorių. Baltarusijoje galėjo būti apie 3–4 tūkst.

„Totoriai labai aktyviai įsijungė į Lietuvos valstybės atkūrimą. Sugrižę iš Rusijos totoriai, ypač karininkai, rašė prašymus tarnauti nepriklausomos Lietuvos kariuomenėje. Kai kurie jų užėmė aukštus postus. Karo apsaugos taryboje, kuri buvo įkurta 1918 m. lapkričio 23 d., minima totoriaus pulkininko S. Chalckio pavardė. Šis žmogus buvo prie Lietuvos kariuomenės kūrimo ištakų.

„Valstybė labai palankiai žiūrėjo į savo bendrapiliečius totorius. Valdžia tenkindavo visus bendruomenės prašymus. 1929 m. totoriai sumanė Kaune vietoj buvusios medinės mečetės pastatyti mūrinę mečetę. Tuo reikalu jie kreipėsi į ministrą pirmininką Augustiną Voldemarą prašydami finansinės paramos. Prašymas buvo patenkintas. Didžioji dalis lėšų buvo skirta iš valstybės biudžeto. Mečetė buvo atidaryta 1933 m. liepos 15 d. Ji po visų sovietinių negandų ir šiandien tarnauja tikintiesiems“, - kalbėjo Lietuvos totorių bendruomenių sąjungos vadovas.

Labai svarbus totorių dvasinis centras tarpukariu buvo Raižiai, kuriuos, pasak A. Jakubausko, reikia laikyti Lietuvos totorių Meka. „Čia žiemą veikė religinė mokykla, kurioje mokėsi 30–40 vaikų, berniukų ir mergaičių. Jie buvo mokomi Šventojo rašto Korano ir įgijo tvirtas dvasines nuostatas. Šių žmonių dėka per sovietmetį, kai buvo draudžiamas religinis mokymas, totorių bendruome-

nei pavyko išsaugoti savo tikėjimą ir religines apeigas“, - teigė Lietuvos totorių bendruomenių sąjungos vadovas.

Tačiau Lietuvos totoriai neturėjo savo muftijato, koks buvo Lenkijoje. „Įkurti muftijatą buvo galima dar 1923 m., tačiau dėl tarpusavio nesuskalbėjimo, bendros pozicijos nebuvimo nepavyko tai padaryti. Antrą kartą įkurti muftijatą buvo mėginta 1937 m., bet faktiškai šio klausimo išspręsti nepavyko. Valstybės santykio su musulmonų bendruomene nebuvo“, - teigė A. Jakubauskas.

Pranešėjas neaplenkė temos, kuri ir šiandien yra labai opi Lietuvai. Tai emigracija. Totoriai, kaip ir lietuviai, tarpukariu dėl ekonominių priežasčių emigravo į JAV, Argentiją, Braziliją, kitas šalis. Tačiau tikslaus skaičiaus nėra žinoma. A. Jakubausko teigimu, šiandien JAV gyvena nemažai žmonių, kurie save identifikuoja Lietuvos totoriais.

Grąžinus Lietuvai Vilnių, buvo įkurtos dar trys totorių bendruomenės: Vilniaus, Nemėžio ir Keturiasdešimt totorių kaimo.

Sovietinė ir nacistinė okupacijos, Antrasis pasaulinis karas paliko gilius randus totorių bendruomenei. „Aš priėjau išvados, kad abiem režimams – ir raudonajam, ir rudajam – Lietuvos totoriai buvo neparankūs. Kai Lietuva buvo inkorporuota į Sovietų Sąjungą, nemaža dalis totorių inteligentijos buvo priversta išvykti į artimiausią Lenkiją, JAV ar į tolimąją Australiją, - sakė A. Jakubauskas.

Pažymėtina, kad sunkių išmėginimų metais, mirties akivaizdoje totoriai visada liko ištikimi savo tėvynei Lietuvai, rodė humanizmo pavyzdį. Pranešėjas pateikė ne vieną pavyzdį, liudijantį kilnų savo gentainių žygdarbį. 1941 m. birželio 23 d. sukilime dalyvavo totorių jaunuolis Aleksandras Tuhana-Baranauskas. Jis žuvo nuo sovietinio kareivio kulkos, keldamas Lietuvos vėliavą. Aktyvūs totorių bendruomenės ir kultūros veikėjai buvo broliai

Leonas ir Olgierdas Kričinskiai. Leonas 1939 m. buvo nužudytas gestapo, Olgierdas 1941 m. areštuotas NKVD, kalintas Vilniuje ir 1942 m. sušaudytas Gorkyje (dabar – Žemutinis Naugardas, Rusija).

Karo metais totoriai gelbėjo žydus. Jonas ir Felicija Radlinskai iš Raižių nuo mirties išgelbėjo Dorą ir Šifrą Reznikaites, kaunietis Motiejus Janušauskas išgelbėjo žydų tautybės berniuką, 1944 m. emigravęs į Australiją pasiėmė jį kartu su savi. Švenčioniškis Jakovas Radkevičius išgelbėjo ne vieną gyvybę, slėpęs žydų tautybės žmones savo namuose, nešiodamas maistą besislapstantiems Labanoro girioje.

Muftijus dr. Jokūbas Šinkevičius Antrojo pasaulinio karo metais prisidėjo prie 200 Vilniaus inteligentų išgelbėjimo nuo nacių ir sovietinio teroro.

Tokių pavyzdžių galima pateikti daugiau.

„LT“ informacija

DRAUDIMO PASLAUGOS

- * TRANSPORTO PRIEMONIŲ SAVININKŲ CIVILINĖS ATSAKOMYBĖS PRIVALOMASIS DRAUDIMAS;
- * KASKO DRAUDIMAS;
- * TURTO DRAUDIMAS;
- * KELIONIŲ DRAUDIMAS;
- * DRAUDIMAS NUO NELAIMINGŲ ATSTIKIMŲ;
- * KITŲ RŪŠIŲ DRAUDIMAS.

NEMOKAMAI KONSULTUOJAME VISAIS DRAUDIMO KLAUSIMAIS

TAIKOME NUOLAIMAS

UADBB „EUROMAKSAS“
S. Žukausko g. 49-91, Vilnius (Šiaurės miestelis)
Mob. 8 618 02222
El. p. zivile@euromaksas.lt

Bulgarės tyrinėjimo objektas – Lietuvos totoriai

Bulgarų mokslininkė Veneta Jankova į Lietuvą atskrenda jau nebe pirmą kartą. Čia tyrinėtojos laukia jos mokslinio darbo objektas – Lietuvos totorių bendruomenės gyvenimas. Šiandien Veneta Jankova – mūsų leidinio viešnia, sutikusi papasakoti apie save plačiau.

- Skaitytojams būtų labai įdomu sužinoti, kokių mokslinės veiklos baru užsiimate savo šalyje, kur dirbate ir gyvenate.

- Gyvenu Bulgarijos Šumeno mieste ir dėstau čia veikiančiame universitete. Šumenas, senas istorinis miestas netoli Varnos ir Juodosios jūros, garsėja savo išskirtine praeitimi. Netoli nuo čia esama pirmosios mūsų valstybės sostinės Pliskos ir antrosios – Preslavlio, daug istorinių vietų, menančių viduramžių bei Osmanų imperijos laikus. Tai – tikra Meka praeities istorinių paminklų tyrinėtojams bei turistams. Ko vertas vien unikalus, vienintelis toks pasaulyje raitelio atvaizdas, iškaltas uoloje – Madarskij konnik!

Tyrinėtojai Šumeną laiko Bulgarijos valstybės formavimosi pradžios liudininku. Čia stūkso pati didžiausia mečetė šalyje (užkariautojų palikimas), na, o pats universitetas, kuriame dirbu, nėra jau toks senas, jam tik 45-eri, tačiau jis yra senųjų švietimo idėjų tęsėjas. Paaiškinsiu suprantamiau. Čia nuo seno būta raštingumo centro (oficialus jo pavadinimas – Preslavskaja knižonnaja škola), kurio švietėjiškas tradicijas ir tęsia mūsų dabartinis universitetas. Veikia jame įvairūs fakultetai, dėstoma daug specialybių. Aš pati dėstau turkų kalbą ir literatūrą katedroje, priklausančioje Humanitarinių mokslų fakultetui. Taip pat studentams perteikiu turkų folkloro, etnologijos, etnografijos žinias.

- Ar susidomėjimas turkų kultūra Bulgarijoje didelis?

- Taip, norinčiųjų išmokti kaimyninės valstybės kalbą esama daug. Tikriausiai žinote, jog nemažai turkų, kažkada gyvenusių Bulgarijoje, dabar yra persikėlę į savo tikėjimo brolių šalį, tačiau Bulgarijos pilietybę išsaugojo. Turi jie ir Turkijos pilietybę, tačiau jų atžalos tradiciškai atvyksta gauti išsilavinimą pas mus. Mūsų šalyje veikia daug bendrų turkų – bulgarų įmonių, plačiai vystosi bendradarbiavimas ekonomikos, kultūros, turizmo srityse, taigi turkų ir bulgarų kalbas mokantys dviejų valstybių specialistai labai vertinami.

- O kokia jūsų mokslinio darbo, kuriam medžiagą renkate Lietuvoje, tema?

- Mane labai domina Lietuvos totorių kultūra, šios kultūros atstovų istorinė at-

mintis. Pirmą kartą Lietuvoje lankiausi 2012 – aisiais, tada surinkau vertingos informacijos savo tyrimui. Dar nežinau, ar rašysiu knygą, ar antrąją mokslinę disertaciją ginsiu. Dabar reikia užbaigti rinkti medžiagą.

- O kodėl mokslinio tyrinėjimo objektu pasirinkote būtent Lietuvos totorius?

- Gyvenu tokia regione, kuriame gausu ir bulgarų, ir turkų, ir totorių, taigi didžioji mano mokslinių tyrinėjimų dalis liečia šių kultūrų sąveiką. Esu parašiusi mokslinių darbų, susijusių su bulgarų – turkų kultūriniais ryšiais. O kai pradėjau plačiau domėtis totoriais, sužinojau, jog dalis šios tautos atstovų šimtmečiais gyvena Lietuvoje, yra išsaugoję savo gyvenimo būdą, papročius, tradicijas, ir jų kultūra toje šalyje vystosi. Labai susidomėjau tais dalykais. Buvo smalsu sužinoti, ir kokie ryšiai siejo Lietuvos totorius su kitomis tautomis, kaip tie kontaktai plėtojasi dabar.

- Kokius ryškiausius Lietuvos totorių bruožus Jūs pastebėjote? Ar šie ypatumai būdingi tik mūsų šalyje gyvenantiems totoriams?

- Kalbėsiu ne iš mokslinių, o iš žmogiškųjų pozicijų. Labai didelį įspūdį man paliko draugiški Lietuvos totorių bendruomenės narių tarpusavio santykiai. Jie mane itin šiltai priėmė, įdomiai nušvietė savo tautos istoriją, gyvenimą Lietuvoje. Surinkau vertingos medžiagos, ir

Veneta Jankova su Bulgarijos totore

apskritai jaučiausi kaip namie. Man labai džiugu, kad šios tautos atstovai, per šitiek amžių išlaikę savitumą, tradicijas, neužmiršo savo šaknų, kad prisimena garbingus tėvynainių žygdarbius. Istorinė praeitis – svarbus ir jų dabartinio gyvenimo elementas. Lietuvos totoriai didžiuojasi esą didžių kovotojų palikuonys, džiaugiasi, kad jų protėvių ir tėvų indėlis mūsų dēl Lietuvos laisvės ir nepriklausomybės yra tikrai didelis.

Kai atvykau į Lietuvą pirmąsyk, čia išbuvau dešimt dienų. Buvau atsivežusi iš anksto parengtas anketas, į kurių klausimus žmonės ir atsakinėjo. Lankiausi Keturiasdešimties totorių kaime, Trakuose, Nevėžyje, Raižiuose, Vilniu-

Bulgarijos totoriai

je. Iki šiol su didele šiluma prisimenu amžiną atilsį močiutę Aišą iš Keturias-dešimties totorių kaimo. Kiek daug vertingos informacijos ji man suteikė, kaip įdomiai apie savo gyvenimą papasakojė! Esu nepaprastai dėkinga Lietuvos totorių bendruomenių sąjungos pirmininkui Adui Jakubauskui už didelę pagalbą, kurią jis man suteikė.

- Esate tyrinėjusi ir savo Tėvynėje gyvenančių totorių gyvenimą. Ar matote ryškių skirtumų tarp Bulgarijos ir Lietuvos totorių?

- Trumpai į šį klausimą atsakyti sunku. Mat pati aplinka, kurioje gyvena Bulgarijos ir Lietuvos totoriai, labai skirtinga. Į Balkanus totoriai persikėlė tik XIX amžiaus viduryje. Vadinasi, visai kitu laikmečiu. Aišku, kai kurie iš jų čia buvo gyvenę ir anksčiau, tačiau pats aktyviausias emigracijos procesas prasidėjo kaip Krymo karo pasekmė, kaip Rusijos santykių su Osmanų imperija rezultatas.

Bulgarijos totorių kalba patyrė stiprią turkų kalbos įtaką, dabar vyksta didelis totorių tautos asimiliacijos procesas. Aišku, mūsų šalyje gyvenantys totoriai kaip galėdami stengiasi išlaikyti savo identišumą, savo kultūrą, kuri skiriasi nuo turkiškosios, nors abiejų tautybių nariai ir išpažįsta islamą. Pavyzdžiui, visiškai kitokios tradicijos abiejose kul-

tūrose. Yra išlikę totorių prisiminimai apie tai, kaip jiems persikėlus į Balkanus, vietiniai musulmonai stebėdavosi regėdami atvirus totorių moterų veidus. Totorių moterys niekada nedėvėjo jokių burkų ir chidžabų, nedėvi ir dabar. Tiksliai pasakyti, kiek totorių gyvena Bulgarijoje, negaliu. Mat gyventojų surašymas yra gana sąlyginis dalykas, jo metu pateikiami ne visada tikslūs klausimai. Apytikriai, manyčiau, Bulgarijos totorių esama kokių 5 – 6 tūkstančių.

- O kokios padėtis jūsų šalyje su totorių kalba?

- Dar esama vyresnio amžiaus žmonių, kurie kalba totoriškai. Tačiau jau XX amžiaus viduryje buvo pastebėta, kad vyksta aktyvus šios kalbos asimiliacijos procesas, kad totorių kalbą vis labiau nustelbia turkų kalba. Praeityje Bulgarijoje būta totoriškų mokyklų, bet dauguma jų užsidarė po Turkijoje įvykusios revoliucijos ir į valdžią atėjus Kemalui Atatiurkui. Bulgarijoje vykstant aktyviam turkizacijos procesui, daugelis totorių vaikų pradėjo lankyti turkiškas mokyklas. Aš, kaip mokslininkė, į visa tai žvelgiu kaip į natūralų procesą: juk turkų kultūra vystėsi ir vystosi žymiai sparčiau, nuolat daugėja mišrių santuokų. Totorių bendruomenė palaipsniui asimiliuojasi, ko niekuomet nebuvo anksčiau. Totoriškos mokyklos

užsidarė maždaug XX amžiaus trečiajame dešimtmetyje, ši kalba nedėstoma nei sekmadieninėse mokyklose, nei fakultetuose. Kitokia situacija yra susiklosčiusi kaimyninėje Rumunijoje. Ten esama miestų, kuriuose gausiai gyvena totorių tautybės žmonės. Valdžia stipriai remia totoriškas bendruomenes, išaina mišrūs laikraščiai, kuriuose publikacijos spausdinamos ir turkų, ir totorių kalbomis. Beje, gausi totorių bendruomenė gyvena ir Lenkijoje. Ten irgi esu rinkusi medžiagą savo moksliniam darbui.

- O kokios žinios jums yra pačios svarbiausios, renkant medžiagą moksliniam darbui apie totorių tautos istorinę atmintį ir jų kultūros savitumą?

- Pirmiausia atkreipiu dėmesį į savo pašnekovų biografijas. Prašau jų kuo plačiau papasakoti apie save, apie savo tėvų, senelių, prosenelių gyvenimą. Man labai įdomu, kokias tautines tradicijas pavyko išsaugoti iki šių dienų, kokių papročių laikomasi. Išaina lyg ir žodinė Lietuvos totorių istorija. Žmonių gyvenimas trumpas – senoji karta išaina, o su ja nebūtinai pasitraukia ir vertingiausia gyvenimiškoji išmintis. Neužrašysime – dings tie istorinių žinių klodai, kurių jau niekaip nebeatkursi.

**- Nuoširdžiai dėkojame už pokalbį.
Kalbėjosi Dana Kurmilavičiūtė**

Kodėl Lietuvos totoriai – puikus pavyzdys Ukrainai?

Tokiu pavadinimu 2017 m. rugpjūčio mėn. Ukrainos leidinyje „Kraina“ atspausdintas žurnalistės Veronikos Mironovos interviu su Lietuvos totorių bendruomenių sąjungos pirmininku prof. dr. Adu Jakubausku. Pašnekovei buvo žinoma, kad A. Jakubauskas praeityje yra buvęs Lietuvos Respublikos Ministro Pirmininko visuomeniniu konsultantu tautinių mažumų klausimais, daugelį metų atstovauja Krymo totorių Medžlisą – Tautinį parlamentą Lietuvoje, nuo 2015 m. yra Pasaulio Krymo totorių Kongreso generalinio sekretoriaus pavaduotojas. Adas Jakubauskas pristatytas ir kaip rašytojas, poetas, kuris savo kūryboje, poezijoje, esė daug dėmesio skiria Krymui ir Krymo totoriams.

Žurnalistė domėjosi Ado Jakubausko literatūrine kūryba. Jai taip pat buvo įdomu pasižvelgti apie pozityvų totoriaus kario – valstybės gynėjo įvaizdį Lietuvoje ir kaimyninėje Lenkijoje. Interviu buvo kalbama ir apie totorių integraciją į Lietuvos visuomenę, kuo šis pavyzdys galėtų pasitarnauti Ukrainai.

Šiomet minimas totorių įsikūrimo LDK 620-osios metinės, žurnalistė pašnekovo klausė kaip Lietuvos totoriams pavyko išlaikyti savo religiją, kultūrą, tautiškumą. Kaip totoriams išlikti XXI amžiuje, išsaugoti savo tapatybę kintančioje realybėje? A. Jakubauskas perteikė totorių persikėlimo į Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę istorines aplinkybes, samprotavo kaip Lietuvos totoriams pavyko išlikti atskira etnine grupe, apie Lietuvos totorių perspektyvas išlikti globalėjančioje visuomenėje. Visų pirma, pabrėžė jis, reikia gerbti šalį, kurioje gyvena, jos kultūrą, įstatymus, papročius, tuomet bus gera gyventi toje šalyje.

Interviu buvo kalbama ir apie dabartinę Krymo totorių padėtį. Lietuvos žmonės žinojo apie Krymo totorių deportaciją, nes lietuviai patys patyrė 1941 m. birželio 14 d. ir vėlesnius trėnimus į Sibirą ir kitas SSRS vietas. Pašnekovas pažymėjo, kad dabartinė Krymo totorių padėtis prasta, Rusijos okupuotame Kryme atvirai vyksta žmogaus teisių pažeidimai, Krymo totorių bauginimai. Po Krymo okupacijos dalis

Krymo totorių buvo spaudžiama išvykti iš Krymo. A. Jakubausko nuomone, patys baisiausi metai, kuomet visa Krymo totorių tauta buvo ištremta į Vidurinę Aziją, nepasikartos, todėl svarbu išversti šį nelengvą laikotarpį, išmokyti išsaugoti savo vertybes, mokyti jaunąją kartą. Sugrįžimas į išsvajotą Krymą buvo nelengvas, todėl dabar svarbu pasilikti jame, nepasiduoti spaudimui ir nepalūžti. Aišku, Rusijos valdžia norėtų, kad totoriai paliktų Krymą, tai būtų jos svajonių išsipildymas, nes Krymo totorius trėmė ir persekiojo dar imperatorienė Jekaterina II. Lietuva palaiko Krymo totorių tautos kovą su Rusijos agresija. Du kartus Lietuvos Respublikos Seime vyko tarptautinės konferencijos situacijai Kryme aptarti, į kurias buvo susirinkę įtakingi Lietuvos ir užsienio politikai, vyko Krymo totorių atstovų susitikimai su Seimo, Vyriausybės vadovais, Prezidente Dalia Grybauskaite.

Visą interviu galite perskaityti 2017 m. rugpjūčio mėn. žurnale „Kraina 387 numerįje“.

„LT“ informacija

Totorių skveras Trakuose

2017 m. rugsėjo 18 d., pirmadienį, Trakuose totoriams buvo džiugi šventė – prie Trakų rajono savivaldybės esančiam skverui oficialiai buvo suteiktas Totorių skvero vardas, skirtas totorių apgyvendinimo Lietuvoje 620-osioms metinėms paminėti. Į atidarymo iškilmes susirinko valdžios atstovai, Turkijos ambasados darbuotojai – pirmasis sekretorius Erdem Karal, atašė religijos klausimais Ibrahim Ceyhan, Trakų krašto totorių bendruomenės pirmininkė Jelena Tračuk, atminimo lentos gamintojas ir rėmėjas Motiejus Jakubauskas, totorių bendruomenės atstovai, miesto gyventojai ir svečiai. Susirinkusiesiems muzikinę programą atliko totorių folkloro ansamblis „Isu“ (Tėvynė), vadovė Almira Parmaksizoglu, koncertmeisteris Liutauras Milašauskas.

Ta proga „Trakų žemė“ kreipėsi į Lietuvos totorių bendruomenių sąjungos pirmininką prof. dr. Adą Jakubauską, pateikdama kelis klausimus.

- Kiek dabar Lietuvoje gyvena totorių?

Šiuo metu Lietuvoje yra apie 3 100 totorių. Daugiausia jų yra susitelkę Vilniuje, Alytuje, Kaune, Trakuose, Grigiškėse, Švenčionyse, Širvintuose, dispersiškai gyvena kitose vietose.

- Gal galėtumėte trumpai priminti pagrindinius totorių atsiradimo Lietuvoje aplinkybes?

1396–1397 m. nuverstasis Aukso ordos chanas Tochtamyšas atvyko į Lietuvą kartu su 40 tūkst. totorių kariuomene. Skaičiuojant ir karių šeimas, totorių bendruomenė galėjo siekti 100 tūkst. žmonių. Jie buvo apgyvendinti Trakuose, aplink Trakus. Mes esame jų palikuonys. Per amžius buvo gyva legenda, kad chanas į Lydos pilį, kurioje iš pradžių buvo apgyvendintas, atsivežė visą Aukso ordos išdą. Dar ir XIX a. istoriniuose šaltiniuose buvo rašoma apie 40-ia gurguolių atgabentą Tochtamyšo lobį, kurio jau keli šimtmečiai ieško vietos gyventojai. Lenkų istorikas Motiejus Strijkovskis įvardija, kad pirmoji totorių banga Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje atsirado 1319–1320 m., valdant didžiajam kunigaikščiui Gediminui. Po dvejų trejų metų galime drąsiai minėti pirmųjų totorių atsikėlimo į LDK 700 metų jubiliejų. Gaila, kad nėra išlikę daugiau žinių apie pirmąją totorių bangą. Jie asimiliavosi.

Antroji totorių atvykimo banga buvo, kaip minėjau, 1397 m., todėl šiemet švenčiame 620-ąsias totorių apgyvendinimo metines Lietuvoje. Deja, mes praradome savo gimtąją kalbą prieš 400 metų. Mes kalbame vietinėmis kalbomis. Yra unikalų, kad mūsų tauta, praradusi savo kalbą, sugebėjo išlikti. Mes tarsi paneigiame mokslininkų hipotezes, kad tauta, praradusi kalbą, yra pasmerкта išnykti. Esame dėkingi mūsų religijai islamui, kuris mus išsaugojo. Jei būtume tos pačios religijos kaip ir vietiniai gyventojai, tai, jokios abejonės, būtume ištirę.

- Kokia yra totorių bendruomenės situacija Trakuose?

Istoriškai buvo gana gausi totorių bendruomenė Trakuose. Dar Žiliberas de Lanua keliaudamas po LDK 1413–1414 m., rašė, kad Trakuose matė didelę bendruomenę. Gaila, kad 1609 m. Vilniaus arkivyskupas Benediktas Vaina paskelbė karą prieš protestantus, tačiau „po karšta ranka“ pateko ir žydai, musulmonai. 1609 m. liepos 10 d. Trakuose į pamaldas susirinkę krikščionys didžiai pasipiktino tuo, kad šalia bažnyčios yra mečetė, todėl ji buvo sudeginta.

Totorių reikšmė Trakuose yra labai svarbi. Į jų funkcijas įėjo ne tik pilių apsauga, bet ir didžiojo kunigaikščio Vytauto asmens sargyba Trakuose, kelių taisyimas, žvėrienos tiekimas valdovo stalui. Totoriai garsėjo kaip puikūs kariai – dalyvavo karinėse operacijose. Kiekviena totorių gyvenvietė, kaip žinoma iš Lietuvos Metrikos, turėjo karo žygiui savo lėšomis išruošti tam tikrą žirgų skaičių. Lietuvos totoriai, gyvenantys čia 620 metų, per ilgus savo gyvenimo Lietuvoje amžius liejo kraują dėl jos nepriklausomybės, dalyvavo visuose be išimties karuose su išorės priešais bei 1794, 1831 ir 1863 metų sukilimuose. Galiausiai ir 1991 m. Sausio 13-ąją už Lietuvą žuvusi Loreta Asanavičiūtė – totorių kilmės.

- O kokie yra totorių bendruomenės santykiai su Trakų

rajono savivaldybe?

Mūsų santykiai su Trakų rajono savivaldybe yra konstruktyvūs. Kai mes pasakėme, kad šiemet minime 620-ties metų apsigyvenimo Lietuvoje jubiliejų ir norime jį įprasminėti, pasiūlydami ta proga įrengti kažkokį akcentą, be ilgų diskusijų ir derybų buvo priimtas sprendimas šalia savivaldybės esantį skverą pavadinti Totorių skveru. Už tai esame jiems dėkingi.

- Dėkojame už pokalbį.

Kalbėjosi Jolanta ZAKAREVIČIŪTĖ
Seitumero Čurlu nuotraukos

Užsienio reikalų ministras Linas Linkevičius lankėsi Keturiasdešimt totorių ir Nemėžio bendruomenėse

2018 m. kovo 23 d. Keturiasdešimt totorių kaime lankėsi Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministras Linas Linkevičius su delegacija. Ministrą lydėjo Tautinių mažumų departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės direktorė dr. Vida Montvydaitė bei kiti asmenys.

Svečiai susitiko su Keturiasdešimt totorių kaimo musulmonų bendruomene. Susitikime dalyvavo Lietuvos totorių bendruomenių sąjungos pirmininkas prof. dr. Adas Jakubauskas, Lietuvos totorių bendruomenių sąjungos pirminko pavaduotojai Alij Aleksandrovič

ir Motiejus Jakubauskas.

Ministro L. Linkevičiaus vizitas prasidėjo nuo apsilankymo Keturiasdešimt totorių kaimo mečeteje. Garbųjį svečių lydėjo imamas Ramazanas Krinickis.

Po to ministras ir jį lydintys asmenys Keturiasdešimt totorių kaimo totorių bendruomenės namuose šiltai bendravo su gausiai susirinkusiais bendruomenės žmonėmis. Buvo paliesti bendruomeni svarbūs klausimai, pasikalbėta apie Lietuvos totorių indėlį į Lietuvos istoriją, aptarti kiti svarbūs klausimai, šiais metais švenčiant atkurtos Lietuvos valstybės šimtmetį. Svečiai buvo pavaišinti totoriškais patiekalais „Čak čak“, „Kastybii“, Lietuvos totorių pasididžiavimu „Šimtalapiu“. Ministro vizitas Keturiasdešimt totorių kaime truko ilgiau nei valandą.

Po to ministras kartu su Vilniaus rajono savivaldybės mero pavaduotoja Teresa Demeško aplankė Nemėžio totorių bendruomenę. Susitikime dalyvavo Nemėžio seniūnijoje įkurtos UAB „PakMarkas“ vadovas Virginijus Gumbaragas.

Svečių vizito metu Nemėžio totorių bendruomenės atstovai kartu su bendruomenės pirmininku Tairu Kuznecovu aprodė veikiančią mečetę bei 2015 metais iškilmingai atidarytą Totorių bendruomenės kultūros centrą, pasakojo apie šimtamečiais puoselėjamą kultūrą ir tradicijas, apie sėkmingai įgyvendinamas iniciatyvas ir projektus bei apie aktyvią bendruomenės veiklą.

Susitikime dalyvavusi Vilniaus rajono savivaldybės mero pavaduotoja Teresa Demeško teigė esą besidžiaugianti aktyvia Nemėžio totorių bendruomenės veikla. „Labai didžiuojamės, kad tarp Vilniaus rajone gyvenančių įvairių tautybių žmonių, savo papročius puoselėja ir totorių bendruomenė. Glaudžiai bendradarbiaudami, vykdomė bendras iniciatyvas, kartu siekiame, kad totorių papročiai, tradicijos ir unikali kultūra būtų išsaugota ir pristatyta kitų tautybių gyventojams. Totorių bendruomenė ne kartą yra pristačiusi savo kulinarinį paveldą Vilniaus rajono gyventojams, todėl džiaugiamės, kad šiais metais „Adventur 2018“ parodos metu savo turtingą kultūrinį ir kulinarinį paveldą pristatė ir visai Lietuvai“, – susitikime kalbėjo Vilniaus rajono savivaldybės mero pavaduotoja Teresa Demeško.

**Nuotraukos: Roman Niedźwiecki,
Zita Milkamanovič.**

XI-asis Romualdo Makavecko vardo greitųjų šachmatų turnyras

JONAS RIDZVANAVIČIUS

Kauno apskrities totorių bendruomenė pagerbdama Kauno šachmatų federacijos buvusį prezidentą Romualdą Makavecką pernai 2016 metais pravedė jau dešimtąjį jo vardo greitųjų šachmatų turnyrą. Buvo nuomonė tuo ir baigti šių turnyrų tradiciją. Reikia pasakyti, jog šie turnyrai buvo skiriami visos Lietuvos šachmatininkams bei dažnai juose dalyvavo po keletą užsienio dalyvių iš artimųjų šalių: Lenkijos, Latvijos, Baltarusijos, Izraelio, Švedijos ir Danijos. Pasitarus Kauno totorių bendruomenės tarybai nuspręsta šių turnyrų tradiciją tęsti, taip primenant bei supažindinant Lietuvos šachmatininkus su čia gyvenančiais totoriais. Taigi šių metų 2017 m. rugsėjo 16 d. pravedėme jau vienuoliktą tokį turnyrą Kauno karininkų ramovėje.

Deja, šį kartą turnyre dalyvavo tik 72 žaidėjai iš įvairių Lietuvos miestų ir vietovių. Parinkta data sutapo su kitu Lietuvos šachmatininkų masiniu renginiu - Lietuvos seniūnijų komandiniu čempionatu, kuris vyko Jonavoje. Todėl daugelis žaidėjų turėjo rinktis dalyvauti viename ar kitame turnyre. Turnyrui kaip visada teisėjavo Jonas Ridzvanavičius vyresnysis ir Algirdas Rauduvė. Turnyras vyko 9 ratų šveicariška sistema. Susitikdavo žaidėjai, turintys vienodą taškų skaičių. Kiekvienam žaidėjui buvo skiriama po 12 min. pridodant po 5 sek. kiekvienam padarytam ėjimui.

Po 9 ratų išaiškėjo nugalėtojai įvairiose kategorijose. Jie buvo apdovanoti specialiai įsteigtais prizais.

Pagrindiniais prizais apdovanoti turnyro nugalėtojai. Pirmąją vietą kaip ir pernai užėmė tarptautinis meistras kaunietis Tomas Laurušas (reitingas 2569). Kaip matome, jo tarptautinis reitingas yra gero didmeistro lygio. Jis surinko 8 taškus iš 9 galimų. Tomas apdovanotas specialia R. Makavecko taure, I-os vietos medaliu ir piniginiu prizu. Antrąją vietą užėmė moterų tarptautinė meistrė, šių metų Lietuvos moterų šachmatų čempionė Salomėja Zaksaitė (2195). Ji surinko 7,5 taško. Beja, Salomėja yra dar ir mokslų daktarė. Trečiąją – penktąją vietomis pasidalijo vilnietis Marius Bieliauskas (2247), kaunietis Tadas Čeponis (2110) ir vilnietis Andrius Žvirblis (2042). Visi jie surinko po 7 taškus ir pagal papildomus rodiklius (Bucholco vidutinis, Bucholco pilnas, performan-

Turnyre antrąją vietą užėmusi tarptautinė meistrė, šių metų (2017 m.) Lietuvos čempionė Salomėja Zaksaitė

sas) užėmė vietas išvardinta tvarka. Šeštąją – septintąją vietomis pasidalijo kauniečiai Tomas Tamošiūnas (2065) ir jaunasis Pijus Stremavičius (1901) su 6,5 taškais. Aštuntas buvo kaunietis Timūr Bališnyj (2162) su 6 taškais. Visi išvardinti šachmatininkai buvo apdovanoti atitinkamais piniginiiais prizais, o S. Zaksaitė ir M. Bieliauskas dar papildomai antros ir trečios vietos medaliais.

Toliau prizais buvo apdovanoti šachmatininkai, užėmę prizines vietas savo kategorijose.

Tarp moterų (mergaičių) pirmąją vietą užėmė kaunietė Guoda Perminaitė (1739) surinkusi 6 taškus iš 9 galimų. Tiesa, geriausios moters medalis vis tik buvo įteiktas Salomėjai Zaksaitėi. Mūsų turnyre vienas dalyvis gali gauti tik vieną piniginių prizą, todėl G. Perminaitė gavo geriausios moters piniginių prizą. Antra, trečia buvo kaunietė Saulė Gailiūnaitė (1882) ir Guodos sesuo Simona Perminaitė (1296).

Geriausio moksleivio prizas atiteko kauniečiui Erikui Mecelicai (1637), surinkusiam 6 taškus, bet geriausio moksleivio medalis vis tik buvo įteiktas Pijui Stremavičiui. Antras, trečias moksleivis – vilkaviškietis Albertas Janulaitis (1831) (6 taškai) ir kėdainietis Karolis Račkauskas (1520) (5,5 taško).

Geriausias senjoras (vyresnis nei 60 metų) – vilnietis Raimundas Jasiūnas (1849) (5 taškai). Antras, trečias – kaunietis Antanas Mašanauskas (1889)

(5,5 taško) ir kaunietis Bronius Butkus (1535) (5,5 taško).

Geriausias vyr. senjoras (vyresnis nei 70 metų) – kaunietis, tarptautinis meistras Kęstutis Kaunas (2029) (6 taškai). Antras, trečias – vilnietis Petras Steponavičius (1779) (5,5 taško) ir kaunietis Gintautas Petraitis (1794) (5,5 taško).

Geriausias žaidėjas su žemu tarptautiniu reitingu (iki 1850) – kaunietis Aleksandras Markelis (1565) (5 taškai). Antras, trečias – vilnietis Justas Dailidėnas (1669) ir kaunietis Laimis Šilkaitis (1669) (po 5 taškus).

Visi išvardyti dalyviai buvo apdovanoti atitinkamais prizais, o užėmę pirmąsias vietas visose išvardintose kategorijose - dar papildomai medaliais.

Asmeninėmis dovanomis dar apdovanoti geriausiai pasirodę trys jauniausi šachmatininkai iki 11 metų amžiaus.

Reikia pasakyti, jog šis turnyras yra užregistruotas tarptautinėje šachmatų federacijoje FIDE ir bus joje apskaitomas. Visiems dalyviams bus skaičiuojami greitųjų šachmatų (RAPID) reitingai.

Uždarymo metu dalyvius sveikino ir prizus teikė Kauno apskrities totorių bendruomenės pirmininkas Kęstutis Zenonas Šafranavičius, turnyro vyriausias teisėjas Jonas Ridzvanavičius vyresnysis ir teisėjas Algirdas Rauduvė. Visi dalyviai buvo pavaišinti kava, arbata, sausainiais, saldainiais, įvairiais buterbrodais. Čia pasireiškė mūsų moterys: Lilė Asanavičienė, Rima Kazėnienė ir Jūratė Čirūnaitė.

Летувос Тоторяй

100 - НЕЗАВИСИМОЙ ЛИТВЕ

ЛИЛИЯ МУРСАЛИМОВА

Учительница татарской воскресной школы «НУР»

11 февраля 2018 г. в помещении Центра национальных культур г. Клайпеды состоялась акция «Мы – дети Литвы», посвящённая 100-летию восстановления государственности Литовской Республики.

Воспитанники и учителя воскресных школ города подготовили программу, которая была представлена во время мероприятия, и принимали активное участие во время акции.

Это мероприятие открыл мэр г. Клайпеды уважаемый Витаутас Грубляускас, который сказал, что участие национальных меньшинств в таком значимом событии, как «Год столетия государства», обогащает культуру Литвы и способствует дружбе народов.

Воспитанники нашей татарской воскресной школы «НУР» (председатель общины Ильфир Гибадуллин) также подготовили своё выступление: рассказали кратко историю, когда татары впервые прибыли на территорию Великого княжества Литовского, когда появились первые татарские поселения; выучили и прочитали наизусть стихотворение народного татарского поэта Габдуллы Тукая «Родной язык», переведённый на литовский язык Альфонсасом Навицкасам; разучили и спели песню «Родной язык» на татарском, литовском и русском языках.

На это мероприятие, посвящённое 100-летию восстановления государственности Литвы, нами был приглашён Альфонсас Йонас Навицкас – литовский поэт и переводчик, член Союза писателей Литвы, который перевёл 70 стихов татарского поэта Габдуллы Тукая на литовский язык.

После нашего выступления А. Навицкас поздравил всех с праздником и подарил каждому ученику нашей школы сборник своих детских стихов „Gudrusis Šamas“, а чле-

нам нашей общины подарил свою книгу „Donelaičio Kelyje“ – цикл стихов о Кристионасе Донелайтисе (1714-2014)- самом первом литовском поэте и книгу „Poezija“ (vertimai), где собраны переводы автора на литовский язык стихов татарского поэта Г. Тукая. Мы очень благодарны уважаемому Альфонсасу Йонасу Навицкасу за то, что нашёл время и принял участие в акции «Мы – дети Литвы». Договорились о дальнейшем сотрудничестве.

Мероприятие, посвящённое 100-летию восстановления Литовского Государства, прошло очень организованно, в тёплой, дружелюбной обстановке, украшенное цветами из лепесточков цветов Государственного флага Литвы. Спасибо огромное организаторам этой акции: уважаемой Елене Буткявичене – директору Центра национальных культур, её заместителю Татьяне Кононовой, всем сотрудникам Центра за прекрасно подготовленный и проведённый праздник!

«Не представляю свою жизнь без песни»

ГАЛИМ СИТДЫКОВ

Римма Ахметова-Казенене, член комитета татарской общины Каунаса, заместитель председателя Русского литературного клуба им. Г. Державина, пишет стихи, солистка и руководитель ансамбля «Мелодия» при клубе.

Римма родилась на Урале в г. Свердловске (ныне Екатеринбург, Россия). Петь она стала, по словам Риммы, как себя помнит, т.е. с малых лет. Любовь к пению у неё от мамы, которая прекрасно пела и была солисткой хора. Римма часто присутствовала с мамой на репетициях. Вот там и заметили её красивый голос. Римма пела в детских ансамблях и в школьном хоре.

После школы работала на заводе, где была солисткой вокально-инструментального ансамбля. Закончив индустриально-педагогический техникум в Свердловске, работала мастером в профтехучилище, где организовывала концерты, в которых участвовали не только ученики, но и преподаватели училища. На областном музыкальном конкурсе среди училищ (1980 г.) хор учащихся под руководством Риммы, заняв 2 место, был награждён поездкой Москва-Ленинград на 10 дней.

«Родной Урал, могучий и суровый, здесь мое детство с юностью прошли...»

И волей судьбы, не загадывая, в 1983 году она с мужем и маленькой дочкой переехали в Литву по приглашению родственника мужа. Работа, рождение сына, всё это заставило на время

забыть творчество.

*«А дальше завертелось колесо:
работа, дом, забота, внуки...
Порою было нелегко, но главное
мне было не до скуки...»*

И опять случай в 2004 г. привел её в Каунасский центр культуры «Учение-Свет», где она сразу была принята как солистка хора и ансамбля «Русская песня». За 10 лет в этом коллективе Римма была постоянным членом комитета и старостой хора и ансамбля. Была инициатором и организатором трёх концертов хора и ансамбля: Ретро концерт, Песни из кинофильмов и Песни из репертуара Анны Герман. Но и карьеру солистки Римма не забывала. Занималась

вокалом с Татьяной Вильчинскене, в прошлом солистки Каунасского музыкального театра, а также брала уроки по вокалу у Герути Стрчайкайте - преподавателя Каунасской консерватории им. Ю.Грудиса. И с 2010 года подготовила и провела 10 сольных концертов не только в Каунасе, но и в Вильнюсе, куда приглашала для участия и солисток ансамбля «Русская песня», певцов Виктора Терещенко, Александра Равве, Цезаря Оранского, Арвидаса Паулаускаса, создавая с ними дуэты.

По национальности Римма – татарка, поэтому с 2007 г. вступила и в татарское общество, где тоже активно участвовала в мероприятиях: была членом комитета. В то время в обществе был детский ансамбль «Лейсан», которым руководила Неля Мажитова, куда Римма привела свою внучку Юлию. Вместе с ансамблем они принимали участие в городских мероприятиях: Hansa dienos ir Kultūros tilmāi. Участвовали и в татарских праздниках «Навруз», «Сабантуй», ездили с концертами в Польшу, в Вильнюс. Дети выросли, ансамбль распался, Римма продолжает украшать исполнением татарских песен мероприятия общины.

С приходом Риммы в Русский литературный клуб (2009г.) она организовывала и проводила поэтическо-музыкальные вечера: Булата Окуджавы, А. А. Фета, С. Есенина, «Силуэты серебряного века» о поэтах этой эпохи, «200 лет золотому веку русской литературы», поэтические чтения и т.п. Звучали песни и романсы в её исполнении не только на русском, но и на татарском языке. А в 2014 году при клубе Римма создаёт ансамбль «Мелодия», который поёт не только русские песни, но и украинские и литовские. Ансамбль многим понравился и его стали приглашать с концертами в Вильнюс, в Алитус. Также организовывала совместные мероприятия, куда приглашала другие ансамбли: «Смарагдас», «Надежда», «Монте Пацис». Римма не только поёт, но и пишет стихи и рассказы, которые печатаются в Альманах клуба и в сборниках МАПП - международная ассоциация писателей и публицистов. И прекрасно подготовила Фестиваль

Римма Ахметова-Казенене - сидит вторая слева

«Поэзия и музыка объединяют нас», посвященный 10-летию клуба (декабрь 2017 г.)

За 13 лет активной деятельности в культурной жизни общественных организаций Римма была отмечена почетными грамотами, дипломами и

ценными призами. Департаментом национальных меньшинств Литовской Республики в 2016 г. и в 2017 г. Римма награждается Дипломами и ценными подарками за активную общественную деятельность и вклад в развитие национальной культуры.

Так талант и стремление делать жизнь ярче и интереснее помогает человеку жить с удовольствием, радуясь и радуя других.

Статья перепечатана в переводе на русский язык из журнала „Tautinių bendrijos naujienos“, N2, 2017 m.

Оккупированный Крым в условиях санкций и блокады в 2014 – 2016 годах

Ежегодный доклад Фонду «Майдан заграничных дел»

Киев, май 2017

Работа создана под общей редакцией Б. Ярэмэнка, авторы текста: Т. Гучакова, А. Клименко, О. Корбут, Ю. Смелянський. Работа над докладом осуществлялась при участии редакции интернет-портала «Черноморские новости» (www.blackseanews.net), а также «Института черноморских стратегических исследований».

Расследование фактов нарушений международных санкций с сентября 2016 года проводилось в рамках проекта «Журналистское расследование «Международные санкции в связи с аннексией Крыма: эффективность, влияние, последовательность и технологии обхода» при поддержке Фонда развития ЗМІ Посольства США в Украине. Отмечается, что взгляды авторов могут не совпадать с официальной позицией правительства США.

Читателям предлагается сокращенное изложение «Резюме доклада» без комментариев. Общий объем доклада составляет 107 стр.

ГАЛИМ СИТДЫКОВ

Сегодня, после трех лет оккупации, Крым выполняет для России две основные функции. Первая – это крупная военная база.

Вторая – это большая экспериментальная площадка. Сегодня на территории оккупированного полуострова РФ проводит уникальный для современности эксперимент по интеграции незаконно аннексированной территории.

Это первая аннексия после окончания Второй мировой войны. От результатов этого эксперимента, от того удастся ли (а если удастся то, как быстро и с какими затратами) России интегрировать Крым, зависит её дальнейшая политика и по отношению к Украине и по отношению к другим соседним странам, а также их регионов со значительным числом русскоязычного населения.

Сразу после оккупации Крыма Россия приступила к осуществлению следующих задач:

- интегрировать Крым в свое юридическое поле;
- интегрировать Крым в российскую экономику;
- «перестроить», разобщить новое «российское» население, которое в сегодняшнем состоянии представляется для неё угрозой;
- убедить часть мира, хотя и не согласиться с легитимностью аннексии,

то хотя бы смириться с фактическим статусом этой территории.

...Популярные в 2014 году разговоры о создании в Крыму «новой России» с Кремневой долиной, игровой зоной и флагманской Экономической зоной выявились или пропагандистским блефом, или операцией для прикрытия настоящей изначальной цели – создания плацдарма для войсковой экспансии.

Главный итог 3-х лет оккупации Крыма – претворения полуострова в депрессивную «серую зону» с военной базой и окончательное фиаско концепции Крыма как «новой витрины России» по аналогии с олимпийским Сочи.

Причина этого – влияние международных санкций против РФ и блокады полуострова с материковой Украины, которая усиливается год от года.

...За эти годы влияние санкций стало очевидным и привело к значительным финансовым издержкам РФ, несмотря на их публичное отрицание влияния санкций.

С конца 2015 года в результате полной сухопутной блокады со стороны материковой части Украины, оккупированный Крым претворился из полуострова в остров Крым «де-факто». На ближайшие 2-3 года это создало новую реальность для Крыма и РФ.

Грузы из РФ в Крым и из Крыма с конца 2015 года доставляются только

морским путем, пассажиры – прибрежно в равных частях морским и воздушным транспортом через Керченскую паромную переправу и аэропорт «Симферополь» и только с территории РФ.

На полуостров с материковой Украины с апреля 2014 года не поставляются вода и природный газ, с ноября 2015 – все виды товаров и электроэнергия.

Железнодорожное сообщение, грузовое и пассажирское, отсутствует с декабря 2014 года, автомобильное грузовое сообщение прекращено с октября 2015. Через административную границу между Херсонской областью и Крымом осуществляется только пропуск граждан и личных автомобилей вместимостью до 8 пассажиров.

Континентальная блокада вынудила страну-агрессор осуществлять масштабные незапланированные дополнительные расходы на экстренное приобретение паромов, строительство новых причалов. РФ была вынуждена спешно строить в 2016 подводный энергомот и подводный газопровод через Керченский пролив.

С конца 2015 принципиально изменилась роль **морского транспорта** – он стал единственным средством доставки на полуостров всех товаров и грузов, в том числе войсковых. Вначале РФ рассчитывала, что «морские санкции» не станут эффективными и добивалась решить задачу поставок в

Крым за счет привлечения на крымские линии большого числа иностранных судов. Однако этот расчет не оправдался.

Международные страховые компании прекратили страхование судов, которые планируют заходы в порты Крыма. Сведения о судах-нарушителях режима оккупированной территории вносятся в международные базы данных трудоустройства моряков с соответствующими рекомендациями. С 3 октября 2014 года полностью прекращен заход круизных лайнеров иностранных компаний в крымские порты.

Стало фактом деградация Евпаторийского, Ялтинского и Феодосийского портов. Значительно сократился реэкспорт сжиженного газа с Керченского рыбного порта. Экспорт через порты Севастополя по сравнению с 2013 годом сократился в 20 раз.

Морской транспорт, порты, особенно паромные линии в керченских портах, остаются критически важными для поставок на «остров Крым» до окончания строительства Керченского моста.

* * *

Прекращение поставок **электроэнергии** с материковой части Украины в оккупированный Крым, которые раньше обеспечивали до 80% потребности, вызвало так называемый «блокаут», который продолжался с 23 ноября 2015 до конца мая 2016 года. В связи с этим РФ была вынуждена экстренно ускорить строительство энергомоста по дну Керченского пролива. Дополнительные расходы страны-оккупанта составили 47,3 млрд. руб., или более 0,8 млрд. долл. США.

* * *

...Одним из наиболее важных последствий континентальной блокады Крыма стал **дефицит пресной воды**, связанный с прекращением её поставок по Северокрымскому каналу. Вынужденный большой отбор воды из артезианских колодцев приводит к их засолению. Решение этой проблемы не найдено, ситуация с водоснабжением продолжает ухудшаться и требует специального изучения и прогнозирования.

* * *

В 2016 году стали очевидными негативные **последствия** введения украинских и международных санкций для **экономики** так называемой «Республики Крым» и «города федерального значения Севастополь» и всей экономики РФ в целом.

Крым, находясь «де-факто» в составе страны-оккупанта, по итогам 3-х лет оккупации остается в тройке наиболее дотационных регионов – наряду с Чечней и Ингушетией. В 2016 году 2/3 доходов республиканского бюджета Крыма составили дотации из федерального бюджета РФ.

В оккупированном Крыму из-за санкций отказываются работать системные российские банки и корпорации. В финансово-инвестиционном отношении Крым также стал островом.

На начало 2017 на полуострове осталось 14 дочерних банков РФ. Из них только два имеет развитую сеть отделений на базе экспроприированных украинских банков.

Расширение санкций на банковскую систему практически полностью блокируют не только иностранные, но и частные российские **инвестиции**. На оккупированном полуострове рискуют работать преимущественно российские компании, которые уже находятся под международными санкциями, или небольшие фирмы, которые не имеют выходов на международные рынки.

Несмотря на режим свободной экономической зоны и «игровой зоны», практически отсутствуют как инвестиции, так и реальные инвестиционные намерения.

* * *

В 2013 **экспорт** продукции из Крыма составил 904,9 млн. долларов, а **импорт** – 1,044 млрд. дол. В 2016 экспорт – 53,7 млн. дол., а импорт около 100 млн. дол.

Уменьшение экспорта в 2016 в сравнении с последним предвоенным 2013 составило в 18,97 раза в долларовом эквиваленте.

До 2014 года крымская **туристическая отрасль** находилась на подъеме и генерировала (вместе со сферами обслуживания) не менее 25% доходов сводного бюджета АР Крым. При этом три города с курортной моноэкономикой – Ялта, Алушта и Евпатория – формировали более 20% доходов сводного бюджета автономии.

После оккупации и аннексии курорты и туризм перестали быть приоритетной отраслью крымской экономики. Несмотря на фальсифицированные данные о приезде в Крым в 2016 более 5,5 млн. туристов, что

почти соответствует дооккупационному периоду, реальный туристический поток оценивается в размере не более 2,5 млн. человек. При этом Крым претворился в курорт только для российских туристов.

В связи с прерыванием товарных поставок с материковой Украины, в Крыму совершился переход на более дорогих товаров из РФ, которые еще более дорожали за счет сложной логистики. **Цены на основные продукты питания** в 2016 по сравнению с 2014 повысились в среднем на 168,13%, то есть в 1,68 раза в рублевом эквиваленте, или в 2,16 раза в гривневом эквиваленте.

* * *

Влияние санкций в РФ проявляется в недоступности иностранных кредитов, оттоку инвестиций, выходе из России известных мировых брендов, в том числе закрытии их производственных мощностей в РФ, сокращении резервного фонда, бюджетных целевых программ.

Одним из наиважнейших последствий введения санкций стал срыв программы обновления надводных кораблей Черноморского флота РФ (ЧФ РФ) и ВМФ РФ в целом вследствие прекращения поставок украинских и немецких судовых двигателей.

Из-за санкций РФ отказалась от планов производства гражданских судов на крымских судостроительных заводах, поскольку нигде в мире не будет признан сертификат происхождения «Крым. Россия».

Итоги 2014-2016 показали, что Россия в сегодняшнем её состоянии не может преодолеть влияние блокады и санкций на экономику Крымского полуострова.

Уже в середине 2015 руководство РФ осознало невозможность первоначальных амбициозных планов опережающего экономического развития оккупированного Крымского полуострова и сконцентрировалось на **«военном освоении Крыма»**.

* * *

В 2016 году **милитаризация Крыма** окончательно стала не только главным содержанием крымской политики РФ, но и основным драйвером экономики оккупированного полуострова.

Фактически в Крыму происходит «возвратная» структурная перестройка экономики с обновлением

его военной и военно-промышленной функции по аналогии с временами СССР.

Создание крупной группировки войск РФ в оккупированном Крыму изменило военно-стратегический баланс в Черноморском регионе в пользу РФ.

В советское время на Крымском полуострове дислоцировалось около 140 тыс. военных. До оккупации Крыма на его территории по договору с Украиной находилось 12,5 тыс. военнослужащих Черноморского флота РФ при допустимой численности согласно договору до 25 тыс. чел.

В настоящее время численность группировки вооруженных сил РФ в оккупированном Крыму составляет около 60 тыс. чел. С перспективой увеличения до 100 тыс. чел.

Фактически в центре Черного моря – на Крымском полуострове – РФ создала и продолжает быстро наращивать так называемую «запретную зону для доступа»: A2/AD (engl. Anti-access and area denial zone), то есть «защитную сферу», в которую не могут зайти войска противника без риска неприятных потерь.

«Защитная сфера» с центром в оккупированном Крыму – это соединение разных типов современных оперативно-технических комплексов сухопутного и морского базирования («Искандер» и «Калибр», береговых противокорабельных комплексов «Бастион» и «Бал», ракетных комплексов ПВО С-300, С-400, Бук-2М, «Панцирь», комплексов радиоэлектронной борьбы и т.п. При том ракеты комплексов «Искандер», «Калибр», «Бастион» могут нести ядерную боеголовку.

Эта «сфера» накрывает цели не только в прибрежных районах всех черноморских стран, а также может достигать цели на территории стран Балтии, Польши, Чехии, Словении, Австрии, Румынии, Болгарии, Грузии, Армении и Азербайджана, Греции, включая остров Крит, всех балканских стран, Турции, Кипра, Сирии, Ливана, Израиля, Ирана и Ирака, побережья Египта, юга Италии.

С конца 2015 и на протяжении всего 2016 оккупированный Крым, наряду с Новороссийском, стал одним из основных плацдармов России в сирийской войне. Группировка войск России в Крыму – надводные корабли, подводные лодки, морская пехота – принимают участие в военных дей-

ствиях РФ в Сирии с восточной стороны Средиземного моря.

* * *

В 2014–2016, в период оккупации Крыма и агрессии РФ на востоке Украины с выходом к Азовскому морю, с учетом потерь Украиной в собственных ВМС, **военно-морское присутствие НАТО** в Черном море стало реальным фактором сдерживания российской агрессии против Украины.

Особенно важным это было в 2014 и 2015, когда риски десантной операции ЧФ РФ на приморские области Украины были максимальными. В эти годы корабли ВМС стран НАТО присутствовали в Черном море практически беспрерывно.

* * *

Массовые нарушения прав человека на оккупированном полуострове... касаются не только целенаправленных репрессий против религиозных и этнических групп, журналистов и активистов (этими вопросами системно занимаются украинские правозащитные организации), а и прав собственности.

Россия и её оккупационный режим реализуют на территории Крыма то, что можно назвать «трофейной экономикой».

С первых месяцев российской аннексии в Крыму началась массовая экспроприация государственной собственности Украины на территории Крыма, которую оккупанты цинично назвали «национализацией».

Предприятия военной промышленности Крыма после оккупации «интегрированы» с военно-промышленными корпорациями РФ.

Экспроприация не ограничивается объектами государственной собственности Украины. В списке «национализированных» - объекты, которые принадлежат профсоюзам, потребительским товариществам, высшим учебным заведениям, Академии наук и др., а также частным лицам.

Следующим этапом «освоения Крыма» оккупантами станет распродажа экспроприированной собственности в Крыму, особенно курортных объектов, что уже начинается.

* * *

Для военной базы численность населения Крыма в количестве 2,4 млн. чел. является экономически сверх-

В 2016 подтвердилась гипотеза о том, что РФ взяла курс на **вытеснение из Крыма «лишнего» населения и его частичную замену** за счет управляемой миграции из регионов РФ. Эта политика началась сразу после оккупации Крыма.

В 2016 году «лишнее» население, как и раньше вытеснялось путем показательных, демонстративных репрессий, которые коснулись уже не только активистов крымско-татарского народа, но также были расширены на «украинских террористов и диверсантов». Кроме того, продолжались репрессии против журналистов.

Одновременно оккупационная власть поддерживает заселение Крыма жителями разных регионов РФ. При этом активно используется замена кадров: государственные и муниципальные служащие Крыма, несмотря на демонстрацию ими лояльности, системно и массово заменяются чиновниками из разных областей РФ, преимущественно из депрессивных регионов европейской части России, в том числе северных, а также отдаленных мест Сибири.

* * *

В мае-июне 2014 «Майдан заграничных дел» впервые на Украине сформулировал основные принципы Стратегии деоккупации Крыма. Основные идеи этой Стратегии были следующими:

1. Экономическая блокада действий РФ в Крыму с целью сделать аннексию как можно более дорогой для РФ.
2. Правовая блокада РФ для снижения убытков от аннексии Крыма для Украины, иностранным государствам и гражданам.
3. Противодействие экспансии РФ в Черноморском регионе.
4. Усиление присутствия НАТО в Черном море.
5. Персональные санкции к крымским гражданам Украины, которые нарушили присягу государственного служащего.
6. Поддержка выезда из Крыма сторонников Украины для продолжения учебы, работы, бизнеса.
7. Восстановление Совета министров АР Крым и всей системы исполнительной власти автономии на не оккупированной территории.
8. Закрепление в Конституции Украины статуса Крыма как национально-территориальной автономии

крымско-татарского народа.

Несмотря на то, что высшее политическое руководство до сих пор боится системно заниматься возвратом Крыма, оставляя это «будущим поколениям», часть из этих пунктов на сегодняшний день реализовано. Решающая роль в этом принадлежит украинскому гражданскому обществу и неправительственным организациям за рубежом...

С учетом сказанного, авторы доклада считают, что цели дальнейшей работы всех заинтересованных сторон на «Крымском направлении» в 2017 могут быть такими.

Нельзя допустить раздела международных санкций относительно

РФ, что приняты цивилизованным миром, на «санкции за аннексию Крыма» и санкции «за агрессию на востоке Украины». Без успешной аннексии Крыма не было бы попытки расчленения Украины, которая приостановлена в Донбассе и в других восточных и южных регионах Украины украинским народом.

Санкции относительно РФ, непосредственно связанные с Крымом, необходимо расширять, делать их еще более адресными, секторными и «проектными», то есть такими, чтобы касались в том числе войсковых и инфраструктурных проектов на территории оккупированного Крыма.

Надо вводить санкции для тех рос-

сийских структур, которые сейчас являются официальными распорядителями «военных трофеев» - то есть ввести санкции для предприятий и организаций РФ, которые приняли под свое «распоряжение» захваченные в Крыму предприятия государственной собственности Украины, в том числе: до управления делами президента РФ и правительства РФ, МВС, ФСБ, Минобороны, Центробанка, других министерств и государственных корпораций РФ.

И главное – Стратегия деокупации Крыма в обновленном понимании должна быть частью еще не созданной Стратегии умирения российской экспансии в мире.

МНЕНИЕ

«Альянсу татар Европы не нужны ни язык, ни республика - им Сабантуй да конкурс красоты подавай!»

ФАУЗИЯ БАЙРАМОВА

председатель Милли Меджлиса татарского народа

Конкурс «Татар кызы» в Будапеште, Венгрия

Именно тогда, когда нужно решать острейшие проблемы, с которыми столкнулась татарская нация, за пределами России почти не осталось татар, способных высказать хоть слово в защиту Татарстана. Вот и татары Европы, вместо того, чтобы открыто говорить о языке, о республике, о государственности, собираются вместе, чтобы поболтать о Сабантуе и конкурсах красоты. Общественный деятель, писательница Фаузия Байрамова рассуждает об «Альянсе татар Европы», который недавно отметил свое пятилетие в Будапеште, и о том, что он мог бы сделать в защиту татар в России — но не делает.

5 мая телеканал ТНВ в программе «Халкым минем...» показал очередной съезд татар Европы, прошедший в Будапеште. Оказывается, организации «Альянс татар Европы» исполнилось пять лет - вот и собрались праздновать. Якобы съехались татары из

самых разных стран, из них только несколько человек говорит по-татарски. Собрание прошло в центре русской культуры и в посольстве России. Главная тема - Сабантуй и конкурс красоты. Европарламент, международные правозащитные организации - всё это находится здесь. Хоть бы одно обращение к ним приняли!

Вывели на сцену восемь девушек, мол, выбирают самую красивую татарку Европы - большинство участников вообще не знает татарский. А ведь самая острая, самая актуальная тема для всего татарского народа, для всех нерусских народов России сегодня - проблема сохранения родного языка. Татары Европы на подобных собраниях обязаны говорить именно об этом и должны принимать решения в защиту родного языка. Они ведь живут в центре Европы. Европарламент, международные правозащитные организации - всё это находится здесь. Хоть бы одно обращение к ним приняли! Но этим татарам не нужны ни татарский язык, ни республика Татарстан... По сути, они - гастарбайтеры, приехавшие в Европу на заработки.

Не сегодня, так завтра не просто татарский язык, а сам Татарстан может исчезнуть как национальная республика. А татары Европы молчат. В

российских тюрьмах сидят сотни-тысячи невинных татар-мусульман, есть те, кого посадили на 24 года, а татары Европы молчат. По всей России препятствуют строительству мечетей, национальных школ - татар, которые пишут об этом, преследуют, открывают на них уголовные дела. А татары Европы опять молчат.

Неужели мы оказались нацией, неспособной даже побороться за свои права?! Татары, проживающие в центре Европы, понимают, куда движется мир, а всё хотят въехать в рай на российской телеге. Не получится. Там и самим русским-то места нет, за все те действия, которые Россия совершила в последние годы, она получила клеймо агрессора. Нам нужно идти своим путём!

Сабантуй и гармошка, конкурс красоты и чак-чак - вот национальная начинка сегодняшних татар. Здесь не осталось места духу борьбы, национальной и религиозной воле, праву и гордости. Непокоримый генетический код предков превращён в праздник слабых. Это - путь в никуда, дорога, которая приведёт к тому, что нация будет растоптана другими народами.

Май 08, 2018

“Tatarzy litewscy”

Lietuvos Totoriai

Zawsze wierni

Z dr. Aleksandrem Miśkiewiczem z okazji ukazania się jego najnowszej książki „Tatarzy wierni Polsce” rozmawiał Marek St. Czachorowski.

- Panie Doktorze, Pańska nowa książka przedstawia dzieje Tatarów w Polsce w dwudziestym wieku. Interesuję się zwłaszcza XX-leciem międzywojennym i Tatarów w tamtych czasach postrzegam jako grupę mocno zaangażowaną w budowę państwa polskiego. Jak odnajdywali się Tatarzy w ówczesnej rzeczywistości? Czy wyróżniali się na tle innych mniejszości narodowych lub religijnych?

- Książka ta stanowi zbiór moich publikacji zamieszczonych w „Przeglądzie Tatarskim” i innych pismach. Ich główny tematem jest życie społeczno-kulturalnego i religijne Tatarów polskich w latach międzywojennych XX wieku. Napisałem je, opierając się o wcześniejszą książkę „Tatarzy Polscy w latach 1918–1939”, opublikowaną w roku 1990 przez Polskie Wydawnictwo Naukowe w Warszawie. Początek lat dziewięćdziesiątych to już okres transformacji politycznej w Polsce, dzięki czemu mogła się ukazać bez ingerencji cenzury. Była efektem mojej pracy doktorskiej napisanej w Instytucie Historii PAN w Warszawie pod kierownictwem naukowym prof. dr. hab. Piotra Łossowskiego.

Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości Tatarzy włączali się aktywnie w budowę jej państwowości, począwszy już od udziału w wojnie z bolszewikami lat 1919–1921, w szeregach Tatarskiego Pułku Ułanów im. Mustafy Achmatowicza. W roku 1925 powołali swój związek religijny i kulturalno-oświatowy, oba uznane przez władze państwowe, z tym, że ten religijny doczekał się ustawy o stosunku państwa do wyznania muzułmańskiego w Polsce dopiero w roku 1936 roku, ale uznawany był od roku 1925.

Tatarzy należeli do współinicjatorów założenia Uniwersytetu im. Stefana Batorego w Wilnie. Sami studiowali na nim najczęściej na Wydziale Prawa i Wydziale Medycznym. Wyższe wykształcenie zdobywali także na uczelniach wyższych Warszawy i Lwowa. Ci, których nie było stać na podjęcie wyższych studiów, starali się zdobywać świadectwo dojrzałości lub kończyły szkoły zawodowe.

Świat Tatarów polskich nie ograniczał się jednak do ziem kresowych: Wileńszczyzny, Nowogródzkiej oraz Grodzieńszczyzny. Mieszkali także w Warszawie, a młodzi ludzie wędrowali po całym kraju, poszukując dla siebie miejsca w niepodległej Polsce, którą uważali za swoją ojczyznę. Podejście to było jakże odmienne od planów emigracji tatarskiej z Powoźna lub Krymu, której marzyło się odrodzenie państwa tatarskiego po ewentualnym upadku Związku Sowieckiego.

Ważnym wydarzeniem w stosunkach polsko-tatarskich była pozytywna odpowiedź państwa polskiego na prośbę

społeczności tatarskiej, aby wszyscy poborowi Tatarzy odbywali służbę wojskową w jednej jednostce i to kawaleryjskiej, pragnąc utrzymać tradycje samodzielnych konnych jednostek tatarskich w wojsku I Rzeczypospolitej. Od roku 1936 służyli zatem Tatarzy w 1 Szwadronie Tatarskim 13 Pułku Ułanów Wileńskich, stacjonującym w Nowej Wilejce koło Wilna. Otrzymał on oficjalną nazwę „Tatarski”, jednak z braku dostatecznej liczby rekruta tatarskiego, służyli w nim także Polacy. Pojedynczy Tatarzy służyli jako oficerowie i podoficerowie m.in. w artylerii, lotnictwie, marynarce wojennej, we Flotylli Pińskiej.

Dwóch znanych polskich Tatarów pozostawało w służbie Ministerstwa Spraw Zagranicznych. Byli to Leon Bohdanowicz w Konsulacie Honorowym w Algierze, (podlegał Konsulatowi RP w Marsylii) i Mustafa Aleksandrowicz w Konsulacie Generalnym RP w Jerozolimie (podlegał ambasadzie RP w Londynie).

Należy więc podkreślić, że Tatarzy polscy jako mała grupa etniczna cieszy-

ła się zaufaniem władz państwowych, podobnie jak Karaimi i Ormianie, na których zawsze można było polegać.

- Jak przez wieki kształtowały się kontakty polsko-tatarskie, jaki był stosunek Tatarów do do zaborców i polskich zrywów narodowych?

- Cóż, w Rzeczypospolitej przedrozbiorowej, jedni Tatarzy byli najeźdźcami na jej południowo-wschodnie tereny, ale drudzy, osadnicy w Wielkim Księstwie Litewskim, posiadając własne oddziały, wspierali wojska litewskie i koronne w walce z każdym, kto naruszał suwerenność Rzeczypospolitej – z Krzyżakami, Szwedami, Rosjanami, a także ze swymi pobratymcami z Krymu. Podczas wyprawy wiedeńskiej Jana III Sobieskiego, wojska koronne posiłkował mały oddział Tatarów z Podlasia, którzy pozostali wierni królowi przez cały okres kampanii, o czym Jan III wspominał w listach pisanych z tej wyprawy do swej małżonki, Marii Kazimiery.

Tatarzy w ostatnich latach Rzeczypospolitej poparli Ustawę Rządową z 3 maja 1791 roku, uczestnicząc w jej obronie podczas wojny polsko-rosyjskiej 1792 roku. Wielką ofiarnością wykazał się wówczas gen. Józef Bielak.

W roku 1673 przystąpili do Insurekcji Kościuszkowskiej, a podczas wojen napoleońskich wystawili swój własny szwadron w sile 100 jeźdźców. Nie zabrakło ich również w Powstaniu Listopadowym. Jednak później w wielu rodzinach dały o sobie znać skutki polityki rusyfikacyjnej zaborcy i niestety podczas Powstania Styczniowego Tatarzy walczyli po obu stronach. Czynnem powstańczym wykazał się wówczas Rozalia Buczacka i jej syn Aleksander, kilku Tatarów z rodu Bielałów i Tuhan-Baranowskich. Jedynym Tatarem, powstańcem styczniowym, który doczekał się odzyskania przez Polskę niepodległości, był Romuald Smolski.

W II połowie XIX wieku tj. w okresie popowstaniowym, w niejednej rodzinie tatarskiej nie zagasty więzy z polskością, a wiązało się to z używaniem na co dzień języka polskiego obok rosyjskiego, utrzymywanie stosunków towarzyskich z sąsiadami Polakami, czytanie prasy polskiej. Wśród zamożnych Tatarów, ogarniętych pracą pozytywistyczną, nastąpiła chęć pomocy najbiedniejszym rodzinom tatarskim, jak również zubożałym rodzinom wywodzącym się z upadłej szlachty. Nie ograniczała się ona tylko do zbiorów pieniężnych. Wykupywano także majątki, które niegdyś należały

do Tatarów, udzielano stypendiów dla zdolnych młodych osób, w tym również pań, organizowano tzw. bale charytatywne (głównie w Wilnie), na które zjeżdżali Tatarzy, zatrudnieni nieraz w odległych stronach Rosji. Podobne bale, choć już niekoniecznie w celach charytatywnych, organizowano w niepodległej Polsce, a ich organizację wznowiono po roku 1945. Głównym celem balów było wówczas zapoznanie się ze sobą młodego pokolenia polskich Tatarów.

- W ubiegłym roku spotkaliśmy się przy grobie Aleksandra Sulkiwicza, w setną rocznicę jego śmierci. Uroczystość ta zgromadziła w jednym miejscu zarówno członków Muzułmańskiego Związku Religijnego w RP, jak również katolickich Strzelców. Kim był Aleksander Sulkiwicz i w jaki sposób łączy oba te środowiska?

- O Aleksandrze Sulkiwiczu wiele już napisano, tak przed wojną, jak i w naszych czasach. Pochodził z wielopokoleniowej rodziny zamieszkałej od niepamiętnych czasów w północno-wschodniej Suwałszczyźnie. Pomimo że jego ojciec służył zawodowo w armii rosyjskiej, w domu zachował się język polski. Po śmierci ojca Sulkiwicz wraz ze swoją matką Rozalią przebywał przez kilka lat w Turcji. Po powrocie w strony rodzinne ukończył Szkołę Miejską w Sejnach, podejmując następnie pracę w komórce celnej w Kibartach na granicy rosyjsko-pruskiej. Od początku związał się z ruchem socjalistycznym, a najbliższa mu była Polska Partia Socjalistyczna, która oprócz walki o poprawę losu robotników dążyła do odzyskania przez Polskę niepodległości. Oczywiście była to działalność konspiracyjna, a

dzięki swemu stanowisku mógł ułatwić nielegalny przemysł do zaboru rosyjskiego wszelkiej literatury PPS wydawanej na zachodzie Europy. Wówczas zaprzyjaźnił się z Józefem Piłsudskim, swoim rówieśnikiem, a potem przyjacielem na długie lata konspiracji, jak i późniejszej działalności niepodległościowej, po dekonspiracji w zaborze rosyjskim kontynuowanej na terenie Galicji.

Uczestniczył w pierwszej wojnie światowej jako żołnierz 5 Pułku Piechoty I Brygady Legionów. Ze względu na swój wiek nie musiał być na pierwszej linii, ciągnęło go do walki i poprosił o przeniesienie. Za odwagę na polu bitwy został zresztą mianowany sierżantem. Zginął bohaterską śmiercią podczas walk na Podolu 18 września 1916 roku. Uznając jego bohaterską postawę i oddanie działalności na rzecz niepodległości, Komitet Czynu Polaków postanowił przenieść prochy poległego Tatara z cmentarza legionistów na Podolu do Warszawy, na Cmentarz Wojskowy na Powązkach. Nastąpiło to 8 listopada 1935 roku, już po śmierci Marszałka Józefa Piłsudskiego.

Aleksander Sulkiwicz jest bohaterem Tatarów polskich, a jednocześnie należy do grona osób uczestników walk o niepodległą Polskę. Dlatego czczony jest nie tylko przez nich.

- Wiek XX to nie tylko II RP. To również czas obydwu okupacji, IV rozbiór Polski, zbrodnie niemieckie i sowieckie, obozy koncentracyjne i Katyń. To niemająca odpowiednika na świecie walka w konspiracji i Państwo Podziemne. To także Polskie Siły Zbrojne na Zachodzie, ludobójstwo na Wołyniu, Powstanie Warszawskie, I i II Armia Wojska Polskiego, która przyszła wraz z Rosjanami. Następnie konspiracja niepodległościowa lat 1944–1963, a po drugiej stronie komunistycznej oprawy. Gdzie w tym wszystkim znajdujemy polskich Tatarów?

- Wiek XX to także druga wojna światowa i okres powojenny, w którym Tatarzy znaleźli się w nowej rzeczywistości politycznej. Upadek II Rzeczypospolitej we wrześniu 1939 roku był dla nich wielkim dramatem. To przecież w jej ramach nastąpiło duże odrodzenie tatarskiej społeczności po latach zaborów, to z nią wiązali swoje plany młodzi ludzie, z wolna następowała poprawa bytu najbiedniejszych rodzin, o co dbali, mając przychylność państwa, działacze Związku Kulturalno-Oświatowego Tatarów Rzeczypospolitej Polskiej. Podczas woj-

ny wielu Tatarów z rodzin inteligenckich powędrowało na zesłanie w głąb Związku Sowieckiego. Nie wiemy dokładnie, ilu z nich opuściło Związek Sowiecki wraz z Armią Polską gen. Władysława Andersa po układzie Sikorski-Majski w roku 1941.

Tatarzy walczyli w II Korpusie Polskim na Zachodzie. Według jeszcze niepełnych danych było ich 38, w tym też kilka pań w Wojskowej Pomocniczej Służbie Kobiet. W Samodzielnej Brygadzie Podhalańskiej walczył Ibrahim Bajraszewski (nie znamy jego ówczesnego stopnia), który zmarł kilka lat temu jako płk rez. WP. Polscy Tatarzy byli również w szeregach I i II Armii Wojska Polskiego. Szczęśliwym trafem kilku z nich przeżyło walki na Wale Pomorskim i forsowanie Odry w Siekierkach w kwietniu 1945 roku. Jeden z nich, Maciej Bajraszewski, stale powtarzał podczas swoich wspomnień wojennych, że przeżył wojnę dzięki temu, że był w wojsku polskim, a nie sowieckim, do którego go nakłaniano jako Tatara.

Sanitariuszką w Powstaniu Warszawskim była Emilia Witkowska pochodząca z tatarskiej rodziny Aleksandrowiczów ze Słonima, w byłym województwie nowogródzkim. Po wojnie na stałe zamieszkała w Warszawie.

Już w roku 1944, kiedy rodzinne ziemie kresowe Tatarów znalazły się pod władzą sowiecką, stanęli oni przed dylematem – zostać czy też przenieść się do Polski po zakończeniu wojny? Wielu wyruszyło jesienią 1945 roku na tzw. Ziemie Odzyskane. Tatarzy pragnęli bowiem być związani z Polską, która niestety opuściła ich tereny. Osiedlając się na północnych i zachodnich ziemiach Polski, Tatarzy, podobnie jak inni osadnicy, wzięli się z miejsca do pracy, uczestnicząc w ich odbudowie, w organizacji zakładów pracy, udzielając się w działalności społecznej oraz w sporcie.

- Jaki jest obecnie wizerunek polskich Tatarów w społeczeństwie? Czy jako wyznawcy islamu nie są postrzegani przez pryzmat radykałów i terrorystów?

- Długo, długo po wojnie Tatarzy byli jedynymi muzułmanami, stałymi mieszkańcami Polski. Nie wszyscy o nich wiedzieli, chyba że wyruszali latem na Podlasie i docierali do Bohonik lub Kruszynian, dziś położonych na tzw. Szlaku Tatarskim. Co prawda Tatarzy mieszkali też w innych regionach Polski, ale nie byli tak widoczni jak na Podlasiu w ówczesnym województwie białostockim.

Znano ich tylko w Gorzowie Wielkopolskim, gdzie zamieszkiwali w dzielnicy Janice, zwanej przez jakiś czas „Górkami Tatarskimi”, czy w Trzciance Lubuskiej, gdzie wiedziano o nich od samego początku osadnictwa. Nie zanotowano wówczas żadnych zadróżnień lub większych konfliktów z otoczeniem polskim, tym bardziej że wielu Tatarów uważało się za Polaków. Po dziś pamięta się o nich w Gorzowie, a nawet ma się trochę żalu, że opuścili to miasto, w którym nie działa się im żadna krzywda. Pisałem o tym w swojej książce: „Tatarzy na Ziemiach Zachodnich Polski 1945–2005”, wydanej w roku 2009 przez Wojewódzką i Miejską Bibliotekę Publiczną im. Zbigniewa Herberta w Gorzowie Wlkp.

O Tatarach polskich pisano w wielu czasopismach, a nawet nakręcono o nich film „Kurban Bajram”, który wyświetlany w roku 1958 jako dodatek oświatowy przed filmem fabularnym, wywołał wiele sensacji i niedowierzania, że mieszkają w Polsce jacykolwiek muzułmanie. Dobrze się stało, że tematyką tatarską w czasopismach zajął się Maciej Konopacki, pisząc rzetelnie o ich dziejach w Rzeczypospolitej i współcześnie. Był autorem wielu audycji radiowych i programów telewizyjnych na ten temat. Niekiedy musiał się jednak liczyć z cenzurą, która nie zawsze pozwalała na druk jego artykułów lub emitowanie programu telewizyjnego.

Z biegiem lat zaczęło przybywać w Polsce muzułmanów innych narodowości. Byli to studenci z krajów Bliskiego Wschodu oraz przedstawiciele placówek dyplomatycznych. Ich stosunki, mam na myśli studentów, nie zawsze układały się z Tatarami pozytywnie. To byli przedstawiciele innych cywilizacji, choć muzułmanie. Wiele dzieliło jednych i drugich. Jest to jednak temat na zupełnie inne opracowanie.

Pomimo wzrostu terroryzmu, szczególnie w Europie Zachodniej oraz w Turcji, nikt do Tatarów w Polsce nie przejawia niechęci czy wrogości, choć zdarzały się w przeszłości pojedyncze przypadki demolowania nagrobków rodzin tatarskich na kwaterach muzułmańskich cmentarzy komunalnych w Gdańsku i Szczecinku na Pomorzu Zachodnim. Raz namalowano też prosiaka na zewnętrznej ścianie meczetu w Kruszynianach.

- Jaki jest stosunek polskich Tatarów do wydarzeń na Krymie, gdzie po kilkudziesięciu latach Tatarzy Krymscy ponownie poddawani są

represjom? Czy nasi Tatarzy czują wciąż ten związek krwi?

- Tatarzy polscy zdecydowanie interesują się sytuacją polityczną na Krymie, z którym łączą ich więzy historyczne. Tatarzy często wędrowali na ten półwysep już w czasach Rosji carskiej. Tam właśnie znajdował się ich duchowy przywódca Mufti Taurydzki z siedzibą w Symferopolu, któremu podlegali wszyscy wyznawcy islamu w zachodnich guberniach Rosji. W roku 1918, kiedy uformował się na krótko rząd tatarski na Krymie, jego premierem i ministrem spraw zagranicznych został polski Tatar, gen. Maciej Sulkiwicz. Później pozostał tylko kontakt z emigracją krymską w Polsce międzywojennej XX wieku.

Po drugiej wojnie światowej mało kto bywał na Krymie, zwłaszcza że tamtejszych Tatarów wysiedlono do Azji Średniej. Dopiero gdy Ukraina stała się odrębnym krajem, wzrosło zainteresowanie polskich Tatarów Krymem, na który zaczęli powracać z zesłania ich pobratymcy. Dziś, kiedy Krym znalazł się ponownie w Rosji, Tatarzy udzielają pomocy emigrantom politycznym z Krymu, jednak zacieśnienia bliskich kontaktów nie widać. Wiele ich bowiem dzieli, m.in. język krymskotatarski, którego Tatarzy polscy nie znają, i niektóre normy obyczajowości tamtejszej obyczajowości, które są nam obce. Tatarzy polscy w tych kontaktach pozostają zawsze Polakami i Europejczykami.

- Pańska książka, opublikowana przez gdańskie wydawnictwo Patria Media i nosząca tak znamienity tytuł, ma być swoistym świadectwem tatarskiego patriotyzmu w naszych nielatających czasach, gdy niektóre środowiska zwalczają patriotyzm w ogóle, czy też wzorcem dla młodego pokolenia?

- Niech o mojej książce wypowiedzą się czytelnicy. Wszystkie fakty oparłem o źródła archiwalne, mając za sobą doskonałą szkołę historyczną Uniwersytetu Poznańskiego. Niechaj postawy Tatarów polskich w latach międzywojennych XX wieku, podczas drugiej wojny światowej oraz po przesiedleniu się na ziemie północne i zachodnie Polski, staną się wzorcem dla młodego pokolenia Tatarów polskich, ale i nie tylko – jak należy kochać swój kraj i dla niego pracować.

- Dziękuję za rozmowę i życzę kolejnej, równie zajmującej książki.

**Rozmawiał: Marek St. Czachorowski
Fot. Krzysztof Mucharski**

Obowiązki i odpowiedzialność

Ostatnio do Związku Wspólnot Tatarów Litewskich dotarła wieść, że jego przewodniczącą, doktor Adas Jakubauskas, został profesorem na wileńskim Uniwersytecie Mykolas Romeris. W związku z tym zwróciliśmy się do niego z kilkoma pytaniami od naszej gazety [tj. Lietuvos totoriai]. Z prof. Adamem Jakubauskasem rozmawiała **Dana Kurmilavičiūtė**.

- Pańskie osiągnięcia akademickie i naukowe są w środowisku powszechnie znane. Jest Pan doktor autorem wielu artykułów oraz monografii historycznych i naukowych, napisał Pan niejedną książkę. Spełnia Pan także ważne obowiązki społeczne. Stopień profesora jest niewątpliwie od dawna zasłużony. Ile to już lat podąża Pan po krętej drodze nauki?

- Ponad dwadzieścia... Skłamałbym, mówiąc, że otrzymanie stopnia profesorskiego nie jest dla mnie szczególnym osiągnięciem. Myślę, że ten tytuł ma wielkie znaczenie również dla całej społeczności litewskich Tatarów. Jest bowiem kontynuacją tradycji działalności naukowców, reprezentujących naszą narodowość. Jestem drugą osobą z mniejszości tatarskiej, której po odzyskaniu niepodległości przez Litwę przyznano stopień profesora (pierwsza tytuł profesora otrzymała badaczka przeszłości litewskich Tatarów – Tamera Bairašauskaitė). Niegdyś, w latach przedwojennych i wcześniejszych, mieliśmy wiele znanych profesorów oraz naukowców światowego znaczenia.

- W jakich dziedzinach naukowych są najbardziej znane tatarskie nazwiska?

- Wspomnijmy tu kilka najwybitniejszych postaci. Urodzony w roku 1852 Brunon Abakanowicz jest znany jako słynny matematyk, fizyk, wynalazca, projektant, inżynier-elektryk, doktor habilitowany. Zamieszkał w Paryżu, gdzie prowadził stworzoną przez siebie pracownię elektryczną, był również dyrektorem fabryki *Compagnie française pour l'exploitation des procédés Thomson-Houston*. O jego wynalazkach i urządzeniach elektrycznych znajdziemy wiele opisów w sprawozdaniach Akademii Nauk w Paryżu oraz w innych

czasopismach naukowych. W roku 1889 reprezentował USA na Międzynarodowej Wystawie Światowej w Paryżu.

W roku 1899 w guberni wileńskiej urodził się Osman Achmatowicz, późniejszy profesor mieszkający i pracujący w Polsce, który był jednym z najbardziej znanych w świecie badaczy chemii organicznej. W roku 1948 został rektorem Politechniki w Łodzi. W latach 1960–1962 zespół, którym kierował, stworzył nową klasę alkaloidów wyróżniającą się wysokim poziomem siarki. Ten fakt uznano za jeden z najbardziej znaczących w chemii organicznej tych czasów.

Dobrze zapisał się w środowisku naukowym jako ekonomista, socjolog i historyk Michaił Tuhan-Baranowski. Będąc profesorem Instytutu Politechniki w Sankt-Petersburgu, badał historię rosyjskiego kapitalizmu, krytycznie oceniając dzieła Marksa, zgłębiał przyczyny kryzysów gospodarczych. Jest autorem unikalnych dzieł o socjalizmie, teorii ruchu spółdzielczego i rynku. Po rewolucji październikowej wyjechał z Rosji na Ukrainę, gdzie przez krótki okres istnienia niepodległej Republiki Ukrainy pełnił obowiązki ministra finansów. Dziś jego imię nosi Doniecki Uniwersytet Handlu i Gospodarki.

Stefan Bazarewski to znany profesor wydziału chemii i mikrobiologii na Uniwersytecie Wileńskim Stefana Batorego. I słynny specjalista w dziedzinie radionawigacji Aleksander Bajraszewski, urodzony w miejscowości *Afindevičiai* niedaleko Wilna. Nie mogę nie wspomnieć doktora nauk technicznych, profesora nadzwyczajnego Uniwersytetu Politechniki w Kownie – Romualdas Makaveckas, który badał energię cieplną, autora wielu naukowych wynalazków. Znaczący jest dorobek profesora nadzwyczajnego kowieńskiej uczelni *Jonasa Ridzvanavičiausa*, a także profesora nadzwyczajnego Uniwersytetu Szawelskiego Juozasa Korzakasa w dziedzinie edukacji młodzieży.

- Panie profesorze, proszę powiedzieć o swojej pracy naukowej. Co było tematem Pańskiej pracy doktoranckiej?

- Interesuje mnie życie polityczne zarówno Litwy, jak i innych krajów bałtyckich. Tematem pracy doktorskiej był system partyjny na Litwie podczas transformacji, to znaczy w okresie,

gdy zostały likwidowane 5 i 6 artykuły Konstytucji Litewskiej ZSRR, powstał Sajudis i zaczęły formować się nowe partie polityczne.

Lata doktoratu przeminęły mi na Uniwersytecie Poznańskim im. A. Mickiewicza na wydziale Nauk Politycznych i Dziennikarstwa. Jestem członkiem Związku Dziennikarzy Litwy. Zajmują mnie tematy dotyczące życia społecznego i politycznego. Do międzynarodowej bazy informacji weszły moje badania naukowe na temat instytucji prezydenckiej na Litwie, o litewskiej partii chrześcijańsko-demokratycznej, działalności partii komunistycznej i Sajudisu w czasach odrodzenia oraz o pismach „Republika” i „Letuvos ritas”, o sytuacji mniejszości narodowych na Litwie etc. Sporo moich artykułów opublikowano w polskich czasopismach naukowych. Studia w Poznaniu dały mi możliwość znacznego poprawienia znajomości języka polskiego, z czego jestem szczególnie dumny.

Oczywiście, przedmiotem mojej stałej uwagi było, jest i pozostanie życie oraz działalność litewskich Tatarów od czasów Wielkiego Księstwa Litewskiego do chwili obecnej.

- Temu poświęca Pan prawie cały czas?

- Muszę... Zajmuję się szczególnie badaniem życia wspólnoty Tatarów litewskich w XX wieku. Jest to okres bardzo skomplikowany, związany z upadkiem jednych państw i pojawianiem się innych, z rewolucjami, wojnami i innymi zamieszkami. Na tle wydarzeń historycznych i politycznych zmieniała się, również w zakresie tożsamości, i społeczność tatarska. Ciekawe ogromnie jest choćby to, jak obecnie wygląda tożsamość Tatarów mieszkających na Białorusi. Część z nich, gdy tylko Stalin zajął zachodnią Białoruś, przeniosły się do Polski. W okresie powojennym wyemigrowała tam część Tatarów z Wileńszczyzny. Jakie życiowe priorytety ci ludzie stawiają przed sobą, jak cenne jest dla nich pochodzenie, korzenie i tradycje? Z kim utożsamiają się litewskie Tatarzy? Przecież wspólnoty narodowe, rozdzielone przez wielu lat granicami, asymilowały się z miejscową ludnością. Ich tatarskość to bardzo ważny temat, który wymaga rozlicznych badań.

- Czy analiza życia litewskich Tatarów

rów XX wieku mogłaby stać się tematem pracy habilitacyjnej?

- Dlaczego nie? Bardzo poważnie o tym myślę, zwłaszcza że niewielu jest naukowców, którzy badają przeszłość mojego narodu. Monografia tatarskiego naukowca Stanisława Kryczyńskiego, „Tatarzy litewscy” jest nader wnikliwa i kierują się nią wielu badaczy, ale jej przedmiotem są Tatarzy Wielkiego Księstwa Litewskiego oraz działalność wspólnoty tatarskiej nie na Litwie, a w przedwojennej Polsce aż do okupacji sowieckiej. Czuję potrzebę wypełnienia tej luki. Ilość białych plam w historii nieco się zmniejszyła, gdy opublikowaliśmy książkę „Tatarzy litewscy w historii i kulturze”, jednak nadal pozostało wiele niewiadomego.

Pracę habilitacyjną chciałbym pisać w Polsce pod kierownictwem znanego profesora Jacka Sobczaka, który pracuje w Warszawie. On też kierował moją pracą doktorską. Znamy się dobrze i wiem, że ma wiele bardzo cennych wiadomości o Tatarach. Sam profesor Sobczak także ma tatarskie pochodzenie. Jego przodkowie wywodzą się z Litwy, z rejonu Vilkaviškis, dlatego m.in. z wielkim szacunkiem mówi o naszym kraju. Jest członkiem działającej w Polsce Ogólnopolskiego Klubu Miłośników Litwy.

- Archiwum warszawskie ma zapewne wiele materiałów o Tatarach mieszkających na międzywojennej Wileńszczyźnie?

- Tak, można tam znaleźć wielu cennych dokumentów o słynnych Tatarach. Sporo historycznych dokumentów ma także archiwum wileńskie. Niemało zebrałem sam i przechowuję w swoim komputerze. Rozliczne ciekawe informacje można uzyskać od żyjących ludzi, szczególnie o czasach sowieckich. Materiały o drugiej połowie XX wieku nadal są dość świeże. Oczywiście, należy je opracować i usystematyzować, żeby nadać im obiektywny charakter.

Na napisanie monografii o życiu Tatarów litewskich XX wieku trzeba będzie poświęcić niejedną pracę. Wielkość pracy będzie zależała od tego, ile wyczerpujących informacji zdołam zebrać i jaka będzie ich wartość. Możliwe, że skupię się na analizie dwudziestowiecznej społeczności tatarskiej. Czy będę zagłębiać się dalej w poszukiwaniu ich tożsamości, zdecyduje czas.

- Nie mam wątpliwości, że uda się

ujawnić życiorysy wielu ciekawych ludzi, fakty, liczby...

- Tak, ponieważ każdy badacz znajduje i odkrywa coś nowego. Przykładowo, stałem się swego rodzaju pionierem, otwierającym wielu nieznanym dotąd stronom w biografii polskiego Tataru Olgierda Kryczyńskiego. W międzywojennej Polsce wraz z bratem Leonem zajmował się m.in. sprawami kultury i edukacji polskich Tatarów. Bracia byli prawnikami. Jeden pracował jako zastępca przewodniczącego Sądu Rejonowego w Gdyni. Drugi był zastępcą przewodniczącego Wydziału Spraw Obywatelskich Sądu Wileńskiego. Kiedy Wileńszczyznę w roku 1940 włączono do Republiki Litewskiej, Olgierd Kryczyński został obywatelem Litwy, ale nie na długo. Podczas okupacji Litwy przez ZSRR, 15 lutego 1941 roku został aresztowany przez NKWD. Jako jednego z inicjatorów ruchu odrodzenia Tatarów rozstrzelano go za „zdradę ojczyzny”. Okoliczności jego śmierci były zupełnie niewiadome dla publiczności oraz krewnych. Pracując w specjalnym archiwum Litwy, w byłym budynku KGB, znalazłem teczkę z informacjami o jego pobycie w więzieniu na Łukiszkach, dochodzeniu i wykonaniu wyroku w Gorkim (obecnie Niżny Nowogród) 2 czerwca 1942 roku. Otrzymałem później serdeczne podziękowanie od jego syna Selima, mieszkającego w Polsce.

Podobnych spraw jest więcej. Chciałbym je opublikować, ponieważ sowieci zabijali najlepszych ludzi, kwiat narodu. Brat Olgierda – Leon Kryczyński został aresztowany przez gestapo 27 września 1939 roku, w grudniu zaś razem z 12000 pomorskiej inteligencji rozstrzelany w Lesie Piaśnickim koło Wejherowa. Jak widać, druga wojna światowa była bezlitosna do znanych przedstawicieli narodu tatarskiego. Byli widać nie na rękę ani Trzeciej Rzeszy, ani ZSRR.

- Ale to ogromna praca, wymagająca wysiłku niejednej osoby.

- Mam nadzieję, że w przyszłości znajdą się ludzie, być może przedstawiciele współczesnej młodzieży tatarskiej, którzy dojdą do nieodkrytych jeszcze źródeł. Cieszę mnie, że są ludzie ze społeczności tatarskiej zagłębiający się w różne aspekty historii własnego narodu. Na przykład, profesor Tamara Bairašauskaitė bada historię szlachty tatarskiej XIX wieku. Pracę magisterską o litewskich

Tatarach – prawnikach okresu międzywojennego obronił na Uniwersytecie Warszawskim Aleksander Buczacki.

Wielu badaczy historii i kultury tatarskiej mieszka w Polsce. Nieznane do tej pory fakty z przeszłości litewskich Tatarów odkrył i opublikował polski historyk tatarskiego pochodzenia Artur Konopacki. Problematyką tatarską zajmują się m.in. naukowcy: Selim Chazbijewicz, Jan Tyszkiewicz, Czesław Łapicz, Henryk Jankowski, Andrzej Drozd, Krzysztof Grygajtis, a także badacze z Niemiec, Wielkiej Brytanii, Szwajcarii, Białorusi, USA oraz Rosji. Działa w Polsce Maciej Konopacki, urodzony w rodzinie tatarskiej inteligencji w Wilnie w roku 1926, współtwórca Rady Wspólnej Katolików i Muzułmanów, która prowadzi działalność na rzecz wspólnego dobra, niezależnie od wyznania i pochodzenia. Myślę, że podobna Rada powinna powstać i na Litwie.

- Gazeta „Lietuvos Totorai” już pisała o nowym, szczególnie odpowiedzialnym stanowisku Pana. Został Pan wybrany zastępcą sekretarza generalnego Światowego Kongresu Tatarów Krymskich. 11 kwietnia 2016 r. w litewskim Sejmie pod Pana opieką odbyło się spotkanie komitetu wykonawczego Kongresu. Proszę powiedzieć coś więcej o tym ważnym wydarzeniu?

- To przedsięwzięcie było rzeczywiście bardzo ważne, a Związek Wspólnot Tatarów Litewskich zrobił wszystko, aby odbyło się dobrze i sensownie. Na forum przybyło wielu znanych polityków z Unii Europejskiej, otrzymaliśmy pozdrowienia od amerykańskiego senatora, Johna McCaina. Zjawili się przedstawiciele m.in. Turcji, Ukrainy, Rumunii oraz Rosji. Omawialiśmy problemy Tatarów Krymskich, które pojawiły się po rosyjskiej okupacji Krymu. Za pośrednictwem telekonferencji łączyliśmy się z ludźmi, zmuszonymi do opuszczenia Krymu i osiedlenia się na Ukrainie. Na nasze zaproszenie odezwało się wielu wpływowych polityków, a relację przekazali dziennikarze z wielu krajów. Wiadomo, że organizacja takiej imprezy wymaga sporo wysiłku, ale wierzę, że na Półwyspie Krymskim powinna zatriumfować sprawiedliwość.

- Dziękuję za rozmowę.

Rozmawiała: Dana Kurmilavičiūtė
Tłumaczenie z jęz. rosyjskiego:
Iryna Malinska

Spoleczno-polityczna i literacka dzialalnosc Dzafera Sejdameta

TEMUR KURSUTOW

Dzafer Sejdamet [*Cafer Seydamet Qirmer*] to jeden ze znanych krymskotatarskich pisarzy i dzialaczow spoleczno-politycznych, usunięty z przestrzeni publicznej przez represyjną politykę bolszewicką. Dopiero po roku 1990 Krymscy Tatarzy uzyskali mozliwosc zapoznania się z jego tworczością i dzialalnoscia.

Dzafer Sejdamet urodzil się 1 wrzesnia 1889 roku w zamożnej rodzinie chlopskiej we wsi Kyzyltasz [*Qızıltaş*, Czerwony Kamień], w powiecie jaltańskim guberni taurydzkiej. W roku 1902 razem z ojcem wyjechał do Turcji, gdzie został przyjęty do postępowej szkoły, *Numune-i Terakki Mektebi* w Szejchzadebaszy, dzielnicy Stambułu. W roku 1906 kontynuował naukę w Liceum Sultańskim [*Lise Sultaniye*], a następnie w roku 1910 wstąpił na wydział prawa Uniwersytetu Stambulskiego [295, s. 5–6]. W tym okresie nawiązał przyjacielskie stosunki ze studentami krymskimi, którzy uczyli się w Turcji. Byli wśród nich jego przyjaciele i współtowarzysze: Noman Czelibidżihan [*Noman Çelebicihan*], Abibulla Odabasza [*Abibulla Odabaş*], Abduraim Efendijew (Siukuti) [*Abduraim Efendi Sükuti*] i inni. 30 grudnia 1908 roku, będąc jeszcze w liceum, utworzyli Stowarzyszenie Uczniów Krymskotatarskich, skupiające Tatarów Krymskich, uczących się w Turcji. Do roku 1910 liczyło ono ponad 250 członków [167, s. 24; 295, s. 6; 159, s. 88].

W roku 1909 N. Czelibidżihan, Dż. Sejdamet i A. Odabasza zawiazali tajne stowarzyszenie „Watan” [Ojczyzna][159, s. 88] – organizację polityczną, do której należeli tylko sprawdzeni i niezawodni studenci. Jak zauwazył Dzafer Sejdamet, wszystkich nowo wstepujacych poddawano dokladnemu sprawdzeniu, aby wykluczyc ewentualną zdrade [167, s. 24]. Podstawowym zalozeniem grupy byla dzialalnosc polityczna i wydawnicza. Początkowo w tym celu studenci kupili w prymitywne urządzenie powielające, a następnie także drukarskie, które ukryli w domu N. Czelibidżihana. Według słów Dż. Sejdameta, na tych urządzeniach powielali i drukowali ulotki, odezwy i artykuły, skierowane przeciwko tyranii carskiego reżimu, podległości wakułów (majątek ruchomy lub nieruchomy, przekazany państwu lub oddzielnym podmiotom na cele religijne albo charytatywne) miejscowej administracji. Dokumenty te rozlicznymi drogami przekazywano na Krym, a dla bezpieczeństwa ukrywano je m.in. w oprawach Koranu [167, s. 24]. W ramach dzialalnosci „Watanu” w roku 1911 Dzafer Sejdamet, pod pseudonimem Szehab Nezihi [*Şehab Nezihi*], napisal i wydal 30-stronicową broszurę publicystyczną pt. „Bir zavallı tatar gencinin feryadi: Yigirminci asırda tatar millet mazlumesi” [*Bir zawałły tatar gencinin ferjady: Jigir-*

mindzi asyrda tatar millet mazlumesi, Krzyk mlodego tatarskiego junaka: ucisk narodu tatarskiego w XX stuleciu] [188].

*Byla to pierwsza proba jego pióra jako publicysty. Ten swego rodzaju pamflet, zawierajacy wiele emocjonalnych nut, stanowil wezwanie mlodego czlowieka, który staral się zwrócić uwagę czytelników na to, co dzialalo się na Krymie. Autor twierdzil, że dla odrodzenia i rozwoju oświaty oraz kultury narodu nieodzowne jest zreformowanie administracji duchowej i przekazanie wakułów z rąk duchowienstwa we władanie spoleczne. Szczególny akcent polożono na konieczność urzeczywistnienia powstania narodowego i wyswobodzenia się spod kolonialnej zaleznosci od carskiego samowladztwa. „To niewielkie przedsięwzięcie, oprócz wysokich emocji i entuzjastycznych uczuć, nie wyrażalo żadnego poważnego zamysłu, wywarło nadzwyczajny wpływ na krymskotatarską mlodzię” [82, № 15] – zanotował autor w swoich wspomnieniach „Bazi hatralar” [*Bazy hatyralar*, Niektóre wspomnienia]. Podjęte w broszurze problemy spolecznego rozwoju narodu krymskotatarskiego w przyszłości poddane zostały głębszej oraz wszechstronnejszej analizie i oświetlone z różnych punktów widzenia w jego publikacjach literackich oraz artykułach prasowych [293, s. 74].*

Wydanie tej publikacji bylo ważnym wydarzeniem dla krymskotatarskiej i tureckiej mlodzię w Turcji, a także dla ich rodaków mieszkajacych na Krymie, poniewaz poddawala ostrej krytyce politykę carskiej Rosji w stosunku do jej muzułmańskich poddanych. Już sam tytuł – „*Krzyk mlodego tatarskiego junaka: ucisk narodu tatarskiego w XX stuleciu*” – wskazywal, że podjęty przez autora temat jest bardzo aktualny i ma zasadnicze znaczenie dla Krymian. Tekst zaczyna się od wyjaśnienia przez mlodego krymskotatarskiego junaka Szehaba Nezihi (za którym stal sam autor) przyczyn, które spowodowaly chwycenie przez niego za pióro i napisanie tej broszury. Chodzilo, dokladnie mówiac, o bezprawie w stosunku do 35 milionów muzułmanów mieszkajacych w Imperium Rosyjskim oraz ciemnienie w za-

kresie oświaty, religii i sposobu życia.

Broszura wywołala wścieklosc rosyjskiego ambasadora Nikołaja Czarykowa [311, s. 174], [159, s. 88], który zazał od Ryfata Paszy [*Rifat Paşa*], tureckiego ministra spraw zagranicznych, wydalenia Dż. Sejdameta. W tym też czasie w gazecie „Tanin” ukazala się informacja o wydaniu nakazu aresztowania autora [167, s. 26]. W efekcie Dzafer Sejdamet byl zmuszony 23 kwietnia [311, s. 174] potajemnie opuścic Turcję i udal się do Francji, gdzie zamieszkal w Paryżu. Jednocześnie krymska żandarmeria i tajna policja przeprowadzily rewizję w domu rodziców Dż. Sejdameta w Kyzyltaszu [293, s. 103–104].

Przebywanie w nieznanym mieście, bez znajomości języka i bez pieniędzy, wywołalo przygnębienie Dzafera Sejdameta, jednak po pewnym czasie, dzięki finansowemu wsparciu ze strony ojca, a także intensywnej nauce języka francuskiego, mógł wstąpić na wydział prawny Sorbony. Ten prestiżowy uniwersytet byl najbardziej pożądaną uczelnia przez studentów z Rosji. Przykładowo, w roku 1911 studiowalo ich tam 1600, co stanowilo blisko połowę wszystkich zagranicznych studentów [63, s. 5]. Mieszkajacy w Paryżu, uczył się zawzięcie francuskiego, łącząc naukę na uniwersytecie z uczęszczaniem na prelekcje znanego polityka-socjalisty Jeana Leona Jauresa.

Pod wpływem licznych wykładów, spotkań oraz różnorodnej literatury, podobnie jak wielu studentów w tamtym okresie, Dż. Sejdamet zainteresowal się ideami wschodnioeuropejskich socjalistów i w następnstwie stal się zwolennikiem ich ideologii. Uczęszczal także na kursy dziennikarskie w Wyższej Szkole Nauk Spolecznych (*Les Hautes Etudes Sociales*) [293, s. 92]. Później, w swoich wspomnieniach Dzafer Sejdamet zaznaczyl, że chodzil na te kursy w celu opanowania dziennikarskiego rzemiosla, aby skuteczniej walczyc z kolonialnym carskim samowladztwem, a także chcąc zrealizowac swe marzenie wydawania na Krymie gazety lub czasopisma [293, s. 92]; „[...] zostac dziennikarzem, sluzyc w tej dziedzinie swemu narodowi – to bylo moim marzeniem” – pisal [82, № 42]. W tym okresie częstobral udział w mityngach i zebraniach, w których uczestniczyli znani francuscy dzialacze polityczni. Po jednym z takich zebrani zdobył broszurę „Państwo Rosyjskie albo imperium knuta” [293, s. 79] autorstwa francuskiego historyka, profesora Charlesa Seignobosa. Przetłumaczyl ją z języka francuskiego na krymskotatarski i przeslal 96-stronicowy rękopis do towarzysza Amdiego Bekirzadego Atamana w Stambule. Po pewnym czasie tekst został wydrukowany w stambulskiej drukarni i przewieziony na Krym, gdzie przeprowadzono go wśród rodaków. Jak wspominal Dzefer Sejdamet, praca Charlesa Se-

ignobosa zwróciła jego uwagę tym, w jaki sposób autor przedstawił życie turekijskich narodów i muzułmanów w Rosji [293, s. 79].

Po zakończeniu nauki na wydziale prawnym w Paryżu, w przeddzień I wojny światowej Sejdamet powrócił na Krym, gdzie wspólnie ze swoimi przyjaciółmi i towarzyszymi prowadził aktywną działalność społeczno-polityczną. Razem z Nomanem Czelebidżihanem jeździli po wioskach, rozmawiali o panującej sytuacji z mieszkańcami, nauczycielami i chłopami [293, s. 123]. Pomimo rozjazdów i spotkań aktywnie publikował na łamach gazety „Terdziman” [*Terciman*, Komentator], odgrywającej ogromną rolę w rozwoju publicystycznego mistrzostwa Dżafera Sejdameta. Chociaż w gazecie drukowano m.in. pamflety, przekłady utworów innych autorów, takich jak wiersze, opowiadania, nowele, powieści, to pierwszeństwo miała właśnie publicystyka. Ona uwydatniała społeczny, propagandowy i uświadamiający kierunek pisma. Tę cechę gazety dobrze pojmowali współcześni, szczególnie młodzież, w tym Dżafer Sejdamet. Postrzegali „Terdzimana” jako symbol odrodzenia narodu. Tylko w okresie od roku 1914 do 1916 w gazecie opublikowano 25 jego artykułów, które w większości podpisywał pseudonimem *Qiziltaşlı* [*Kyzyłtaşly*, Czerwonokamienny].

Z początkiem I wojny światowej Dż. Sejdamet wyjechał do Sankt-Petersburga, gdzie rozpoczął studia na wydziale prawnym uniwersytetu. Przeniesiono go jednak do szkoły junkrów, a następnie w stopniu chorążego wysłano do Odessy. Stamtąd skierowany został na front besarabski. Tam, za swoją działalność agitacyjną, zyskał sobie przezwisko „czerwony podchorąży” [19, s. 433]. Po rewolucji lutowej 1917 roku wspólnie z N. Czelebidżihanem powrócili na Krym, gdzie stali się jednymi z organizatorów i przywódców narodowego ruchu Tatarów Krymskich. 25 w Symferopolu na pierwszym zebraniu Kurułtaja, Noman Czelebidżihan został wybrany czasowym komisarzem kierownictwa duchownego i muftim Krymu, Ukrainy, Białorusi, Litwy i Polski, zaś Dżafer Sejdamet objął stanowisko członka Muzułmańskiego Komitetu Wykonawczego, komisarza komisji wakufnej (będąc jej przewodniczącym, Dż. Sejdamet zainicjował przekazywanie całej ziemi wakufnej dla najbiedniejszego chłopstwa, co było popierane przez większość ubogich mieszkańców Krymu i przyczyniło się do popularności siły politycznej, którą reprezentował) [19, s. 387; 164, s. 268]. Wówczas też stał się inicjatorem założenia komisji wojskowej przy Muzułmańskim Komitecie Wykonawczym i wysłania z frontu do Symferopola krymskotatarskiego szwadronu, który po przyjeździe na Krym stał się pierwszym prawdziwie narodowym wojskiem, stojącym na straży swojego narodu i zawsze przez ten naród wspieranym [19, s. 387].

Od 14 do 24 maja 1917 roku Dżafer Sej-

damet uczestniczył we Wszechrosyjskim Zjeździe Muzułmańskim w Moskwie [159, s. 89]. Zasiadał w 12-osobowym prezydium [167, s. 49; 72, s. 25], w którym byli tacy znani działacze, jak Ali Mardan Topczybaşy [*Ali Mardan Topçubaşı*], Mamed Emin Rasulzade, Fatih Kerim [*Fatih Kârim*], Zeki Walidi [*Zeki Velidi Togan*] i inni [293, s. 175; 82, № 40]. Delegacja z Krymu liczyła 25 osób, w tym trzy Krymskie Tatarki, a wśród nich Szefika Gasprinska [*Şefika Gaspralı*]. Podczas zjazdu rozpatrywano kilka ważnych kwestii, dotyczących m.in. federacyjnej struktury Rosji oraz prawnego położenia kobiet muzułmańskich [167, s. 49]. W tej drugiej sprawie wywiązała się szczególnie ożywiona dyskusja. Przedstawiciele Kaukazu i Turkestanu wystąpili przeciwko emancypacji w odróżnieniu od delegatów Krymu oraz Idel-Uralu, którzy byli za możliwie szerokimi prawami dla muzułmanek, w tym również prawa głosowania na wyborach [167, s. 49–50]. Jak napisał w swoich wspomnieniach, duże wrażenie wywarło na Dż. Sejdamecie wystąpienie jednego z aksakałów [*aqsaqal*, białobrody] z delegacji kirgisko-kazachskiej: „[...] Do obecnych czasów nie zdarzyło mi się słyszeć podobnie dobitnego wystąpienia. Ujęła mnie nie tylko wyrazistość wypowiedzi, przekonująca logika, a i szczególna intuicja w komentowaniu omawianych zagadnień”. [293, s. 175; 82, № 40]. W rezultacie, podczas kongresu przyjęto postanowienie o pełni praw kobiet – muzułmanek Rosji.

28 listopada (według starego kalendarza) w Bachczysaraju rozpoczął pracę I Kurułtaj, na którym ogłoszono utworzenie rządu narodowego: Rady Dyrektorii, na czele z N. Czelebidżihanem. Dż. Sejdamet objął sprawy zagraniczne oraz wojskowe. [167, s. 118]. Wspólnie z innymi „dyrektorami” uczestniczył w przygotowaniu i przyjęciu przez Kurułtaj ustawy z przepisami o powszechnym prawie wyborczym, zniesieniu tytułów i przywilejów stanowych, niezwołocznym zwolaniu krajowego zgromadzenia ustawodawczego w celu rozstrzygnięcia kwestii formy rządów na Krymie oraz równouprawnienia kobiet-muzułmanek [167, s. 107–111]. Ta ostatnia sprawa była oddolnie wprowadzana w życie i w wielu miastach powstawały kobiece komitety muzułmańskie [167, s. 18], które prowadziły aktywną agitację pośród swoich kumpatrietek. W efekcie, na Kurułtaju w gronie 76 wybranych delegatów były cztery Krymskie Tatarki, a jedna z nich zasiadała w prezydium. Jak zauważył Edige Kyrmał [*Edige Qırmal*, właśc. Mustafa Edige Szynkiewicz], było to wydarzenie historyczne, ponieważ pierwszy raz nie tylko w historii Krymu, ale i całego turekijskiego i muzułmańskiego świata cztery kobiety wybrano do krajowego parlamentu [167, s. 20].

Po zwycięstwie świadomości narodowej Krymskich Tatarów, na Krymie doszło do kilku ważnych wydarzeń. 3 listopada w

Bachczysaraju uroczyście otwarto pierwsze narodowe muzeum, rozpoczął działalność Instytut Pedagogiczny im. Ismaila Gasprinskiego [*İsmail Gaspralı*; Ismail Gaspyrały], a także Narodowa Szkoła Sztuki [167, s. 82]. Wydział Oświaty Muzułmańskiego Komitetu Wykonawczego rozpoczął reformowanie medres. Przykładowo, medresę Zyndżyrły [*Zincirli Medrese*] z *Medrese-i aliye* [Uniwersytet Duchowny] przekształcono w Instytut Zyndżyrły Mengli Gireja chana [*Zincirli I Meñli Geraynuñ*]. Jego dyrektorem generalnym na okres 10 lat mianowano młodego i energicznego nauczyciela Jakuba Kemala [*Yaqub Kemal*]. Nauka w instytucie odbywała się w dwóch kierunkach: świeckim i teologicznym. Uczniowie podzieleni było na klasy i nosili jednolite uniformy. Program nauki uległ całkowitej zmianie, pierwszeństwo oddano świeckim dziedzinom wiedzy, wykładano język francuski i gramatykę. Po reformie zajęcia w instytucie prowadzili nauczyciele gimnazjalni [167, s. 55], [74, s. 47–48].

Innym ważnym wydarzeniem było utworzenie krajowej prasy [167, s. 56]. Dż. Sejdamet dobrze rozumiał, że jednym z podstawowych instrumentów w walce z bolszewikami stanie się druk. W tym celu, w krótkim czasie pozyskano drukarnię i stworzono kilka nowych krymskotatarskich gazet. Kolejną istotną wydawania własnej prasy, jak zauważył Dż. Sejdamet, były prorosyjskie gazety „Krymskije izwiestija” [Nowiny Krymskie] i „Jużnyje wiadomości” [Wiadomości Południowe], redagowane przez Daniela Pasmanika. Na ich łamach przeciwko Krymskim Tatarom „rozwinęła się zażarta krytyka. Autorem większości tych prowokacyjnych artykułów był Abbas Szyryński” [82, № 42], którego teksty, zdaniem Dż. Sejdameta, podlegały rosyjskich mieszkańców półwyspu przeciw Krymskim Tatarom. Z tego powodu publikowanie gazet krymskotatarskich było niezbędne dla obiektywnego przedstawienia i analizy krymskich wydarzeń oraz wyjaśnienia tej pozycji, jaką reprezentowali przedstawiciele Muzułmańskiego Komitetu Wykonawczego, a następnie Kurułtaj i rząd narodowy.

Pierwszym pismem była gazeta codzienna „Millet” [Naród], która zaczęła się ukazywać od 27 czerwca 1917 roku w Symferopolu i stała się jednym z najbardziej kompetentnych periodyków tego okresu. Jej redaktorem był Asan Sabri Ajwazow [*Asan Sabri Aıvazov*]. Początkowo gazeta była oficjalnym organem Krymskiego Muzułmańskiego Komitetu Wykonawczego, a więc narodowego rządu Krymu [35, s. 128], [145, s. 93], [167, s. 57], [180]. Bogata w treści, odzwierciedlała praktycznie całe spektrum wydarzeń dziejących się na półwyspie od roku 1917. Na stronach „Milletu” pisano o pracy rządu narodowego i parlamentu, o życiu kulturalnym i oświatowym, o literaturze i tradycjach narodowych

oraz o wielu innych sprawach [35, s. 128]. Gazeta stanowiła też forum dyskusyjne na rozliczne tematy: język literacki, ocena działań wojskowych na froncie, sytuacja polityczna w Rosji i na świecie, reformy w zakresie edukacji, prawa kobiet muzułmańskich, kwestie religijne itp.

Dż. Sejdamet w pełni zaangażował się w działalność wydawniczą, od rana do wieczora spędzał czas w redakcji i drukarni, osobiście zajmował się składem drukarskim i przygotowywał artykuły do publikacji. W tym okresie łączył swoją aktywną pracę społeczno-polityczną w charakterze jednego z przywódców ruchu narodowego z działalnością publicystyczną i wydawniczą. Pod koniec 1917 roku sytuacja polityczna na Krymie zaostriżyła się. Widząc, że konflikt zbrojny z bolszewikami jest nieunikniony, Dż. Sejdamet wspólnie z Radą Przedstawicieli Ludowych dążył do powołania Połączonego Sztabu Krymskiego, na którego czele stanął. Jego zadaniem było m.in. kierowanie szwadronów tatarskich do walki z bolszewikami w Eupatorii, Feodozji, Jalcie i innych miastach Krymu. Podczas nadzwyczajnej sesji Kurultaja w Symferopolu 9 stycznia 1918 roku Dż. Sejdamet oświadczył, że władzę objęła Rada Przedstawicieli Ludowych i wezwał do aktywnych wspólnych działań przeciwko bolszewikom. 10–11 stycznia zorganizował blokadę Sewastopola, a 12–13 stycznia dowodził wojskami krymskiego sztabu w walce z oddziałami marynarzy sewastopolskich pod Baczysarajem. 14 stycznia, podczas zbrojnego wymarszu marynarzy na Sewastopol, doznał porażki nieopodal wioski Biujuk Siujren [*Büyük Siyren*] w rejonie baczysarajskim. Po upadku krymskotatarskiego rządu narodowego Dż. Sejdamet opuścił Krym i przedostał się do Turcji.

Znalazszy się w Stambule, zaczął publikować w tureckich gazetach „Ikdam” [170] oraz „Tasviri efkar”, a także udzielał wywiadów dla rozlicznych wydawnictw prasowych. Tematy wszystkich jego artykułów dotyczyły sytuacji w Rosji, wzajemnych stosunków z Ukrainą, rozmijania się bolszewickich deklaracji z postępowaniem, opierającym się na terrorze, despotyzmie i zniszczeniu [82, № 25]. Z początkiem maja jedna z poważnych organizacji tureckich „*Türk Ocakları*” zorganizowała przyjęcie z okazji przyjazdu Dż. Sejdameta, podczas którego wygłosił emocjonalną mowę o duchowej jedności ludów tureckich. *Godnym uwagi jest to, że właśnie wtedy (2 maja 1918 r.) w Stambule ukazał się pierwszy numer magazynu „Kırım” [Krym, Krym],* wydawanego od 3 maja 1918 roku do 15 maja 1919 przez mieszkających w Turcji Tatarów Krymskich [167, s. 173]. W pierwszym numerze ukazał się artykuł Dż. Sejdameta „«Kırım» mecmuasına mektüp” („Pismo do magazynu «Krym»») [258]. W tym też czasie w Stambule powstała krymskotatarska organizacja „Faal

gençler” [Młodzieżowi Aktywiści], do której należeli studenci krymscy uczący się w Turcji. Jej przewodniczącym został Szewki Bektore [*Şevqî Bektore*]. Jak pisał w swoich wspomnieniach: „Młodzież radośnie powitała przyjazd Dż. Sejdameta do Stambułu. Podczas spotkania przysięgli zrobić wszystko, aby uratować swój kraj, który przez stulecia depczą rosyjskie i bolszewickie buciory”. [11, s. 12].

Po upływie kilku miesięcy, w połowie kwietnia, niemieckie jednostki podeszły do granic półwyspu, a niebawem zajęły cały Krym. 12 maja powrócił Dżafer Sejdamet. 18–19 maja podczas posiedzenia Kurultaja, jednogłośnie został wybrany premierem rządu krymskiego. Z powodu konfrontacji z prorosyjskimi siłami politycznymi nie udało mu się sformować rządu i podał się do dymisji.

Na podstawie wszechstronnej analizy sytuacji społeczno-politycznej na półwyspie i aspiracji miejscowej ludności w celu odzyskania swych praw naruszanych przez 135 lat kolonialnego ucisku carskiego samowładztwa, Dż. Sejdamet zdecydowanie zalecał wzięcie władzy w swoje ręce, sformowanie rządu narodowego, opierając się na pomocy niemieckich sił zbrojnych stacjonujących na półwyspie, i przeciwstawić się zajęciu Krymu przez bolszewików.

Po dymisji Dż. Sejdameta niemieckie kierownictwo zaproponowało osobę neutralną [158, № 407], generała-lejtnanta Sulejmana Sulkiewiczza, który w czerwcu 1918 roku utworzył Krymski Rząd Krajowy. Dż. Sejdamet objął tekę ministra spraw zagranicznych i całkowicie poświęcił się obronie interesów Krymu oraz swoich współrodaków. Pod koniec października tegoż roku, na znak niezgody z działaniami rządu zgłosił swoją rezygnację. Niebawem rząd S. Sulkiewiczza upadł i do władzy doszły siły, które przyszłość Krymu widziały tylko w połączeniu z Rosją. W listopadzie 1918 roku Dż. Sejdamet zmuszony był na zawsze opuścić Krym i wyemigrował do Turcji.

Po pewnym czasie Dż. Sejdamet musiał jednak na kilka lat wyjechać także z Turcji. Z jego artykułu „Moje wspomnienia i rozmowy z marszałkiem Piłsudskim” można zorientować się, co było przyczyną tak szybkiego opuszczenia Turcji: „W roku 1919 w Stambule zawiązał się nielegalny ruch w celu obalenia panującego w Turcji reżimu. Utrzymywałem kontakty z jego niektórymi przywódcami. Być może z tego powodu lub też z powodu moich wizyt w rodzin wielu przedstawicieli starej partii Jedność i Postęp, która przegrała wojnę (Talaat Pasza i inni), na wniosek Wysokiego Komisarza Wielkiej Brytanii byłem aresztowany przez turecką policję i na pokładzie włoskiego parowca deportowany poza granicę Turcji. W roku 1920 osiedliłem się w Lozannie, w Szwajcarii”. [261, s. 75]. Mieszkając w Europie, prowadził aktywną działalność

polityczną, występował na rozlicznych konferencjach, odbywał robocze wyjazdy do Niemiec, Polski i Francji. Interesujące, że w tymże czasie (kwiecień-maj 1920 r.) do Szwajcarii przyjechał młody krymskotatarski turkolog, poeta Bekir Czobanzade [*Bekir Çobanzade*], który dobrze znał się z Dżaferem Sejdametem z okresu nauki w Stambule. Podczas spotkania w Szwajcarii omówili wiele spraw, m.in. związanych z sytuacją na Krymie [118, s. 51–52].

Znajdując się w Szwajcarii, Dż. Sejdamet przygotował i wysłał pismo na ręce Sekretarza Generalnego Ligi Narodów w sprawie przyszłości Krymu. W celu możliwie szerokiego naświetlenia problemu opublikował ten apel w szwajcarskiej prasie, a także we francuskim „Le Temps” [261, s. 76]. Należy tu wspomnieć o jego spotkaniu z Janem Modzelewskim, Posłem Rzeczypospolitej Polskiej w Szwajcarii, przez którego przekazał pismo ze słowami poparcia w walce z bolszewikami dla marszałka Józefa Piłsudskiego. Po pewnym czasie otrzymał od J. Modzelewskiego zaproszenie do odwiedzenia Polski i spotkania się z marszałkiem Piłsudskim. Doszło do tego na przełomie października i listopada 1920 roku. O spotkaniu Dż. Sejdamet napisał szczegółowo w swoim pamiętniku „Niektóre wspomnienia”.

W środowisku politycznych emigrantów i narodowych organizacji emigracyjnych najbardziej wiarygodnymi i popularnymi czasopismami były „Kurtuluş” [*Kurtuluş, Wyzwolenie*] i „Promethee” [*Prometeusz*]. „Kurtuluş” był miesięcznikiem wydawanym w Berlinie w języku azerskim, jako organ Komitetu Narodowego Ocalenia Azerbejdżanu. Redaktorem naczelnym był znany działacz polityczny Mamed Emin Rasulzade. Opublikowano tam wiele artykułów Dżafera Sejdameta, a także niewielkie wzmianki innych autorów o Krymie. W roku 1935 ukazał się tekst „Pamięć Jusufa Akczury” [*Yusif Aqçura*] [254] oraz szereg artykułów innych autorów poświęconych twórczości i społeczno-politycznej działalności Dżefara Sejdameta.

Dż. Sejdamet publikował również w „Promethee”, będącym pismem Ligi Prometejskiej – antysowieckiej organizacji powołaną w celu moralnego i finansowego wspierania sił antykomunistycznych i emigrantów politycznych ze Związku Sowieckiego [130, s. 9]. W periodyku podkreślano, że jest on organem obrony narodów Kaukazu. Miesięcznik „Promethee” wychodził w Paryżu, w języku francuskim, od września 1926 roku do kwietnia 1938. Wydawcą była organizacja Liga Narodów Uciskanych przez Rosję: Azerbejdżanu, Donu, Karelii, Gruzji, Idel-Uralu, Ingrii, Krymu, Komi, Kubania, Północnego Kaukazu, Turkiestanu i Ukrainy. Dż. Sejdamet występował w Lidze Prometejskiej jako przedstawiciel Krymskich Tatarów.

W roku 1935 w miesięczniku opublikowa-

no artykuły Džafera Sejdamera: „Documents historiques interessants” [299] (Interesujące dokumenty historyczne), „Mourski” [300] (Murski). Na uwagę zasługuje zwłaszcza ten pierwszy, poświęcony utracionej pracy historycznej Kefewi Ibrahima bin Ali Efendiego [Kefewi/Kefeli İbrahim Efendi bin Ali Efendi], osobistego sekretarza krymskiego chana Fetiha II Gireja (1736–1737).

W latach 30. jednym z najważniejszych wydarzeń w życiu krymskotatarskiej emigracji i bezpośrednio Dż. Sejdamera stało się rozpoczęcie publikowania czasopisma „Emel” [Pragnienie, Dążenie]. Idea jego wydawania zrodziła się w roku 1929 wśród Krymskich Tatarów mieszkających w Dobrudży, zaś rozpoczął ją młody adwokat Miustedżip Ulkusal [Müstecip Ülküsal]. *Zebrał dziewięć podobnie myślących osób* [308, s. 21], które utworzyły zespół redakcyjny. „Emel” ukazywał się przede wszystkim z piędznych datków Krymskich Tatarów. Pierwszy numer w języku krymskotatarskim, zapisany alfabetem arabskim, ukazał się 1 stycznia 1930 roku. Liczył 16 stron, wychodzących dwa razy w miesiącu [311, s. 274]. Przed wybuchem wojny, gdy finansowe możliwości reakcji bardzo się ograniczyły, M. Ulkusal sprzedał jeden ze swoich domów, a uzyskane pieniądze przeznaczył na wydawanie pisma [141].

„Emel”, rozprowadzany nie tylko w Rumunii, ale też w Bułgarii, Turcji i Polsce, stał się prawdziwym centrum krymskotatarskiej prasy emigracyjnej tamtego okresu. Artykuły i inne publikacje były ogniwem jednoczącym Krymskich Tatarów mieszkających w tych krajach w ich narodowo-wyzwoleńczej walce o prawa swoich współrodaków, pozostających na Krymie. Na łamach pisma Džafer Sejdamer otwarcie wyrażał swoje poglądy na ważne problemy ówczesnych czasów. Tylko w latach 1930–1940 opublikował ponad 80 artykułów o rozlicznej tematyce: eseje polityczne, teksty historyczne i naukowe, recenzje oraz utwory literackie. Szczególne miejsce w jego twórczości zajmują głębokie i pełne treści artykuły, poruszające ważne kwestie międzynarodowej polityki. Jego teksty w „Emelu” można podzielić na kilka obszarów tematycznych. Są tam artykuły polityczne analizujące sytuację na Krymie, o tematyce międzynarodowej, o bratnich narodach turkijjskich, a także poświęcone problemom literatury, języka i historii Krymskich Tatarów.

Jednym z najbardziej aktualnych i tragicznych tematów, jakie podjęto na łamach pisma, był głód na Krymie w latach 1921–1922. Z tego powodu straciło życie 75 tysięcy Krymskich Tatarów, w większości mieszkańców wiejskich i górskich okolic półwyspu. Džafer Sejdamer dowiedział się o tym od tych Krymskich Tatarów, którzy mieli szczęście wyrwać się z horroru, obejmującego cały półwysep i przedostać się do Turcji. Przede wszystkim były to osoby posiadające tureckie obywatel-

stwo i dlatego bez przeszkód wypuszczono ich z Krymu. Tak opisał te tragiczne wydarzenia Rasit Aszki [Rasit Aşki] w swoim liście do Džafera Sejdamera: „[...] Rodziny, niewidzące chleba przez 2–3 miesiące, stanowiły nieomal połowę wszystkich rodzin. Niech Allah pomoże, ale jeżeli dalej tak będzie, to w ciągu miesiąca te nieszczęsne rodziny padną z głodu i bez namazu zostaną oddane ziemi. Kraj, jaki znałem, po dwóch miesiącach zmienił się nie do rozpoznania. Bachczysaraj, Karasubazar, rejon Bajdar, Eupatoria, Stary Krym oraz pobliskie wsie w całości głodują. W Bachczysaraju i Karasubazarze ze łzami w oczach słuchałem opowiadań o zjadaniu martwych [...]” [311, s. 231–232].

Džafer Sejdamer był znaczącym przedstawicielem grona literatów okresu I Kurultaja, uznającym literaturę za jeden z głównych sposobów zapoznawania narodu ze swoimi ideami oraz poglądami, a także wcielania ich w życie. Jego bliski współpracownik, Miustedżip Ulkusal, w artykule „Džafer Sejdamer Kyrymer (10 lat od dnia śmierci)” [312] przytoczył jego słowa: „Przede wszystkim, nie jestem człowiekiem polityki. Zmuszony byłem się nią zająć z powodów historycznych oraz z konieczności. Byłem człowiekiem, którego zainteresowania wiązały się ze sferą duchowości, literatury. Zamierzałem zgłębiać i opisać historię Krymskich Tatarów, bohaterskie wydarzenia i osobistości, niepowodzenia i tragedie naszej przeszłości, badać ich przyczyny, drogi powstawania i rozwoju, uogólnić i pisać o tym wszystkim prace literackie i naukowe. Niestety, nie zrealizowałem tego w pełni” [312, s. 3].

Z mocy historycznych okoliczności stał się profesjonalnym politykiem i działaczem społecznym. Nie patrząc jednak na to, znajdował czas na twórczość literacką. Dż. Sejdamerowi udało się zostawić po sobie bogaty dorobek literacki, zawierający wysoce artystyczne oraz ideowo dojrzałe utwory, zajmujące szczególne miejsce w krymskotatarskiej literaturze. Pisarz, poznawszy krzyczącą niesprawiedliwość samowładztwa w stosunku do swego narodu, znalazł się w gąszczu rewolucyjnych wydarzeń na Krymie. W swej twórczości dążył do wcielenia moralnego, estetycznego i obywatelskiego ideału w bohatera, którego cechowałyby synowskie umiłowanie rodzinnej ziemi, szczerść przekonań, świadomość odpowiedzialności przed sobą i czasem.

Odnosząc się w swych opowieściach do aktualnych problemów społecznym tamtego okresu, pisarz odkrywał je za pomocą opisów autentycznego życia człowieka, jego przemyśleń, idei oraz przeżyć. Starał się z jak największą obiektywnością przedstawić autentyczną rzeczywistość, ujawniając negatywne zjawiska, utrudniające osobisty rozwój i moralne doskonalenie. Historie Dż. Sejdamera odróżniają się realizmem, co zaobserwować można już w pierwszych

jego opowiadaniach: „Unutilmaz közyaşları” [Unutilmaz kozjaszlary, Niezapomniane łązy], „İslâm ağa”, [Islam Aga, Brat Islam], „Cin Mambet” [Džyn Mambet, Szelma Mambet]. Wszystkie inne jego utwory koncentrowały się wokół tematyki heroiczno-patriotycznej, zwłaszcza te, zawarte w zbiorze „Nurli qabirler” [Nurly kabirler, Jaśniejące mogiły] oraz opowiadanie „Milliy duygu” [Milliy duygu, Narodowe uczucie].

Wśród jedenastu opowieści „Nurli qabirler” trzy poświęcone są znanym historycznym postaciom krymskim, pozostałe – bohaterom i wydarzeniom zapożyczonym z ludowych legend i podań. W opowiadaniach „Unutilmaz közyaşları”, „Cin Mambet” oraz „İslâm ağa” podejmował istotne kwestie socjalno-bytowe, zwłaszcza w „Unutilmaz közyaşları”: bezprawie i bezradosne położenie kobiety w rodzinie i otoczeniu; w „Cin Mambet”: tragiczne losy małego bohatera, dorastającego w zatęchłym, patriarchalnym środowisku krymskotatarskiej wsi; w „İslâm ağa”: zdrowe, wiekowe narodowo-moralne tradycje i obyczaje społeczności, ich kontynuowanie przez pokolenia.

W swoich utworach prozatorskich pisarz stworzył galerię żywych, zapadających w pamięć wizerunków, posiadających narodową tożsamość i indywidualną niepowtarzalność. Jego bohaterowie – pełni woli, silni i śmiały, zmagający się z przesadami przeszłości, ucieleśniający sobą najlepsze cechy ludowego ideału. Brat Islam, nauczyciel Nuri, gospodyni Nur, tata Murat, mułła Nurulla i wielu innych posłużyło za wzór bezgranicznego oddania i miłości do swojego narodu i Ojczyzny, gotowości ofiarowania życia za wolność i sprawiedliwość.

Porównując twórczy styl Dż. Sejdamera z pisaniami innych krymskotatarskich autorów, to przede wszystkim zauważyć można podobieństwo do Nomana Czelebidżihana. Jak zauważył profesor İsmail Kerimow, obaj pisarze podejmują rodzinne lub inne, nieistotne zdawałoby się, sprawy z życia społeczności, aż po problemy bardzo poważne, narodowe. Przykładem może być tu opowiadanie Džafera Sejdamera „Unutilmaz közyaşları” i „Qanlığaçlar duası” [Karyğaçlar duası, Modlitwa jaskółek] Nomana Czelebidżihana. Jeżeli styl N. Czelebidżihana w większym stopniu cechują wyobrażenia działań i zdarzeń, to u Dż. Sejdamera przeważają filozoficzne rozważania, medytacje, zaduma [111, s. 10]. W prozie Sejdamera następuje psychologiczne odtwarzanie, opisanie stanu duchowego, myśli, refleksji bohaterów z ich wnętrza metodą artystycznego poznania wewnętrznego świata postaci za pośrednictwem wewnętrznej mowy, obrazów, pamięci i wyobraźni, realizowaną oryginalnie, elegancko i umiejętnie.

Džafer Sejdamer zmarł nagle 3 kwietnia 1960 roku w Stambule.

(Tłumaczenie z jęz. rosyjskiego:
Musa Czachorowski)

Kauno apskrities totorių bendruomenės kelionė į Gdanską

Kauno apskrities totorių bendruomenės narių grupė susiruošė į kelionę. Galutinis tikslas aplankyti Lenkijos totorių bendruomenę Gdanskio mieste.

Kelionei ruošėmės ne vienus metus. Bendruomenės nariams sunku suderinti tinkamą laiką. Šių metų gegužės vienas iš savaitgalių tiko aktyviausiems ir įspūdingų ištroškusiems.

Ekskursijos dalyviai ankstyvą penktadienio rytą nuo Kauno pilies iškeliavo į Gdanską. Pavasarį stebėti gražų Lenkijos Mozūrų kraštą buvo tikrai smagu. Gal tik vargino keliai, kurie Lenkijoje yra prastesni kaip Lietuvoje. Prie didesnių miestų vyko dideli kelių rekonstrukcijos darbai. Galima tikėtis, kad po kelių metų bus patogiu ir saugu patekti į Lenkijos kurortus, esančius prie Baltijos jūros.

Kelias į Gdanską, kuriuo važiuojome buvo patogus aplankyti Olšteino vietovę, kurioje randasi vadinamas „Vilko guolis“, kurį statė Antrojo pasaulinio karo metu Vokietijos Reicho vadas Adolfas Hitleris. Šioje apie 25 hektarų apimančioje vietovėje buvo pastatyta bunkerų sistema. Čia buvo vadavietė, iš kurios Hitleris vadovavo kariniams veiksams. Viename iš pastatų įvyko garsusis pasikėsinimas į Nacių vado gyvybę. Karo pabaigoje vokiečiai susprogdino visus bunkerius ir kitokios paskirties pastatus. Liko tik griuvėsiai. Teritorija buvo užminuota. Tarybiniai ir Lenkijos išminuotojai po karo dar apie dešimt metų vykdė darbus. Vietovė šiuo metu saugi turistams.

Sekanti sustojimo vieta – tai Šventojo Lipkos vienuolynas. Vieta Mozūruose, kurią tikrai vertėjo aplankyti.

Pagrindinėje bazilikoje įrengti nepakartojamo skambesio ir išvaizdos vargonai. Salės erdvė turi ypač gerą akustiką. Mūsų grupei pasisekė ir galėjome išklaudyti vargonų muzikos koncertą.

Vakare mes Gdanske jau galėjome susipažinti su miesto senamiesčiu.

Gdanske gyvena apie 150 totorių. Adam Murman maloniai sutiko parodyti miestą.

Gdanskio miestas įkurtas 997 m. Senamiestyje išsiskiria Šv. Mergelės bažnyčia - Rotušė, Neptūno fontanas, archeologijos ir jūreivystės muziejus, paminklas Jonui Sobieskiui ir kita.

Visas šeštadienis praėjo aplankant

Gdanskio senamiestyje, prie Neptūno fontano

Kauno totorių delegacija prie paminklo «Totoriui-Ulonui» Orunskio parke

Gintaro muziejų (Muzeum Bursztynu), Europos solidarumo centrą, Westerplatte (čia prasidėjo Antras pasaulinis karas).

Gdanskio senamiestis kokybiškai restauruotas. Karo metais anglų ir amerikiečių buvo subombarduotas ir sveikų pastatų buvo išlikę tik apie 5 procentus.

Mes aplankėme Gdanskio mečetę, kuri nuostabiai panaši į Kauno (architektas rėmėsi ja kaip pavyzdžiu). Mums buvo

labai įdomu pamatyti paminklą Ulonui – Totoriui, kuris yra pastatytas prie Gdanskio Totorių kultūros centro Orunskio parko centre. Paminklas yra pastatytas 2011 metais totoriams už nuopelnus Lenkijos valstybei. Monumento atidaryme dalyvavo Lenkijos Prezidentas Komarovski su mama Jadvyga.

Mūsų grupei pavyko aplankyti Sopoto ir Malborko miestus.

Sopotas puikus, šiuolaikiškas miestas - kurortas, į kurį norėtumėsi sugrįžti vasarą. Parkai, pajūris su tiltu į jūrą paliko gilų įspūdį.

Malborko mieste pagrindinė lankyti na vieta - Kryžiuočių pilis. Pilis mena Lietuvos kunigaikštį Kęstutį. Jis čia buvo kalinamas ir sėkmingai pabėgo. Pilis smarkiai nukentėjo nuo tarybinių artilerijos pabūklų karo metais. Pastatai buvo baigti restauruoti tik prieš kelerius metus.

Turistai sėkmingai grįžo namo ir buvo dėkingi bendruomenės komiteto nariams Raimundui Ščiuckui ir Jolantai Zinkuvienei, prisidėjusiems organizuoti kelionę. Išvykai maršrutą parinko ir vadovavo pirmininkas K. Z. Šafranavičius.

*Kaunas – Gdanskas,
2017 m. gegužės mėn. 12-14 d.*

Generolo Tadeušo Kosciuškos mirties metinių minėjimas VDU Kauno botanikos sode

Generolo Tadeušo Kosciuškos veikla istoriškai vienija LIETUVĄ, LENKIJĄ, BALTARUSIJĄ, PRANCUZIJĄ, JAV, ŠVEICARIJĄ. Lietuvos Respublikos seimas ir UNESCO 2017 metus paskelbė Tadeušo Kosciuškos metais.

VDU Kauno botanikos sode 2017m. gegužės mėnesio 11 d. vyko renginys, kurį organizavo Kauno miesto savivaldybės administracijos Aleksoto seniūnija ir Lenkų institutas Vilniuje.

Sode šalia Prezidento Lecho Kaszyńskiego medžio buvo pasodintas medis generolo Tadeušo Kosciuškos mirties 200 metų datai paminėti.

Renginio metu profesorius Vladas Rakutis perskaitė paskaitą. Kalbas sakė: Lenkų Instituto direktorius Macin Lapčinski, JAV ambasados Lietuvoje

atstovė Heather Steil, Baltarusijos ambasadorius Lietuvoje Aleksandr Kozol, VDU rektorius Juozas Augutis.

Renginyje garbės sargyboje dalyvavo su istorinėmis XVIII ir XIX a. uniformomis šių klubų nariai: Karo istorijos klubas prie Vytauto Didžiojo muziejaus, I-o dragūnų Prusijos kn. Albrechto (Klaipėda) pulkas, 4-to pėstininkų pulko (Aleksoto), LDK generolo Juzefo Bieliako vardo Lietuvos totorių karo istorijos klubas.

Istorinių klubų nariams vadovavo artilerijos generolas Arvydas Pociūnas.

LDK –I- as Didžiojo etmono pėstininkų regimentas atliko pasirodymą (dalite), Laisvieji Kauno pavieta šauliai atliko istorine patranka tris salves: už „generolą Juzefą Kosciušką“, už „LIETUVĄ“, už „Lenkiją“.

Istorinių klubų nariai pakartojo istori-

nę sukilėlių priesaiką.

Renginio metu orkestras „Ažuolynas“ grojo maršus, Šaulių sąjungos Aleksoto kuopa ir Lietuvos kariuomenės generolo Stasio Raštikio mokyklos kariai, bendruomenės nariai, mokyklų atstovai nešė valstybines vėliavas, užtikrino tvarką.

LDK Generolo Juzefo Bieliako vardo Lietuvos totorių klubo nariai K.Z.Šafranavičius ir E. Gaidukevičius vilkėjo istorinėmis PSP I – mo pulko karininko ir PSP IV –to pulko paštininko uniformomis, turėjo istorinius ginklus, amuniciją ir Pulko vėliavą.

Renginys yra aprašytas Lenkijos, Lietuvos spaudoje, įvairiuose interneto svetainėse. Lietuvos valstybinė televizija informacinėse laidose komentavo renginį.

Klubo vadas K.Z.Šafranavičius

Lietuvos totorių mekoje išsisklaido mitai apie islamą

SAULĖ PINKEVIČIENĖ

Sunku patikėti, bet Raižiuose per dieną kartais apsilanko net po keturias turistų grupes. Kuo trunka šis nedidelis, septyni kilometrai į pietryčius nuo Punios ir penki kilometrai į pietvakarius nuo Butrimonių įsikūręs, Lietuvos totorių meka vadinamas kaimas?

Pirmiausia tai yra vieta, kurioje išsisklaido mitai apie islamą ir musulmonus.

„Vietiniai Raižių ir aplinkinių vietovių gyventojai ir totoriai visada gražiai sugyveno, o kuo labiau vienas kitą pažįsta žmonės, tuo draugiškesni jie tampa“, – sako Alytaus totorių bendruomenės pirmininkas Ipolitas Makulavičius.

Vieną paskutinių kalendorinės vasaros savaitgalių Raižiuose praleido šeštosios Alytaus bienalės dalyviai (tarp jų buvo musulmonų). Tarptautinės bienalės metu vyko daug įdomių diskusijų. Joms savaip atliepia klausimas: galbūt savitas tradicijas per amžius išsaugojusios bendruomenės, kokie yra Raižių totoriai, galėtų padėti šiuolaikiniam žmogui rasti harmoningą ryšį su jį supančiu pasauliu? Vadinamąja gyvąja ir negyvąja gamta? Susiję straipsniai: Psichologė atskleidžia, ko iš tikrųjų siekiame kelionėmis (3), Viena pėsčiomis 900 km: moteris, kuri nebijo nieko ir imasi visko (58).

Viena hipotezių sako, kad gyvosios ir negyvosios gamtos jungtis yra kerpės. Raižiuose bienalės dalyviai aplankė senąsias totorių kapines. Mokslininkai ištyrė, kad ant jose esančių šimtamečių antkapių auga 45 rūšių kerpės, taip pat – ir ypač retos.

Vienintelis paminklas Vytautui po nepriklausomybės – Raižiuose

Raižiuose svečiai pirmiausia kviečiami stabtelėti prie granito paminklo. Jis stovi greta per kaimą vingiuojančio plento, kuris, pasirodo, yra Vytauto gatvė. Lietuvos valdovui Vytautui Didžiajam skirtas ir skulptoriaus Jono Jagėlos (architektas a. a. alytiškis Jonas Balčius) sukurtas paminklas kaimo centre iškilo 2010 metais. Tai – vienintelis Vytautui pastatytas paminklas Lietuvoje po nepriklausomybės atkūrimo. Paminklo iniciatoriai buvo patys totoriai. Darbus vykdė Raižių totorių bendruomenės narių, brolių Simo ir Motiejaus Jakubauskų įmonė „Sonetas“. Dviejų tautų draugystę ženklina jų simboliai – gediminaičių stulpai ir tatar tamga – paminklo viršuje.

Būtent Vytautas prieš 600 metų pakvietė kelis šimtus totorių šeimų apsigyventi Lietuvoje. Įkurdino juos Trakuose, Vilniuje, Raižiuose ir Švenčionyse. Raižių

musulmonai iki šiol savo maldose nepamiršta paminėti padėkos Vytautui Didžiajam. „Kol gyvavo dvi stiprios valstybės – Aukštinė orda ir Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė – Rytuose gyvavo taika“, – sako I. Makulavičius.

Jeį nežinai praeities, tavo ateitis – tamsa

Manoma, kad senoji mečetė Raižiuose stovėjo jau XVI amžiuje, o dabartinė pastatyta 1889 metais. Jos kieme akį traukia du saulės laikrodžiai. I. Makulavičius pasakoja, kad vienas jų rodo astronominį laiką (nuo „politinio“, pagal kurį gyvename dabar, jis skiriasi minus viena valanda, tai yra rudenį grįšime prie tikrojo gamtinio, nes suksime rodykles atgal). Antrasis – Žalgirio mūšio vietos, kuri yra Lenkijoje. Laikrodžiai buvo sumontuoti minint Žalgirio mūšio 500-ąsias metines, jų autorius – Kauno technologijos universiteto docentas Jonas Navikas. Ant vieno laikrodžio yra užrašas: „Žiūrėk į praeitį, dabartį, ateitį.“ I. Makulavičius šį posakį perfrazuoja savaip: „Jeį nežinai praeities, dabartis tau gūdas miškas, o ateitis – tamsa.“

Bendruomenės pirmininkas svečius kviečia užteiti į mečetę. Prašymas – priėngyje nusiauti batus – tokios taisyklės. Mečetės viduje grindys išklotos margais kilimais. Turistai paprastai įvedami į vyriškąją pusę, kurioje yra sakykla (minbaras). Moterims skirtoji – perpus mažesnė, kaip ir perpus siauresnės durys į ją veda. Tačiau I. Makulavičius pasakoja, kad ne visose mečetėse yra ir tokia – kitose įrengta tik vyriškoji dalis, bet moterims apeigų metu leidžiama stovėti paskutinėse gretose arba balkone. Į mečetės moterys įleidžiamos tik pridengta galva. Nors turistams ši taisyklė tarsi ir negalioja, bienalės dalyvis Benas Morea (JAV), keliasdešimt metų praleidęs uždaroje Amerikos indėnų bendruomenėje, sako, kad pagarba kitai kultūrai yra savime suprantamas dalykas. Ir atsvara vis labiau įsigalinčiam vartotojiškumui, kuris palietė ir keliones, turizmą. Atviras klausimas: kaip praverti duris, pažinti kitą gyvenimą, nesuardant jo tėkmės? Nusipirkti brangią kelionę dar nereiškia įgyti teisę veržtis ten be ceremonijų.

Įrodė, kad Dievo namai reikalingi

Mečetė Raižiuose veikė net sovietmečiu ir buvo vienintelė tokia Lietuvoje. Iki melioracijos, kuri šalia Raižių praėjo 8-ajame dešimtmetyje, maldos namus slėpė žaluma, aplink buvo drėgnos pievos ir daug medžių, o nuo kelio mečetės nebuvo matyti visai.

„1951 metų pavasarį vyko trėmimas

iš šitų vietovių į Sibirą. Ištrėmė ir totorių šeimų. Bet totoriai tais metais, liepos mėnesį, susirinko į susirinkimą, išsirinko mečetės valdymo komitetą iš 20 narių. Jo vadovu tapo mano tėvukas, Danielius Makulavičius. Ir jie 1951 metų spalio 2 dieną užregistravo ją kaip veikiančią mečetę Ministrų taryboje, Religijos valdyboje. Dėl to ji ir veikė. Šitose apylinkėse gyveno bebaimiai žmonės. Jie sugebėjo pastovėti už save, įrodė, kad Dievo namai jiems reikalingi“, – pasakoja I. Makulavičius. Jo manymu, svarbiausia buvo tai, kad visi šie žmonės buvo stiprūs dvasiškai, ir todėl jie pasiekė tikslą.

Ir nors apsigyvenę Lietuvoje totoriai ilgainiui prarado savo kalbą (kalbėjo senąją gudų, vėliau gudiškai, lenkiškai, rusiškai, dabar jau daugiausia lietuviškai), tačiau išlaikė religiją. Koranas buvo perrašomas ranka arabiškais rašmenimis. Iki 1951 metų Raižiuose veikė religinė mokykla bendruomenės name. Mokymas nutrūko, kai mokytojas Dovydas Silimavičius buvo ištrėmtas į Sibirą. Sovietmečiu religijos pažinimo niekas nemokė.

Bėda – trūkinėja dvasinio gyvenimo perimamumas

Lietuvos totorių bendruomenė šiandien turi apie 400 narių. Anot I. Makulavičiaus, Raižiuose totorių bendruomenė traukiasi. Karus ir trėmimus išgyvenusios giminės tirpsta dėl demografijos. Daug jaunimo išvažiavo į miestus, o grįžta mažai. „Šaknys išlieka, bet tik prisiminimuose. Blogiausias dalykas, kuris nutiko, – sovietmetis išmušė dvasinio gyvenimo perimamumą iš kartos į kartą. Močiutės mums pasakodavo apie religiją, tradicijas. O ką mes galime dabar jaunimui papasakoti, jei patys visko nebežinome?“ – svarsto I. Makulavičius. Dėl geopolitinės padėties sutrūkinėjo ir skirtingose šalyse gyvenančių totorių bendruomenių glaudūs ryšiai.

Iki dabartinės Krymo okupacijos Lietuvos totoriai bendravo su tautiečiais, tačiau šiandien labai sunku gauti vizas. I. Makulavičius sako, kad tai darosi praktiškai neįmanoma, nes totoriai Rusijoje yra nepageidaujami asmenys.

Totorių kapines tyrinėja mokslininkai

Raižiuose yra keletas totorių kapinių, veikiančių ir neveikiančių. Jose galima rasti 200–300 metų senumo paminklinius užrašus. Senosios neveikiančios kapinės datuojamos XV–XVI amžiumi.

I. Makulavičius pasakoja, kad senkapius šiose kapinėse tyrinėjo Lenkijos mokslininkai – užrašai arabų rašmenimis byloja, kokia

kalba kuriuo periodu kalbėjo totoriai. (Beje, totoriai iki šiol yra išsaugoję kai kuriuos senuosius laidojimo papročius, mirusieji yra išlydimi drobuleje. Tačiau islamo papročio, kad išeinantysis turi būti palaidotas su ta pačia saule, laikytis darosi vis sunkiau dėl didelės žmonių migracijos).

Labai įdomų tyrimą yra atlikę Vilniaus universiteto ir Botanikos instituto mokslininkai.

2010–2013 metais ištirtos trejos 200 metų senumo kapinės: Bernardinų Vilniuje,

Vieکشنیų Mažeikių rajone ir Raižių totorių Alytaus rajone. Iš viso rastos 75 kerpių rūšys (Lietuvoje yra apie 600 kerpių rūšių). Didžiausia kerpių įvairovė aptikta Raižių totorių kapinėse (45 rūšys), kuriose daugiausia paminklinių akmenų, savo sudėtyje turinčių daug silicio. Egzistuoja teorija, kad akmeniniai antkapiai yra natūralūs silicio „kietieji diskai“, kaupiantys animistinę informaciją. Kadangi šių metų Alytaus bienalės tema pasirinktas animizmas kaip reiškinys (tai nėra vien tik tikėjimas dva-

siomis, tam tikra religijos forma, kaip tai bando pateikti klasikinė antropologija, bet veikiau tam tikra realybės forma, kurioje žmonės yra lygūs su visa likusia gamta), tai kelionė į Raižių kapines jos dalyviams buvo labai įdomi ir svarbi. Ką jie pamatė? Įdomų ir netikėtą gamtos reiškinį – įvairių spalvų ir formų kerpėmis padengtus senuosius antkapius. Ir jau vien dėl to, kad tai pamatytum savo akimis, verta apsilankyti Raižiuose.

„Alytaus naujienos“
2015 m. rugsėjo 2 d.

Totorių visuomeninis centras Alytuje

Galimas SITDYKOVAS

2017 m. liepos 21 dieną Alytuje buvo atidarytas totorių visuomeninis centras, kuriame bus galima organizuoti religinio ir kultūrinio pobūdžio renginius. Patalpos skirtos, tarpininkaujant Alytaus nacionalinių mažumų kultūros centrui.

Šio centro atidarymo iniciatorius – Adomas Abunevičius, aktyviai palaikomas Motiejaus Abunevičiaus, kurio bute vienu metu veikė mokykla, kurioje vaikai buvo mokomi islamo tikėjimo pagrindų.

Šiam įvykiui rimtai ruošiasi jau seniai. Centro patalpos – laisva Piliakalnio progimnazijos klasė – buvo deramai sutvarkytos, jų sienas papuošė religinio turinio paveikslai, lentynose išsiriškiavo musulmoniška literatūra lietuvių ir rusų kalbomis. Garbingą vietą užėmė šventoji musulmonų knyga – Koranas, taip pat „Lietuvos totorių“ laikraščio komplektai, kuriuos ilgus metus rinko ir renka Motiejus Abunevičius. Surinkta literatūra – taip pat iš asmeninės jo bibliotekos.

Visuomeninio centro atidaryme dalyvavo gausus alytiškių būrys – Zina Šagunevičienė, Tamara Krinickienė, Romualdas Podkorytovas, Rožytė Sitydkovienė, Marytė Krugolienė (kartu su savo dukra Neringa, žentu Rolandu ir vaikais), Ikramas Džumanižazovas (iš Turkmėnistano kilęs dabartinis alytiškis), Jonas Bagdanavičius, taip pat iš sostinės atvykę Tatjana Krinickaja, Belekas Aidarovas, Damiras Mutalovas, varėniškiai Liusia ir Vladas Gaidukevičiai, Maratas Baiševs iš Trakų rajono, grigiškietė Roza Selimovič, svečias iš kaimyninės Baltarusijos Gardino miesto Eldar Krinickij ir kt.

Renginio pradžioje įvyko penktadienis namazas, kurį imamo pareigose vedė Belekas Aidarovas. Kvietimą namazui – azaṅ – gražiai atliko Ikramas Džumanižazovas.

Labai įdomiai ir naudingai apie penktadienio namazo reikšmę ir svarbą kalbėjo Belekas Aidarovas. Štai beveik pažodinė citata iš jo kalbos: «Penktadienis namazas būtinai skaitomas kolektyviai. Būtent kolektyvinė malda turi didelę reikšmę. Jos metu musulmonai pajunta didelį dvasinį artumą. Po namazo, bendraudami su savo tikėjimo broliais, jie semiasi iš jų teigiamų pavyzdžių, kartais, laikui bėgant, atsisako

žalingų įpročių. Pastovaus bendravimo su bendratikiais metu susiformuoja brolybės ir tarpusavio pagalbos jausmai. Be to, atpildas už namazą, atliktą kolektyviai, yra didesnis nei už namazą, kurio imamasi pavieniui. «O tie, kurie įtikėjote! Kai esate raginama imtis penktadienio namazo, veržkitės palaiminti Alacho ir palikite prekybą. Taip bus geriau jums, kad tik žinotumėte. O kai namazą atliksite ir išsiskirstysite po žemę, ieškokite Alacho malonės ir dažnai minėkite Jį, - labai gali būti, kad jums pasiseks.

Kai jie išvydo prekybą ar pramogą, jie išsiskirstė, puolę prie jų, ir paliko tave stovėti per penktadieninį pamokslą. Sakyk: „Tai, kas yra pas Alachą, geriau už pramogą ir prekybą, o Alachas – Geriausias iš dovanojančiųjų lemti“. (Sura „Džuma“, 9–11 ajatai).

Mūsų pateiktuose Korano ajatuose, Visagalis Alacho pasiųstuose per angelą Gabrielių mūsų Pranašui, dėmesį patraukia penktadienis ir penktadienis namazas.

Remiantis Islamu, penktadienis kolektyvinis namazas yra paties Alacho lieptas. Ir kiekvienas iš mūsų privalo tiksliai vykdyti jo duotą įsakymą. Penktadienis laikomas palaimingąja diena, o joje esama valandos, kai sukalbėtos maldos nebus neišgirstos. Penktadienis Islamo religijoje turi didžiulį reikšmę – tai savaitinė šventė. Tą dieną reikia nueiti į mečetę, atkreipus dėmesį į savo drabužių švarą ir išsivadavus nuo bet kokių nemalonių kvapų.

Penkis kartus atliekamo kasdieninio namazo galima imtis ir vienam, nors kolektyviniams skaitymui ir teikiama pirmenybė. O štai penktadienis namazas būtinai skaitomas kolektyviai. Šio namazo metu būtinai reikia išklausti pamokslą, kurį skelbia imamas. Šia savo ypatybe mūsų penktadieniniai namazai primena tam tikrą kongresą, kurio posėdžiai organizuojami kas savaitę. Po to, kai išklausomas pamokslas ir perskaitomas penktadienis namazas, pageidautina visiems susirinkusiesiems susipažinti ir pabendrauti tarpusavyje. Juk penktadienis namazas yra svarbi musulmonų vienijimosi ir bendros Alacho malonės pasiekimo priemonė. Penktadienio maldose dera prašyti malonių ne tik sau, bet ir visiems musulmonams. Būtina pasistengti gerai apmąstyti tiesas pamokslų, išgirstų per penktadienio

namazus, ir jų laikytis savo gyvenime. Kaip mes sugebėsime tą padaryti, taip plačiai plėsis raginimas veržtis gėrio ir tiesos link, kurį taip propaguoja mūsų imamai.

Nedera užmiršti to, kad penktadienio namazo nesinėmimas be svarbios priežasties yra didelė nuodėmė. Tad šiuo klausimu privalo būti tvirtiems ir labai kruopštiems. Sekant mūsų Pranašo laikų musulmonų pavyzdžiu, dera rekomenduoti mūsų žmonoms ir vaikams taip pat dalyvauti penktadieniniuose namazuose, aišku, atitinkamomis sąlygomis. Mūsų vaikams dera skiepyti religines, nacionalines ir dorovines vertybes, pratinant juos imtis penktadieninių namazų.

Jei dėl kurios nors rimtos priežasties negalėjome atlikti penktadienio namazo, privalome perskaityti tos dienos vidurdienio namazą.

Islamą reikalauja išsaugoti pusiausvyrą tarp šio pasaulio ir achirato. Ir todėl liepia mums po penktadienio namazo vėl tęsti savo darbą, juk triūsas taip pat yra viena iš Dievo garbinimo rūšių. Mes privalome daug ir sąžiningai dirbti, gaminti produkciją, padaryti visa, kas nuo mūsų priklauso, mūsų šalies vystymuisi ir klestėjimui“.

Po penktadienio namazo renginio dalyviai buvo pakviesti už stalo, apstatyto totorių nacionaliniais patiekalais. Stalo centre puikavosi tradicinis šimtalapis, kurį iškepė Marytė Krugolienė.

Žmonės džiaugėsi galimybe susitikti, pasikalbėti, aptarti savo darbus ir rūpesčius. Nuotaika buvo pakili, optimistinė. Sulaukta pasiūlymų čia rinktis kiekvieną penktadienį, arba du kartus per mėnesį. Aišku, viskas priklausys nuo žmonių noro ir nuo centro vadovo organizacinių sugebėjimų.

Svarbu, kad Alytuje atsirado patalpos mieste gyvenantiems totoriams, kad yra kur organizuoti įvairius renginius, o penktadieniais susirinkti bendram namazui. O per didžiulį musulmonų šventes Ramazan Bairam ir Kurban Bairam visi Alytaus miesto ir rajono totoriai tradiciškai susirinks Raižių mečetėje, toje Lietuvos totorių Mekoje. Juk tai vienintelė sovietų valdžios metais veikusi mečetė.

Vertė D. Jankūnaitė

*Žodinė Lietuvos totorių istorija***Motiejus ABUNEVIČIUS: “Ar mes išliksim totoriais ir musulmonais, priklauso tik nuo mūsų pačių”**

Atsakymai į Bulgarijos Šumeno universiteto docentės Venetos Jankovos klausimus apie Lietuvos totorių šeimų istorijas.

Kur ir kada gimėte?

Gimiau 1928 m. balandžio 17 d. Alytaus apskrities Butrimonių valsčiaus Raižių kaime.

Kuo jūsų tėvai vertėsi prieš karą?

Mūsų sodybą supo didelis sodas. Anksčiau vaismedžių vainikų niekas neformavo, tai išvadydavo iki šešių, aštuonių metrų aukščio ir tik tuomet formavosi laja. Kiek pamenu, buvo kelios šimtametės kriaušės. Jas vadinom sapieginėmis, mangaratkėmis, panelėmis, bulbinėmis... Kriaušių niekad neskindavom, nes augo labai aukštai. Pasitenkindavome susirinkdami nukritusias. O jau pastarosios nunokusios buvo suvirusių bulvių konsistencijos. Jų nukritusių nebuvo ko pakelti – ištikšdavo. Teko po jomis auginti tankią žolę. Visame sode karaliavo labai vertingų vengrinių slyvų atmaina. Už jas gerai mokėjo, nes buvo tinkamos perdirbimui. Kiek vėlyvesnių papildavom ant aukšto, už šias slyvas prieš Kūčias turguje mokėjo trigubai. 1939/40 metų žiemą visas sodas iššalo. Slyvos greitai atžėlė ir pradėjo derėti. Bet labai tankiais krūmais, uogos buvo smulkios. Teko retinti. Prisikasęs jaunų atžalų priešais namą pasodinau kelias eiles slyvų. Jų vaisiai buvo daug stambesni. Pradėjęs mokytis žemės ūkio mokyklos medelyne prisipirkau jaunų obelaičių ir jas pasodinau savo sode.

3. Ką žinote apie savo tėvus? Kokie jų vardai? Kuo vertėsi?

Mano mamytė Zofija Aleksandravičiūtė kilusi iš to paties kaimo. Jos brolis Dovydas paveldėjo ūkį. O kitas brolis Steponas išvyko į Braziliją. Mano tėvas Aleksandras ūkininkavo tame pačiame kaime. Dar girdėjau, kad buvo tėvo brolis. Bet jo neprisimenu. Iki šiol nieko nežinau apie jo šeimą, palikuonis.

4. Papasakokite apie savo protėvius: močiutę, senelį.

Senelį Bronių Aleksandravičių gerai prisimenu. Jis rūkydavo pypkę prisidedamas nuo rūkstančios kempinės gavus dildės ir titnago kibirkštis. Jis mirė dar man būnant mažam. Jo žmonos neprisimenu, nes jauna mirė.

5. Kokia buvo jūsų gimtoji kalba, ką prisimenate iš vaikystės?

Mūsų kaimą supo lietuvių kaimai. Mano gimtoji kalba – gudų. Kuomet to-

toriai prarado savo kalbą, tai įsisavino aplinkos, kurioje gyveno kalbas. Mūsų kaime dalis kalbėjo gudiškai, dalis lenkiškai. Su lietuviais kalbėjom lietuviškai. Aš pramokau lietuviškai, kada pradėjau bendrauti su kaimynų vaikais.

6. Kaip totoriai save vadino? Kokiu vardu?

Kada apsigyvenome LDK, vėliau caro laikais, buvome sunitais, šiitais, ar dar kitokios pakraipos tikinčiais, nes mūsų protėviai čia atsikraustė iš įvairių vietų ir mums tas nerūpėjo. Vadinomės mahometonais.

7. Kokia buvo Jūsų vaikystė? Kokie buvo vaikiški žaidimai, kita veikla? Kokius įdomesnius įvykius prisimenate?

Taip jau išsėina, kad žmogus nuo pat mažens sau ką tai išranda. Iš parankinių medžiagų pasidarydavome pačiūžas, slides. Pavasarį, kada išleisdavo karves į ganyklas, iš slenkančių šerių ant karvės šonų raičiodami pasigamindavome kamuolius. Vieną saulėtą vasaros dieną maži debesėliai plaukiojo danguje. Kartais žaibavo. Kai tik trenkia žaibas, tai ir dega koks nors kaimynų pastatas. Nuo mūsų sodybos kalnelio vienu metu prisikaičiavau dvylika gaisrų. Tada nebuvo nei elektros, nei žaibolaidžių. Todėl žmonės sodybų trobesius statė atokiau vienus nuo kitų. Tais laikais nebuvo betoninių

žiedų šuliniams. Taigi šulinius darydavo rentinius iš skeltų rastų. Pagal galimybes viduryje kiemo kasdavo balą. Pradėta statyti žaibolaidžius. Ne taip, kaip dabar, bet viduryje kiemo. Teko stebėti tokio perkūnsargio statybą. Suriša galais tris ilgas kartis. Išilgai jų kabėmis pritvirtina storą vielą. Žemutinį vielos galą palieka keliais metrais ilgesnį. Pasikvietę kelis kaimynų vyrus tą kartį pakelia ir pastato į nuožulniai iškastą duobę šalia balos. Tą ilgą vielos galą užkasa baloje. Jei tik baloje vasarą vandens sumažėdavo, pradėjus žaibuoti žmonės bėgdavo su kibirais vandens, jį išpildavo ant tos vietos, kur laidas siekiasi su žeme. Pradėjus žaibuoti, būdavo, kad vandeniui užpildavo kūrėnamas krosnis, uždarydavo visas sklendes, duris, langus ir meldavosi.

8. Kokias musulmoniškas šventes švėsdavote?

Visada šventėme Ramazan bairamą, Kurban bairamą. Ir dar mažesnes vienos dienos šventes: Mevliudą, Arafato dieną, Naujuosius metus, Ašurė, kiekvieno mėnesio pirmą penktadienį. Iš karto iš mėcėtės būreliais eidavome svečiuotis pas kaimynus, gimines. O vakare būdavome kviečiami į kokią nors didesnę sodybą vakaronei. Vakaronės vykdavo kiekvieną šventą dieną. Šokdavome valsą, fokstrota, krakoviaką, halopką ir kitus senovinius šokius. Į vakarones eidavome šeimomis.

Motiejus Abunevičius su sūnum ir anūku

Dažnai vedusių būdavo net daugiau. Vėliau užgrodo valsą damoms ir vesdavo šokti tik vedusias. Tuoj pakeisdavo į maršą ir vesdavo moteris prie stalo. Ten jau būdavo piršlybos ir visa kita. Tuo tarpu vaikinai vaišindavo paneles likusias salone. Kartą pirmu ūkyje gautu sunkvežimiu pilnu kėbulu stovinčių žmonių nuvažiavom į Bazorus. Ten šventėm visas tris dienas, vaikščiodami iš vienos sodybos į kitą.

9. Kokią mečetę lankydavote? Kurioje vietoje? Kokia jos būklė?

Vinkšnupių mečetę vokiečių kariškiai nugriovė frontui traukiantis. Lukiškių mečetę nugriovė bolševikai. Nemėžio mečetėje apylinkės pirmininkas pakabino pjautuvą, pavadino muziejumi ir užrakino. Keturiasdešimt totorių mečetė buvo avarinio stovio. Sovietmečio erai einant į pabaigą bei Lietuvai atgimstant veikė vienintelė Raižių mečetė. Ją restauravom. Kartais apsilankome ir kitose mečetėse.

10. Mulos vardas...

Kiek prisimenu, imamas Adomas Chaleckas iki 1944 metų dirbo tose pareigose trisdešimt penkis metus. Po to jo pareigas perėmė kitas Adomas Chaleckas. Po to Mustafa Chaleckas.

11. Totorių kapinės...

Raižių kaime yra šešios kapinės. Greitimuose kaimuose yra dar aštuonios. Šiuo metu veikiančios tik vienos Raižiuose–Podjavorai. Pirmasis Alytaus totorių bendruomenės pirmininkas man pavedė surasti ir pažymėti visas senas kapines. Mes trise su rajono laikraščio fotografe, rajono paminklosaugininke suradom, apvaikščiojom visas senas kapines. Visoms dviejuose egzemplioriuose užvedėm bylas. Lesuncų kapines melioruodami laukus sunaikino sovietai. Vėliau buvo sunaikintos Adamonių kapinės ir Ziretkai.

12. Ar prisimenate karą?

Karas niekam niekada gero nedavė. Kada rusai privertė Lietuvą įsileisti ribotą armijos kontingentą, šalį užplūdo kariniai daliniai, vietiniai bolševikai prisidengę laisvamaniais pradėjo agituoti už darbininkų ir valstiečių tvarką. Mūsų sunkiai uždirbtas kapitalas virto skiedromis. Grįžus į Raižius mūsų sodybą nuomavęs žmogus nesutiko iš jos išsikelti. Siekė nusavinti. Kol vyko teismai giminaitis mums pavedė savo koloniją su trobesiais ir vienuolika hektarų žemės. Čia jau buvau pagrindinis artojas. Sovietai pradėjo dalinti sklypus mažžemiams ir bežemiams valstiečiams. Man genant karves iš gamyklos virš mano galvos pradėjo

sukinėtis lėktuvų spiečius. Iš eilės po vieną užeidami pradėjo šaudyti. Gilzės krito man po kojomis. Maniau manevrai. Netrukus vienas užsidėgė ir krito Raižiuose šalia dvaro. Niekas sau manevrai. Nuo Alytaus link Butrimonių pajudėjo įvairi technika. Rugiais perbėgo būrelis rusų kareivių. Kelios moterys įsidrąšinusios nuėjo pasižiūrėti kas vyksta. Vokiečiai. Alytuje iš stovėjusios rusų eskadrilės po profilaktikos sugebėjo pakilti tiktai du lėktuvai. Pirmą numušė arčiau miesto. Vakarop kaimynystėje apsistojo arkliais traukiamų patrankų artileristai. Dar saulei per kačergą nuo žemės nenusileidus pradėjo statyti palapines, skustis, praustis. Šūvis. Pasirodo arklys paleistas baloje pasimaudyti prasidūrė šoną. Jį tuoj nušovė ir į katilą sriubai. Gabalą mėsos padovanojo šeimininkui. Tas viską matęs nedrįso atsisakyti. Kitą apšlubusį belgišką moracą įkeitė kaimynui. Tas poriniam vežimui pritaisė ilgias inenas ir po kelių dienų vėžė derlių kaip traktoriumi. Keli kareiviai skutasi, prausiasi ir prie mūsų šulinio. Vienas jų pagaliu daužo mūsų vištas. Nusuka galvas ir į terbą. Ir dar gąsdina, kad nieko nesakytumėm, nes nušaus.

Vokiečių laikais Butrimonių mokykloje lankiau šeštą klase. Toje suirutėje kurį laiką ruošiausi grupėje pas kaimo gimnazistę. Kad neišvežtų darbams į Vokietiją, dalį vaikų laikinai išmėtė pas gimines. Karui einant į pabaigą vokiečių technika per Takniškes judėjo link Kaniūkų tilto. Rusų lėktuvai juos apmėtė bombomis. Prieš mūsų mums buvo įsakyta trauktis į nurodytą vietą. Susikrovėm mantą į vežimus, liko tik prisirišti karves. Bet to nereikėjo. Vokiečiai persikėlė per Nemuną ir įsitvirtino kairiajame krante... Kaniūkų arkinio tilto dalies galą įmetė į vandenį, kitas galas liko parimęs į atramą. Tiltą rusai tuoj atstatė ir keliolika metų iš Alytaus ir į Alytų važinėjom 15 kilometrų. Gi miesto tiltas kainavęs milijoną litų, tarnavęs vos keletą metų, subyrėjo kaip kortų kaladė. Vasarą Alytuje statydavo pontoninį tiltą. Pamenu, 1958 metais dar nebuvo tilto.

13. Jūsų šeima buvo ištremta į Sibirą?

Sibire pats nebuvo. Ten buvo ištremti ir tie, kurie kruvinu prakaitu prisipirko žemės. Kitiems pavyko pasislėpti.

14. Kaip gyvenote kolektyvizacijos metu? Socializmo laikais? Kokių sunkumų patyrėte?

Dar frontui virstant per šalies vakarines sienas 1944 metų rudenį pradėjau lankyti Alytaus dvimetę žemės ūkio mokyklą. 1946 metų rudenį išvykau į Fredos sodininkystės technikumą Kaune. Tada

nebuvo jokių autobusų. Pirmas tiltas per Nemuną Kaune Aleksote buvo pastatytas tik 1948 metais. Todėl atstumą į tėviškę ir atgal teko įveikti pakeleivingais sunkvežimiais arba savo dviratuku, dar įgytu pirmomis pirmojo sovietmečio dienomis.

Kaip jau minėjau, vasarą šalia geležinkelio tilto statydavo pontoninį. O žiemą eidavome ledu arba važiuodavome ant geležinkelio vagonų laiptelių.

1949 metų pavasarį išvažiavau keturių mėnesių praktikai į valsčiaus žemės ūkio skyrių. Skyriuje buvo trys etatai: vedėjo, agronomo ir zootechniko. Ir visi laisvi. Artėjant frontui vieni pasitraukė į Vakarų, kiti atsidūrė Sibire arba miškuose. Skyriaus vedėjo etatą padalino dviem žmonėms. Viskam vadovavo valsčiaus partorgas. Jis kalbėjo tik rusiškai. Valsčiaus pirmininko nematydavom, nes jis buvo namie. Daugiau niekur nesirodė. Jo pavaduotojas sentikis vykdė visus darbus.

Kolektyvizacija Lietuvoje prasidėjo 1948 metais. Buvo kuriami kolūkiai. Šalia Kietaviškių miestelio, pasiturinčių ūkininkų iš Ašakinių kaimo name, išrinkta kolūkio valdyba ir revizijos komisija. Teko tik suvisuomeninti inventorių. Tam ir pasiėmė mane sentikis pavaduotojas, kad surašyčiau inventorizacijos aktus. Pavažiavę kelis kilometrus išlipom ir patraukėm į kairėje kelio pusėje esančią tvarkingą sodybą. Niekas nelaukdamas šeimininkas ant stalo pastatė butelį naminės ir iškepė kiaušiniene. Vėliau sužinojau, kad tos sodybos šeimininkas buvo vadinamas amerikonu. Ir jo neišvežė į Sibirą tik tam, kad galėtų pavaišinti viršininkus. Perėję per plentą patraukėm į pietus link Ašakinių. Mums iki vakaro dar daug liko. Pakeliui užsukom į kiekvieną sodybą. Ir visur tokios pačios vaišės. Priėjom ežero sąsmauką. Apeiti toli. Radom valtį su irklais. Mano ponas-draugas vos ant kojų bestovys. Įsakau jam sėstis ant šlapio valtės dugno ir įsikibti į bortus. Paskandinsi jį – geresniu atveju tremtis į Sibirą arba devyni gramai švino. Prie vandens kiek atsigavo. Keliaujam toliau. Čia jau butelis ir žuvienė. Pavakarį priėjom sodybą prie vieškelio. Pilnas namas valstiečių. Prie stalo susėdusi kolūkio valdyba ir revizijos komisija. Viršininkas demonstratyviai atsisega nagano dėklą ir aiškina apie kolektyvinio gyvenimo pranašumus. Vienas senolis pataikęs į mažą pauzę ištarė „o kas iš to?“. Viršininkas neapsikentęs paklausė ką tai turėtų reikšti. Ogi, sako senolis, jeigu dabar ponui-draugui atpjausim kiaušius ir įdėsime jam į kišenę, kiaušiniai bus jo. O

kas iš to? Tas pats ir su bendra nuosavybe. Viršininkui toks posakis aiškiai nepatiko, baigęs kalbėti jis pakvietė žmones po vieną prieiti prie stalo, kad pasakytų, ką atiduoda kolūkiui ir pasirašyti akte. Surašius kelis aktus ponas įsitikinęs, kad darbas vyksta sparčiai, išėjo į miestelį, kur kaip ir visur turėjo gerą užėigą. Jam išėjus daugiau nebuvo prie stalo prisėdančių. Viena moteriškė nuo slenksčio pasakė, kad reikia eiti į laukus, bet ne organizuotis. Valdybos nariai tarp savęs kalbėjosi lenkiškai. Paklausė manęs ar valdžia juos gali priversti stoti į kolūkį? Spauda rašo, kad tai laisva valia.

Kolūkio pirmininkas nusivežė mane pernaktoti namo. Ryte atvažiuoju į tą patį namą prie vieškelio. Atėjo ir viršininkas. Tuo ta mūsų darbo diena ir baigėsi. Vėliau sužinojau, kad po savaitės atvažiuo būrys sribų, inventorių sumetė prie stambesnių pastatų. Štai tau ir laisva valia.

Po egzaminų tą patį rudenį gavau pakyrimą pagalbinio ūkio valdytojo pareigoms Jakiškių mechanizacijos mokykloje Joniškio rajone. Taip pat vesti žemės ūkio pagrindų paskaitas mechanizatoriams. Po pusmečio išėjau į armiją. Po armijos laisvai galėjau rinktis darbą. 1954 metų pradžioje pradėjau dirbti Jundiliškių MTS dispečeriu, planuotoju, vyriausiuoju agronomu. Dabar jau galėjau dažniau apsilankyti Raižiuose. Gavau naują tarnybinį motociklą su priekaba. Per pusvalandį pasitvarkydavau darbe ir tėviškėn. Mečetė būdavo pilna. Niekas nestovėjo prie durų ir netikrino ar nesi koks viršininkas, ar ponas. Kol kaime egzistavo Pergalės kolūkis, totoriai dirbo pakaitomis su lietuviais. Mano namiškiai dėl prastų darbo sąlygų, menko atlyginimo, pusvelčiui pardavę sodybą apsigyveno Alytuje.

15. Kokia vieta Jums brangiausia?

Aišku, kad brangiausia yra mano gimtinė. Jau kelis kartus perparduota. Dažnai aplankau kapines Raižiuose kur palaidota visa mano giminė. Iš tolo pasižiūriu į savo tėviškės sodybą.

16. Kur gyvena Jūsų giminės? Ar palaikote ryšius? Susitinkate?

Iš šešių šeimos vaikų likau vienas. Vienintelis mano sūnus gyvena Alytuje. Dar turi kaime sodybą. Viena jo dukterė dirba Vilniuje. Kita mokosi Kaune. O jauniausias berniukas mokosi Alytaus vidurinėje mokykloje. Sūnus dažnai aplanko. Kartais paskambina. Vasarą dažniau susitinkame kaimo sodyboje.

17. Kaip save apibūdintumėte?

Esu Lietuvos pilietis, totorių tautybės.

Mahometonas. Ir niekam apie tai ne paslaptis. Tuo didžiuojuosi.

18. Kokie yra totoriai?

Totoriai darbštūs. Lygiai su kitų tautybių žmonėmis dirba įvairiose pareigose.

19. Kaip totoriai gyvena tarp lietuvių? Kokie jų santykiai?

Nuo amžių mūsų kaimą supo lietuvių, lenkų sodybos. Naudojomės vienu separavimo punktu, parduotuve, paštu. Mūsų kaimo mokykloje iš šimto vaikų pusė buvo iš aplinkinių kaimų. Ir nepamenu atvejo, kad kas nors susikivirčytų tarp vaikų ar suaugusių. Daug tekdavo turėti reikalų su miestelio žydais. Jie apie mus gerai žinojo. Ir jeigu išskirdavo, tai tik į gerąją pusę. Žemės ūkio mokykloje vienas miesčionis kartais pasišaipydavo. Bet aš nekreipiau jokio dėmesio. Vėliau technikume ir akademijoje jis jau lyg surimtėjo. Ir pamiršo apie savo buvusias kvailystes. Vienas iš tūkstančio stato save aukščiau visko, bet tai obskurantizmas.

20. Kokia Lietuvos totorių ateitis?

Tarpukaris Lietuvoje totoriams buvo aukso amžiumi. Auginom daug daržovių. Tai mums duodavo daugiausiai pelno. Daugumoje gyvenom pasiturinčiai. Rinkdavomės vakaronėms kiekvieną šventą dieną. Buvo gerąją prasme uždara bendruomenė. Labai retomis buvo mišrios vedybos. Žemės reformos metu keliantis į kolonijas vykdavo tarpusavio talkos. Prasidėjus kolektyvizacijai tik dėl mūsų pačių kaltės viskas pradėjo keistis į blogąją pusę. Aukščiausias visa tai rokuoja. Ir anksčiau ar vėliau atitinkamai nubaudžia. Tik labai gaila, kad dėl to labai kenčia nieko nekalti vaikaičiai. Ar mes išliksim totoriais ir musulmonais priklausom tik nuo mūsų pačių.

Dar kartą noriu pabrėžti, kad norint pristabdyti mūsų žūti, būtina nedelsiant pastoviai mokytis arabų rašto. Pravesti stovyklas ne kelias dienas, o visą vasarą. Būtina, kad Raižių kultūros ir informacijos centras būtų pilnas kiekvieną šventą dieną. Alytaus mieste būtinos patalpos. Būtina aplankyti visus tautiečius namuose.

21. Gal norite papasakoti ką nors svarbaus?

Jau dabar visas pasaulis įtikino, kad norint sunaikinti tautą, tereikia jai pamėgti bolševizmo idėjas. Ateizmas, tremtis, visuomeninimas, alkoholis, nikotinas, pilietiniai karai. Ir tautos kaip nebūta.

Kalbėjosi Galimas Sitydkovas

Nuomonių ringas

LIETUVOS TOTORIŲ TRAGEDIJA

Esam ant išnykimo ribos. Kiek mūsų liko? Iš mūsų liks tik apžėlę kauburėliai. Tokių ir panašių tikslų siekiantiems nuo 1948 ir 1990-tų metų mūsų viršininkams sekasi. Seniūnijos ir rajono vadams paremiant iš Raižių teliko tik ekskursijų objektas. Mokymų, pamaldų neliko. Visa tai vyksta buvusioje totorių Mekoje.

Kitose bendruomenėse su pompa atidarius parapijų rūmus jose neįrengta patogumų pasiruošimui maldai. Jeigu iš kitur atvykęs panorėsi atlikti mažąją apsiplovimą, tai yra pasiruošti maldai, bet kuriuo metų laiku atsivežk butelį vandens arba eik prie šulinio ant žvyro. Kadaiše sborniomis vadintose parapijos namuose švenčiamos metinės šventės, kitos iškilmės. Patalpos nuomojamos kitiems. Žiemą atvykęs prie mečetės turi šaltyje stovėti, laukti kol atidarys. Jeigu vasarą žmonių susirenka šimtai, tai orams atšalus vos keletas. O maldą atlikti privaloma bendrai. Tai yra mečetėje. Tuo ir siekiama sunaikinti bendruomenę. Kauno bendruomenėje užsiimama tik karyba ir šachmatais. To rezultate mečetėje vietiniai apsilanko tik kartą metuose.

Sborniomis vadintos patalpos prie mečečių turi būti nuolat atidarytos, apšildomos. Jose turi būti įrengta vieta mažam apsiplovimui. Panašiai yra tik Kauno mečetėje.

Motiejus Abunevičius

Sveikiname

*Motiejų Abunevičių
sulaukus gražaus 90-ies metų
jubiliejaus!*

*Te sveikins šią gimimo dieną baltų
laukų balta tyla ir laimė suspindės
pro rūką sodria viltinga žvaigždele!*

*Alytaus apskrities Lietuvos totorių
senjorų klubo nariai*

Sveikiname

*Adamą Abunevičių
su 70-uju gimtadieniu!*

*Te niekad neapleis energija sparnuota
ir akys šilumą jaunatvišką teskleis!
Širdis, tikėjimo žiedais apvainikuota,
te niekada pavargti tau neleis!*

*Alytaus apskrities Lietuvos totorių
senjorų klubo nariai*

Seime įvyko tarptautinė konferencija Krymo okupacijos pasekmėms aptarti

2017 m. gegužės 29 d., pirmadienį, 10 val. Vilniuje, Seimo Konstitucijos salėje (I rūmai) vyko tarptautinė konferencija „Krymo totorių tauta praėjus trejiems metams po Krymo okupacijos: esama padėtis ir tolesnė tarptautinės bendruomenės atsako strategija“.

Konferenciją rengė Seimo Užsienio reikalų komitetas ir Pasaulio Krymo totorių kongresas kartu su Lietuvos Užsienio reikalų ministerija ir Parlamentiniu demokratijos forumu.

Ši konferencija – Seime rengiamų „Krymo totorių dienų“ pagrindinis renginys, kuriame buvo aptariamos Krymo okupacijos pasekmės Krymo totorių tautai, diskutuojama apie tarptautinės bendruomenės veiksmus siekiant reaguoti į masinius Krymo totorių žmogaus teisių pažeidimus ir nubrėžti Krymo deokupacijos strategijos gaires.

Konferencijos dalyvius pasveikino Seimo Pirmininkas Viktoras Pranckietis, užsienio reikalų ministras Linas Linkevičius,

pranešimus skaitė ir diskusijose dalyvavo Krymo totorių tautos Medžliso pirmininkas, Pasaulio Krymo totorių kongreso pirmininkas ir Ukrainos Aukščiausiosios Rados narys Refatas Čubarovas, Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos-Atkuriamojo Seimo Pirmininkas prof. Vytautas Landsbergis, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo pirmininkas prof. Dainius Žalimas, Seimo Užsienio reikalų komiteto pirmininkas Juozas Bernatoniš, pavaduotojas Egidijus Vareikis ir nariai Emanuelis Zingeris bei Žygimantas Pavilionis, Europos Parlamento narys Petras Auštrevičius, Ukrainos ambasadorius Lietuvoje Volodymyras Jacenkivskis, Lietuvos ambasadorius Ukrainoje Marius Janukonis, ambasadorius Petras Vaitiekūnas, Ukrainos visuomeninio judėjimo „Sila Prava“ pirmininkas Andrejus Senčenko, Ukrainos Žmogaus teisių informacijos centro pranešėjas žiniasklaidos atstovų saugumo klausimais Jurijus Lukanovas, Mykolo Romerio universiteto Politikos

ir vadybos fakulteto dekanas Virginijus Valentinavičius, kiti Krymo totorių tautos Medžliso atstovai, politikai, teisininkai, diplomatai, akademinės bendruomenės atstovai, žmogaus teisių aktyvistai.

Konferencijos pertraukos metu Lietuvos laisvės gynėjų galerijoje (Seimo I rūmai) vyko Krymo totorių menininko Rustemo Eminovo tapybos darbų parodos atidarymas, o Seimo Spaudos konferencijų salėje (II rūmai) vyko spaudos konferencija, skirta Krymo totorių padėčiai Rusijos Federacijos okupuotame Kryme ir tarptautinės bendruomenės veiksmams aptarti.

Renginių Seime išvakarėse, gegužės 28 d. vakare Vilniaus rotušėje (Didžioji g. 31, Vilnius) įvyko Krymo totorių folkloro muzikos koncertas – Kijevo Krymo totorių namų dovana vilniečiams ir Vilniaus svečiams. Koncertas buvo nemokamas.

„LT“ Informacija

Generolo Tado Kosciuškos 200 –ųjų mirties metinių minėjimas Kaune

LDK generolo Juzefo Beliako Lietuvos totorių karo istorijos klubas buvo pakviestas dalyvauti Generolo Tado Kosciuškos 200 – ujų mirties metinių minėjime. Renginys įvyko 2017.10.14. Šv. Jurgio Kankinio bažnyčioje Kaune.

Renginio dalyviai dalyvavo iškilmingoje rikiuotėje prie Kauno pilies ir eisenoje į Šv. Jurgio Kankinio bažnyčią. XVIII a. pabūklą salves išpildė „Kauno pavietai laisvųjų šaulių“ klubo

nariai.

Bažnyčios klebonas atlaikė Šv. Mišias, o istorikas Eduardas Brusokas perskaitė paskaitą apie generolą T. Kosciušką.

Renginio organizatoriai: Lietuvos Sąjūdžio Kauno skyrius, karo istorijos klubai, įvairios bajorų ir kilmingųjų organizacijos, Europos karo istorijos klubų sąjunga.

VšĮ LDK Atminties rūmai už indelį į

LDK istorijos ir kultūros paveldo puoselėjimą įteikė LDK generolo Juzefo Bieliako Lietuvos totorių karo istorijos klubo vadui poručiui Kęstučiui Zenonui Šafranavičiui „Tado Kosciuškos vardo garbės apdovanojimą.“

Renginyje dalyvavo klubo nariai: Adas Jakubauskas, Marat Naišev ir Renat Baišev. Organizatoriai pareiškė padėką už pagalbą.

„L.T.“ informacija

Renginys Subartonių kaime

Liepos 15 d. garbingą 10 metų sukaktį minėjo Subartonių kaime įsikūręs privatus ir visuomeniniai pagrindais veikiantis Lietuvos totorių buities muziejus.

Į Gaidukevičių sodybą ir bendruomenės namus pasveikinti gerb. Liusios ir Vlodo Gaidukevičių atvyko Varėnos r. savivaldybės meras Algis Kašėta, Merkinės seniūnas Tebėra Gintautas, Lietuvos totorių bendruomenių sąjungos pirmininkas, profesorius Adas Jakubauskas, Alytaus raj. totorių bendruomenės pirmininko pavaduotojas Jokūbas Aleksandrovičius, Merkinės krašto muziejaus direktorius Mindaugas Černiauskas, 40-ties totorių kaimo mečetės imamas Ramazanas Krinickis, Alytaus r. totorių senjorų klubo pirmininkas

Adomas Abunevičius, totorių folkloro ansamblio „Ilsu“ atstovė Karina Krinickytė, Kauno folkloro ansamblio „Jotija“ atstovai Algirdas Kapušinskas, Eugenija Kulikauskienė, Romualdas Staneika, Marija Pranskevičiūtė, gausus būrys tautiečių, žiūrėto filmo herojus Eldaras Krinickis - fizikos dėstytojas iš Gardino, Jolanta Frempong, Merkinės Gembickaitės-Dženajevičienės anūkė iš Danijos, kaimynai Ciūniai, Kibildziai, Mankevičiai.

Susirinkusieji renginį pradėjo malda, vėliau sodybos šeimininkai pakvietė apžiūrėti įspūdingos muziejaus ekspozicijos, kurioje be galo daug įdomių eksponatų, liudijančių apie Lietuvos totorių istoriją Džukijoje ir Lietuvoje. Po

šeimininkų ir sveikinančiųjų kalbų, žiūrėtas trumpametražis filmas apie totorių gyvenimą Lietuvoje, vėliau sodybos šeimininkai vaišino susirinkusiuosius skanumynais iš totorių kulinarinio paveldo. Visiems įspūdį darė ne tik šimtalapis, kibinai, bet ir įspūdingo dydžio virdulys žolelių arbatos.

Džiaugiamės, kad mūsų rajone turime tokią šeimą, kuri labai vertina ir brangina savo šaknis, savo tautos istoriją. 10 metų - yra be galo daug žmogaus gyvenime. Linkime Gaidukevičių šeimai sveikatos ir kuo geriausios kloties.

P.S. Renginys simboliškai vyko Žalčio mūšio dieną, tad Merkinės krašto muziejaus vardu sodybos šeimininkams padovanojome Lietuvos istorinę vėliavą.

2018 m. sausio 6 d. Kaune, Tautinių bendrijų namuose įvyko tradicinė Kauno totorių bendruomenės Vaikų eglutės bei Naujųjų metų sutikimo renginys. Apart bendruomenės narių dalyvavo LTBS pirmininkas Adas Jakubauskas ir pirmininko pavaduotojas Motiejus Jakubauskas. Nuotraukoje – šio renginio dalyviai.

Lietuvos totorių relikvija eksponuojama parodoje „Atgimusi po sunaikinimo“

Vytauto Didžiojo karo muziejus nuo vasario mėnesio pradžios eksponuoja parodą, skirtą Lietuvos kariuomenės vėliavoms.

Parodoje „Atgimusi po sunaikinimo“ pristatomi Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kariuomenės Žalgirio mūšyje 1410 m. naudotų vėliavų pavyzdžiai, išlikusių Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kariuomenės XVII-XVIII a. vėliavų, kurių originalai saugomi Švedijos ir Lenkijos muziejuose, kopijos, pirmosios Lietuvos Respublikos kariuomenės (1918-1940 m.), Lietuvos partizanų (1944-1953 m.) ir dabartinės Lietuvos kariuomenės nuo (1990 m. iki šių dienų) vėliavos.

Parodoje eksponuojamas ir Priešakinės sargybos pulko (deja, nežinoma kurio) vėliavos kotas – „raja“. Tokį terminą vėliavos kotui apibūdinti mūsų protėviai vartojo nuo senų laikų. Arabiškai raja reiškia – „vėliavos kotas“.

Stanislovas Kričinskis istorinėje ir

etnografinėje monografijoje „Lietuvos totoriai“, išleistoje 1938 m., rašė: „Ket-

riasdešimt totorių kaimo mečetės palėpėje tarp įvairių nereikalingų daiktų mačiau ulonų vėliavos kotą (su mediniu rutuliu atramai per vidurį, ant kurio dar buvo likusios vinys su nemažomis medžiagos skiautelėmis). Pasak padavimo, tai buvo Kosciuškos kariuomenės totorių pulkų vėliavos kotas“.

Istorinė relikvija išliko Keturiasdešimt totorių kaimo mečetėje. Šiuo metu ši „raja“ yra saugoma Vytauto Didžiojo karo muziejaus fonduose.

Vėliavos kotas 2007 metais pirmą kartą Lietuvos visuomenei buvo parodytas Vytauto Didžiojo karo muziejuje parodos „Lietuvos totoriai-kariai“ metu. Ekspонатas įtrauktas į parodos katalogą, kuris buvo išleistas lietuvių ir anglų kalbomis.

Paroda „Atgimusi po sunaikinimo“ veiks iki 2018 m. rugsėjo mėnesio.

K. Z. Šafranavičius.

Nuotraukos autorius Eugenijus Strioga.

Lietuvos totoriai

Leidžiamas nuo 1995 m. sausio mėn.

ISSN 1822–2072

Adresas:

Žiemų 4 - 52

LT-51306 Kaunas

El. paštas: jonridz@ktu.lt

www.tbn.lt

Autorių ir redakcijos nuomonės gali nesutapti.

Steigėjai: Romualdas Makaveckas, Galimas Sitdykovas, Adas Jakubauskas

Leidėjas: Lietuvos totorių bendruomenių sąjunga

Vyriausiasis redaktorius: Galimas Sitdykovas ☎ 8 617 18 962,
el. p. galim.sitdykov@gmail.com

Redaktorius: Adas Jakubauskas ☎ 8 682 72 328

Atsakingasis sekretorius: Jonas Rīdzvanavičius ☎ 8 612 11797

Lietuvių kalbos redaktorė: Jūratė Čirūnaitė ☎ (8 37) 22 73 26

Lenkų kalbos redaktorius: Musa Czachorowski ☎ (+48) 604 136386

Tikėjimo klausimai: Romas Jakubauskas ☎ 8 674 17 710

Kultūros paveldas: Galina Miškinienė ☎ 8 615 10 166

Korespondentė: Dana Kurmilavičiūtė ☎ 8 617 14 197

Vertėjai: Tatjana Čachorovska ☎ 8 680 76 115

Spausdino: Uždaroji dizaino ir leidybos AB KOPA. Tiražas – 1000 egz.